

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Filip Krásný

Problematika detektorů kovů v archeologii

The Problem of Metal Detecting in Archaeology

Praha 2014

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.

Poděkování

Milou povinností autora je poděkování těm, bez nichž by práce nemohla vzniknout. Patří mezi ně především vedoucí práce Jan Klápště a konzultant Jiří Militký, dále Zuzana Bláhová – Sklenářová, Kamil Smíšek, David Daněček, Miroslav Kratochvíl, Adam Kout, David Vích, Jiří Lukas, Luboš Polanský, Jiří Henych, Bedřich Müller, Miroslav Harušťák, Jiří Šubrt, Bedřich Rathauský, Jiří Podoubský, Adam Krejčík, Martin Dobeš, Zdeněk Semecký, David Kopernický, Zdeněk Šámal, Vratislav Rudolf, Zdeněk Jarchovský, Tomáš Vondryška a Emil Malý.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mladé Boleslavi 15. května 2014

.....

Abstrakt

Rozvoj, zdokonalování a masové rozšíření přístrojů, sloužících k vyhledávání kovových předmětů v zemi, postavil archeologii před obrovský problém - masové zneužívání detektorů amatérskými uživateli, v horším případě organizovanými skupinami zlodějů při systematickém drancování lokalit. Tyto nezákonné aktivity vedou k nenávratné devastaci kulturního dědictví a ztrátám informací, čímž bezprostředně ohrožují možnosti poznávání naší historie. Zneužívání detektorů se tak stalo celospolečenským problémem.

V povolanych rukou však mohou detektory přinést nečekaný vhled do minulosti, a neměly by proto být odbornou veřejností přehlíženy. Nevyužit často zůstává také potenciál amatérských hledačů, kteří nabízejí pomocnou ruku při oficiálních archeologických výzkumech.

Předložená práce se snaží složitou problematiku detektorů kovů uchopit v co nejširším záběru, a současně zdůraznit některé detaily, které autor považuje za důležité (např. přehlížené aspekty možné spolupráce archeologů s detektoráři). Jádrem práce tvoří čtyři hlavní tematické okruhy: detektory kovů z hlediska technického vývoje a typů, legislativa a její fungování v praxi v rámci ČR a Evropy, problematika komplikovaných vztahů archeologů a amatérských uživatelů detektorů, a využití detektorů kovů v archeologické praxi. V samostatném exkurzu jsou potom předloženy možnosti využití detektorů při průzkumu specifického typu archeologické lokality – areálů bojišť a vojenských operací.

Pro pochopení komplikované problematiky považuje autor za důležité její nahlédnutí z různých úhlů. Využito bylo pohledu profesionální archeologie i přístupu nejširší laické veřejnosti. Vyslyšeny byly také hlasy, ozývající se z tábora samotných detektorářů. Platná legislativa byla (na základě působení autora v Muzeu Mladoboleslavska) konfrontována se skutečností a každodenní realitou archeologické praxe. V závěru práce se autor pokouší definovat pravidla, za nichž lze akceptovat spolupráci archeologa s detektoráři, a také nastínit pravděpodobný směr, který se bude problematika detektorů kovů v archeologii v budoucnu ubírat.

Klíčová slova

detektory kovů – využití detektoru kovů v archeologii – legislativa a zákony – vykrádání lokalit – archeologické nálezy – spolupráce s detektoráři

Abstract

Development, improvement and mass spread of devices used for prospecting of metal objects in the ground entails an enormous problem to archaeology. The problem lays in mass misusing of metal detectors by amateur users or, in worse-case scenario, misusing by organized groups of thieves and planned plundering locations. Those illegal activities lead to irretrievable devastation of the cultural heritage along with the loss of information and thereby imminent danger to possibilities to learn our history. Misusage of detectors has become a society-wide problem.

In a competent person's hands detectors can bring an unexpected look into the past and thus they should not be looked past by the experts. Also the potential of amateur seekers, who offer helping hand in official archaeological explorations, often lies fallow.

The presented thesis is trying to describe the complicated problem of metal detectors in the broadest range and simultaneously to accent some details that the author considers to be important (e.g. pastlooked aspects of possible cooperation among archaeologists and treasure hunters). The core of this work involves four main thematic groups: metal detectors in terms of their technological development and their types, legislation and its working in practice within the Czech Republic and Europe, the issues of complicated relationships among archaeologists and detector amateur users, and the usage of metal detectors in the archeological practice. Consequently there is an independent excursus into options of detectors usage during an exploration of a specific type of an archaeological location – the battlefield and military action areas.

For understanding of the complicated issues the author considers to look onto the issues from different points of view as important. Perspectives of both professional archaeologists and the general public were taken into account. There are also opinions of the group of treasure hunters themselves. The effective legislation was (on basis the author's work in the Muzeum Mladoboleslavská) compared with everyday reality of the archaeological practice. In conclusion the author tries to define the rules in which the cooperation of archaeologists and treasure hunters would be acceptable. The author also tries to outline a presumed direction that the metal detectors problém within archaeology will take.

Key Words

*metal detectors – using of metal detectors in archaeological practice – legislation and statues –
looting of sites – archaeological finds – collaboration with treasure hunters*

Obsah

Předmluva.....	11
1. Úvod do problematiky.....	12
2. Použité prameny a jejich kritika.....	13
2.1. Použité prameny.....	13
2.2. Kritika pramenů.....	13
3. Detektory kovů, jejich vznik a vývoj.....	16
3.1. Fyzikální principy fungování detektorů kovů.....	16
3.2. Detektory před druhou světovou válkou.....	16
3.3. Rozvoj vyhledávací techniky po druhé světové válce.....	18
3.4. Současná vyhledávací zařízení vhodná pro využití v archeologii.....	20
3.4.1. Klasické detektory.....	20
3.4.2. Dohledávačky.....	20
3.4.3. Pulsní a speciální detektory.....	21
3.4.4. Podvodní detektory.....	21
4. Amatéřští uživatelé detektorů kovů.....	22
4.1. Kdo vlastně ti detektoráři jsou?.....	22
4.2. Detektoráři a internet.....	22
4.3. Tištěná média.....	23
4.3.1. Časopisy.....	23
4.3.2. Knižní publikace.....	24
4.4. Detektorářské srazy.....	26
4.5. Detektorářské kluby.....	27
4.6. Postoje amatérských uživatelů detektorů k archeologii a archeologům.....	29
4.7. Shrnutí.....	31

5. Problematika detektorů z pohledu legislativy – Evropa a Česká republika.....	32
5.1. Legislativa evropských zemí.....	32
5.1.1. Maltská úmluva.....	32
5.1.2. Archeologické nálezy.....	33
5.1.3. Archeologické dědictví.....	34
5.1.4. Ohlašování nálezů a nárok na nálezné.....	34
5.1.5. Movité nálezy a jejich vlastnictví.....	35
5.1.6. Právní úpravy užívání detektorů v Evropě.....	36
5.1.7. Tresty za porušení zákona při používání detektoru.....	37
5.1.8. Legislativa evropských zemí v praxi.....	37
5.2. Legislativa České republiky.....	37
5.2.1. Maltská úmluva.....	38
5.2.2. Památkový zákon.....	39
5.2.3. Zákon o ochraně přírody.....	40
5.2.4. Legislativa České republiky v praxi.....	41
5.2.5. Problematika nálezného v případech předmětů, objevených detektorem.....	41
5.2.6. Nálezné z pohledu nálezce – detektoráře.....	45
5.3. Závěr.....	46
 6. Archeologové vs. detektory a detektoráři.....	 47
6.1. Situace v Evropě.....	47
6.2. Archeologové a detektory v České republice.....	48
6.2.1. Historie využívání detektorů v archeologické praxi.....	49
6.2.2. Oficiální postoj archeologické obce k problematice detektorů.....	50
6.3. Otázka publikování a prezentace „detektorových“ nálezů.....	51
6.3.1. Publikování v odborné literatuře.....	52
6.3.2. Prezentace v populárně – naučných textech a v médiích.....	52
6.3.3. Prezentace formou výstav a expozicí.....	53
6.4. Spolupráce archeologů s amatérskými spolupracovníky.....	54
6.4.1. Vztahy muzejních archeologů s detektoráři ochotnými spolupracovat.....	55

6.4.2. Podmínky spolupráce z pohledu detektorářů.....	56
6.4.3. Podmínky spolupráce z pohledu archeologů.....	57
6.5. Možnosti využití detektorů kovů v archeologické praxi.....	58
6.5.1. Badatelské výzkumy.....	58
6.5.2. Záchranné výzkumy.....	59
6.5.3. Povrchové sběry s použitím detektorů.....	60
7. Problematika detektorů kovů v archeologii na příkladu Mladoboleslava.....	61
7.1. Historie využívání detektorů kovů na Mladoboleslavsku.....	61
7.2. Situace po roce 1989.....	61
7.3. Současnost.....	63
7.4. Průzkum hradiště Mužský – Hrada jako odpověď na aktivity vykradačů.....	64
7.4.1. Úvod.....	65
7.4.2. Dějiny bádání a datace lokality.....	65
7.4.3. Příčiny a cíle průzkumu.....	66
7.4.4. Metodika.....	66
7.4.5. Technické vybavení.....	67
7.4.6. Lidské síly.....	67
7.4.7. Postup prací.....	68
7.4.8. Výsledky průzkumu.....	69
8. Perspektivy detektorové problematiky a možná řešení.....	70
8.1. Co bude dál?.....	70
8.2. Možnosti ochrany archeologického kulturního dědictví.....	70
8.3. Návrh řešení.....	72
9. Exkurz – Archeologie a detektory na bojišti.....	74
9.1. Příklady detektorových průzkumů v zahraničí.....	74
9.1.1. Bitva v Teutoburském lese, rok 9 n. l. (Kalkriese u Osnabůcku, Dol. Sasko)..	74
9.1.2. Bitva u Bosworthu roku 1485 (Velká Británie).....	75
9.1.3. Bitva u Little Bighornu roku 1876 (Montana, USA).....	75

9.2. Příklady detektorových průzkumů bojišť v České republice.....	76
9.2.1. Detektory a archeologie Třicetileté války 1618 – 1648.....	77
9.2.2. Hroby.....	78
9.2.3. Výzkumy fortifikací a bojišť.....	78
9.2.4. Výzkum polního tábora.....	79
9.3. Detektory a archeologie Prusko – rakouské války roku 1866.....	79
9.3.1. Movité nálezy z bojišť roku 1866.....	81
9.3.2. Nemovité památky - Průzkum hrobů z války roku 1866.....	83
9.3.3. Problematika detektorového průzkumu na bojišť na příkladu války roku 1866.....	84
9.4. Detektory a archeologie druhé světové války.....	85
9.5. Eticko – právní rozměr detektorového průzkumu bojišť.....	87
9.6. Závěr.....	89

Předmluva

Potřeba poznávat a objevovat pramení z podstaty lidského ducha. V různé míře provází každého člověka od kolébky po smrt. Patří k základním stavebním kamenům toho, čemu říkáme *kulturnost*. Je společná prehistorickým lovcům, mořeplavcům i kosmickým inženýrům. Vlastní je také všem, kteří touží poznávat a objevovat doby minulé – historikům, archeologům, i nadšeným amatérům.

Z temnějších koutů lidské duše pramení však i bezohledná touha po zisku nebo obohacování se na úkor ostatních. Součástí naší společnosti jsou i lidé, pro něž jsou tyto pochybné hodnoty hodnotami nejvyššími.

Věčný souboj dobra se zlem se tedy odehrává také na poli archeologie. Zbraněmi poslední bitvy jsou detektory kovů. Ve hře není nic menšího, než kulturní dědictví a společná minulost nás i generací budoucích. Bohužel je zřejmé, že tuto bitvu prohráváme...

1. Úvod do problematiky

Jedním z produktů technologického vývoje se stal přístroj, sloužící k vyhledávání kovových předmětů, ukrytých nejčastěji pod zemí. Detektor kovů je ve své podstatě velmi efektivním nástrojem pro poznávání historie. Této skutečnosti si však bohužel povšimli nejprve amatérští uživatelé, a následně výrobci a prodejci detektorů.

Nečekaný nárůst počtu amatérských uživatelů postavil archeologii před obrovský problém. Ten představuje ničení archeologických lokalit a razantní úbytek artefaktů, resp. informací o jejich nálezových okolnostech.

Na druhou stranu však detektor přináší doposud netušené možnosti poznávání minulosti. Tyto možnosti jsou však zneužívány právě amatérskými uživateli. Archeologové se ocitají ve schizofrenní situaci, kdy jsou svědky brutálního ničení památek na straně jedné, a (ne)využívání detektorů k intenzivnímu poznávání minulosti na straně druhé. K tomu přistupuje také (často mezinárodní) organizovaný zločin v podobě zlodějů a překupníků, a nefungující legislativa. Jak se v této

Předložená práce problém nahlíží z různých pohledů, a snaží se najít východiska z této nadmíru složité a komplikované situace.

2. Použité prameny a jejich kritika

2.1. Použité prameny

Při tvorbě předložené práce jsem vycházel z různorodých a různě kvalitních pramenů. Vzhledem k tomu, že zpracovávané téma přesahuje prostředí vědního oboru archeologie, byly použity také prameny z oblastí mimo tradiční odbornou literaturu. Protože je problematika detektorů kovů v některých aspektech tématem celospolečenským, bylo nutno pracovat s články z populárně - naučných knih a časopisů, denního tisku, literatury faktu či radioamatérskými příručkami. Při získávání informací jsem pracoval také s dalšími netradičními zdroji, jako jsou internetové diskuze na detektorářských webech a sociálních sítích, aukční servery a apod. Dalším z pramenů byla legislativa České republiky a většiny evropských zemí. Cenné informace jsem nabýval konzultacemi s kolegy archeology, s numismatiky a vojenskými historiky. Důležitým zdrojem informací se stal osobní kontakt se zástupci detektorářů, a to jak s „řadovými“ hledači, tak se zakladateli občanských sdružení, s prodejci, či provozovateli a redaktory detektorářských internetových stránek a časopisů.

V neposlední řadě jsem těžil z mnohaletých osobních zkušeností s terénním detektorovým výzkumem, a také ze zkušeností z pozice archeologa v regionálním muzeu. Předložená práce obsahuje rovněž informace, získané vlastním průzkumem, pozorováním a anketami, případně zachycené na konferencích a přednáškách.

2.2. Kritika pramenů

Souhrnných prací o problematice detektorů kovů z pohledu archeologie nevyšlo u nás mnoho. K nečetným zástupcům patří kapitola R. Křivánka a M. Kuny *Průzkum detektorů kovů* v knize *Nedestruktivní archeologie (Kuna a kol. 2004)*. Další informace a názory archeologů obsahuje tematická diskuze v 58. čísle *Archeologických rozhledů*. Důležitým pramenem byl též sborník *Bitva u Rakovníka 1620*. Ostatní práce jsou roztroušeny v různých archeologických periodikách. Většina z nich však sledovanou problematiku zmiňuje spíše okrajově. Ve výčtu zahraničních prací zastupuje přední místa polský sborník *Wykrywacze metali a archeologia*. Tento sborník se stal zdrojem informací také o situaci v Irsku, Dánsku a Bavorsku. Dalším je německý časopis *Archäologie in Deutschland*, anglická práce *Metal*

detecting and archaeology in England nebo anglický překlad francouzské knihy *Great War Archeology*. Použity byla také práce jiných vědních oborů. Čerpáno bylo především z periodika *Bellum 1866*, *Numismatických listů* ad. Zdrojem informací se stal i specializovaný časopis *Detektor revue*.

V případě výkladu legislativy, týkající se přímo i vzdáleně detektorů, naráží autor na své hranice ve smyslu absence odborného právního vzdělání. Je pravděpodobné, že některé aspekty právních norem mohou mít různé výklady. To může hrát důležitou roli v konkrétních případech (potažmo sporech), nicméně pro pochopení hlavních zákonných ustanovení postačí výklad méně fundovaný. Sporné momenty chápání legislativy jsem konzultoval s kolegy archeology, kteří se problematice legislativy věnují.

Pro pochopení vztahu veřejnosti k detektorům bylo nezbytné pracovat také s populárně naučnými (většinou časopiseckými) články ze společenských časopisů a novin. Registrovány byly i články vyloženě bulvárního charakteru, přestože zde uveřejňované informace hodnotím jako irelevantní. Mezi odbornější tiskoviny patří radioamatérské časopisy s návody na sestavení hledacích zařízení (*Radioamatér*, *Amatérské rádio*).

Velká část informací o legislativě a jejím výkladu byla získána z oficiálních internetových stránek našich předních archeologických institucí. Důležitým zdrojem informací z detektorářského prostředí jsou zájmové stránky, prezentující nálezy a umožňující diskuzi formou chatu. Patří mezi ně především dva hlavní portály, www.detektorweb.cz a www.lovecpokladu.cz. Jakkoliv jsou prezentované informace anonymní a tudíž bez záruky, lze zde při kritickém pohledu získat množství jinde nedostupných informací z prostředí detektorářské subkultury. Díky často aktualizovaným fotogaleriím si lze také utvořit představu o širokém spektru archeologických nálezů (především novodobých), se kterými se archeolog při klasických výzkumech prakticky nikdy nesetkává. Specifickým zdrojem informací z internetového prostředí jsou sociální sítě v čele s Facebookem (www.facebook.com), který se i rámci komunity hledačů prosazuje stále víc. Díky snadnějšímu ovládání ze strany uživatelů (aktuální příspěvky, především fotografie nálezů, zveřejňují uživatelé sami) lze očekávat jeho postupnou dominanci nad tradičními internetovými stránkami (spravovanými administrátory). Dlouhodobě byl sledován také hlavní aukční portál Aukro (www.aukro.cz) a další prodejní portály, na kterých bývají nálezy běžně obchodovány. Nespornou výhodou internetu je skutečnost, že jsou zde některé aktuální případy nebo nové nálezy (včetně

oficiálních) zveřejněny v podstatě okamžitě. Záleží na posouzení, zda jsou ty které internetové stránky (resp. informace zde uváděné) důvěryhodné či nikoliv.

Nadmíru důležitým zdrojem informací byly četné konzultace s archeology a odborníky na detektorovou problematiku. V tomto směru bych rád uvedl především dlouhodobou spolupráci s konzultantem této práce Jiřím Militkým. Od roku 2006 jsme se setkávali při příležitosti terénních výzkumů za účasti detektorů při terénních akcích Muzea Mladoboleslava, a především při povrchových průzkumech (doplněných o detektory), jichž byl J. Militký vedoucím. K nejvýznamnějším patří několik sezón trvající grantový průzkum českých oppid Třisova, Závisti a Hrazan, a také průzkum Žehuňského rybníka. Při těchto výzkumech jsem měl možnost konzultací také s dalšími profesionálními archeology, především K. Smíškem, V. Daněčkem, D. Víchem, B. Danielisovou a dalšími. Podobnou příležitost skýtaly také diskuzní bloky konferencí ve Vysokém Mýtě, kterých jsem se účastnil také z pozice referenta. Za informace o legislativě evropských zemí jsem zavázán Z. Bláhové – Sklenářové, která mi ochotně poskytla svůj dosud nepublikovaný text. Podkapitolu o problematice detektorů z pohledu ochrany přírody jsem konzultoval s P. Jenčem (Správa CHKO Český ráj). Důležité informace o technické stránce detektorů poskytl Z. Jarchovský.

Informace z oblasti detektorářské komunity vyplynuly především z dlouhodobých kontaktů s M. Kratochvílem (provozovatel Detektorwebu), A. Krejčíkem (šéfredaktor časopisu Detektorrevue) a E. Malým (předseda o.s. Klub hledačů historie).

Znalosti, týkající se celkové problematiky detektorů, jsem nabytl také v rámci zaměstnání v archeologickém oddělení Muzea Mladoboleslava. Zde jsme měli možnost získat praktické zkušenosti s detektorovým průzkumem, legislativou (včetně problematiky nálezého), a také jsem byl postaven před problém konfrontace s detektoráři a jejich působením v nejširším smyslu.

3. Detektory kovů, jejich vznik a vývoj

3.1. Fyzikální principy fungování detektorů kovů

Princip fungování detektoru je založen na fyzikálním jevu, objeveném na počátku 19. století. Jde o působení střídavého magnetického pole v kovových předmětech, které způsobuje vznik tzv. vířivých proudů. Magnetická pole mají kolísavé hodnoty, a mohou být vytvářeny buď vlivem elektromagnetických vln, nebo pulsujícími stejnosměrnými proudy. Ty jsou získávány ze nízkokmitočtových zdrojů – pulsních generátorů či oscilátorů. Pokud se podaří vyrobený výkon směřovat a vyzářit anténou, lze dosáhnout vytváření vířivých proudů ve větších hloubkách. Sestava vhodných antén představuje část nazývanou cívka, případně sonda. Vířivé proudy se v kovových předmětech pohybují všemi směry, a vyvolávají potřebnou reakci – vznik tzv. sekundárního magnetického pole, které kovový objekt obklopuje. Při průniku sekundárního pole je v sondě detektoru indukováno napětí, které lze zesílit a následně vyhodnotit. Schopnost vyhodnocovat napětí je zásadní pro schopnost přístroje rozlišovat různé druhy kovů, nebo potlačovat rušivé signály (např. vlivem mineralizace půdy). Při generování elektromagnetických vln pro zaměření kovového objektu má klíčový význam volba pracovního kmitočtu vlnové délky. Osvědčily kmitočtové hodnoty mezi 3 – 300 kHz (VLF – Very Low Frequency a LF – Low Frequency). Některé modernější přístroje vysílají do půdy celá kmitočtová spektra (*Moltaš 2003*, 150; *Schüler 2000*, 5 – 6).

Pro možnost přístrojové detekce kovů je důležitou fyzikální vlastností elektromagnetická vodivost kovů (jednotkou je Siemens na cm - S/cm), která ovlivňuje vznik a intenzitu vířivých proudů. Čím větší je vodivost vyšší, tím silnější jsou i vířivé proudy a z toho plynoucí možnost zaměření. Nejnížší elektromagnetickou vodivost má cín (10 S/cm), následuje železo (12 S/cm), hliník (40 S/cm), zlato (50 S/cm), měď (56 S/cm) a stříbro (67 S/cm), jehož vodivost je nejvyšší (*Schüler 2000*, 6, 8).

3.2. Detektory před druhou světovou válkou

Ponechme stranou různé virgule, kyvadla, proutky a podobná zařízení, používaná od nepaměti k hledání ukrytých předmětů. Ze své podstaty nespádají do sledované problematiky detektorů kovů, ačkoliv je lze v určitém smyslu považovat za předchůdce dnešních vyhledávacích zařízení.

Vznik prostředků pro vyhledávání kovových předmětů je spjat s technickým pokrokem druhé poloviny 19. století. Jakkoliv se to zdá být překvapivé, první detektory nevznikly ve vojenském prostředí. Nejstarší záznam o využití technického prostředku k vyhledávání kovů pochází z roku 1879. Přístroj se jmenoval Huges Induction Balance Metal Detector. Vysílal do země zvukové signály, jejich odezvu snímal mikrofonom, a dokázal rozeznávat předměty z různých kovů. Přístroj se však v praxi příliš neosvědčil (*Moltaš 2003, 5*).

Praktičtější přístroj vyrobila a patentovala firma London Electrical Ore Finding Company v roce 1903. Jako první svého druhu byl rovněž úspěšně patentován v USA. Jednalo se o zařízení, pracující na principu pulsní indukce. Místo dnes běžných kruhových cívek používal smyčky kabelů položených volně na zemi. Přístroj se již také dokázal vyrovnat s problémem zemního efektu. Zdrojem energie byl generátor umístěný na poblíž stojícím automobilu (*Moltaš 2003, 6*).

První společností vyrábějící detektory kovů sériově byla firma Radio Metal Locating Company z USA. Její přístroje, známé pod názvem Radio Locators, měly konstrukci podobnou dnešním hloubkovým detektorům (ty mají cívky vzájemně umístěné v 90° úhlu). Přístroje pracovaly na principu rozladění oscilátoru se základním kmitočtem 175 kHz, přičemž výstupní kmitočet byl 1 kHz. Při práci s tímto těžkým zařízením se uživatel pohyboval uprostřed mezi sondami (*Moltaš 2003, 6 – 7*).

První detektory s oddělenými sondami vyvinula americká firma Goldak Company pod obchodním názvem RadioScope. Přístroj se dočkal širšího uplatnění a byl schopen zachytit i menší kovové předměty.

Před druhou světovou válkou byly detektory dále modernizovány, vznikají tzv. pánvičkové detektory (Pancake Detektors). Využívaly již kruhovou (a někdy také čtvercovou) hledací sondu, a jejich celkové provedení (sonda na vodící tyči) se již blíží dnes používaným konstrukcím. V tomto období byl také založen první oficiální klub hledačů pokladů. Jeho předsedou se stal Robert Charroux (*Moltaš 2003, 8 - 9*).

Díky nové konstrukci byly tyto detektory snáze použitelné i v náročnějším terénu. Ve Velké Británii se objevuje odlehčený přístroj Sharman IB (Induction Balance). Ten se stal velmi oblíbeným, a byl vyráběn ještě 15 let po svém vzniku.

Předválečný vývoj nových technologií přenesl využívání vyhledávací techniky také do vojenské sféry. Německý vojenský přístroj Neptun bylo po skončení války využíván i v

civilní sféře. Během války vyvinuté detektory byly z technického hlediska značně nepraktické, především kvůli množství tehdy nezbytných elektronek. I proto se poválečný vývoj odehrával opět spíše v civilní sféře (*Moltaš 2003*, 10).

3.3. Rozvoj vyhledávací techniky po druhé světové válce

Rozvoj nastal po polovině 20. století s příchodem tranzistorů. Nové přístroje byly lépe ovladatelné a lehčí. Detektor Ray Scope z roku 1950 měl kruhovou sondu propojenou s ovládacím jednotkou kabelem, vedeným přímo trubkovou konstrukcí. V padesátých letech vznikl také přístroj D-Tex BFO s kruhovou sondou. Patentován byl v roce 1960 jako první hobby detektor kovů, a následně začala jeho sériová výroba pro volný trh. Přístroj se vyznačoval kvalitní a stabilní elektrickou a technickou konstrukcí.

Populárním se v USA na konci 60. let stal přístroj Metrotech 220. Měl vodotěsnou konstrukci a snadné ovládání. Inovací byl ukazatel stavu baterií a tlačítko pro funkci Pinpointing (funkce dohledávání drobných předmětů). V roce 1969 byl uveden na trh detektor GD 48 standard ID, přestavěný v roce 1972 na modernější verzi GD 348 de-luxe ID. Díky rostoucímu zájmu o hledání detektorem rostly také firmy, zabývající se výrobou a inovacemi těchto přístrojů.

Přední místa na trhu záhy obsadily firmy Garrett Metal Detectors (Charles Garrett) a White's Electronic (Kenneth White). Jejich výrobky vyvolaly doslova zlatou horečku, zejména v USA a Austrálii. V roce 1980 přináší firma Garrett další inovaci, již je diskriminátor. Jedná se o funkci, s jejíž pomocí je možno odfiltrovávat signály drobných železných předmětů. Nové systémy byly patentově chráněny, a tak se našlo jen málo konkurence schopných konstruktérů. Další skok ve vývoji nastal s příchodem mikroprocesorů, které umožnily pracovat s větším počtem vyhodnocovacích systémů a operací. Firma White's Electronic přišla v roce 1987 na trh s detektorem White's Eagle, který bylo možno naprogramovat pro různé typy hledání. Přístroj měl také funkci uložení parametrů určitého předmětu jako přijatého nebo vyloučeného. Firma Garrett reagovala také novinkou s názvem Grand Master Hunter III. Nový detektor měl dokonce syntezátor řeči a

možnost montáže hloubkových sond. Kvalita výrobků firmy Garrett zaručila během 80. – 90. let vysokou prodejnost i mimo USA (*Moltaš 2003*, 13 – 22, 29).¹

Dalším důležitým výrobcem je Tesoro. Firmu založili bratři James a Jack Giffordovi. Firma se vydala cestou jednoduchých a odlehčených přístrojů, které se vyznačují výkonností, kvalitním rozlišením kovů a diskriminací. Tesoro vyvinulo také novou eliptickou sondu Power, a později sondy Sinusoidal Technology, které mají asymetricky nasměrované vyzařování signálu. Značka Tesoro je oblíbena od 80. let v USA i západní Evropě. Na požadavky evropských hledačů reagovala firma vývojem nového detektoru EURO Sabre. Velké obliby se detektorům Tesoro dostává od roku 1989 také u tuzemských hledačů. (*Moltaš 2003*, 29, 34, 37). K rozšířeným a oblíbeným patří u nás také kvalitní detektory francouzské značky XP Detectors.

Ve stínu velkých výrobců zůstávají menší firmy jako Bounty Hunter, Compass, C-Scope, Fisher, Viking a další. Patří mezi ně též některé středoevropské firmy, zabývající se úpravami stávajících přístrojů předních výrobců: Uzman (White's), IPG Messtechnik (Fisher) a Johny van Norden (White's). Méně známou firmou je také tchajwanská SBS (*Moltaš 2003*, 22, 40 - 41).

Od výše popsané konstrukce klasických detektorů se odlišují konstrukce detektorů speciálních, např. bezpečnostních (veřejné budovy, letiště), zemědělských (detekce kovového odpadu v krmných směsích), dřevozpracujících (detekce kovů ve zpracovávaném dřevu) nebo řemeslnických (vyhledávání elektrických kabelů ve zdech). Příbuznými přístroji jsou hledače nespojitosti svárů apod. (*Hájek 2001*, 31). Těchto druhů detektorů se předložená práce netýká.

Zvláštním druhem detektoru jsou potom zařízení umístěná na vrtulnících a menších letadlech. Prozatím jsou využívány pouze bezpečnostními složkami vyspělých států, nicméně lze očekávat jejich využití i v archeologii, resp. vojenské historii. S jejich pomocí lze vyhledávat např. trosky historických letadel v džungli, nebo trosky lodí pod vodou (*autopsie*).

¹ Detektory Garret byly používány ve všech státních službách USA, a v roce 1984 dokonce získaly certifikát při ochraně olympijských her v Los Angeles. Detektory této značky je dodnes vybavena řada institucí státních služeb po celém světě (*Moltaš 2003*, 13 – 22, 29).

3.4. Současná vyhledávací zařízení vhodná pro využití v archeologii

3.4.1. Klasické detektory

Detektor kovů v dnešním pojetí se skládá z několika základních částí. Nejdůležitější je hledací sonda (někdy je užíván pojem cívka). Sondy mají obvykle kruhový tvar různého průměru, a podle toho se různí i hloubkový dosah. Bývají vyráběny z kvalitního tvrzeného plastu a vinutí je pevně zalito plastovou pěnou pro zajištění voděodolnosti.

Sonda je propojena s ovládací jednotkou pomocí kabelu, u modernějších detektorů (např. model Deus od XP Detectors) již bezdrátově. Jednotka bývá umístěna nad či pod rukojetí, u některých přístrojů prostor nad rukojetí zabírá displej a jednotka je umístěna pod loketní opěrku. Rozebíratelná vodící tyč je oproti minulosti vyráběna z odlehčených materiálů - duralu či hliníku. V ovládací jednotce najdeme prostor pro vložení alkalických baterií nebo NiMH nabíjecích akumulátorů. Na jednotce jsou umístěny také ovladače nastavení, konektor pro připojení sluchátek, a u dražších přístrojů také displej nebo analogový ukazatel. Hledací cívky i ovládací jednotky detektorů bývají odolné proti dešti, u dražších detektorů jsou vodotěsné.

Pro provedení kvalitního průzkumu je třeba vybrat přístroj s vhodnou škálou parametrů. Dobré je vyvarovat se použití zbytečně složitých přístrojů nejvyšších tříd – ty mívají totiž také vyšší nároky na obsluhu. Je třeba akceptovat, že používání detektoru vyžaduje určitou praxi. Pro použití na archeologických výzkumech jsou vhodné přístroje vyšší střední třídy s kvalitní citlivostí, dosahem, účinnými diskriminátory, nastavitelným odladěním vlivu půdy a výměnnými sondami. K často (i v oficiální archeologické praxi) využívaným detektorům patří především novější modely přístrojů firem XP Detectors (např. GoldMaxx Power či řada Deus), Minelab (mod. CTX 3030) či Nexus Standard MKII. Ty nejmodernější mají zabudovanou GPS a jsou kompatibilní s počítači, ve kterých lze potom získaná data zpracovávat (viz *Příloha, Obr. I.*).

3.4.2. Dohledávačky

V každodenním provozu se stávají stále oblíbenějšími tzv. dohledávačky, které usnadňují finální zaměření kovového cíle. Díky tvaru a velikosti (délka 20-30 cm, kolíkovitý tvar o průměru 3-8 cm) je lze používat na místech, která jsou pro cívku klasického detektoru

nepřístupná (např. v kamenitém terénu). Ke špičkám na trhu patří především dohledávačky značky Garret a Teknetics.

3.4.3. Pulsní a speciální detektory

V kategorii pulsních detektorů patří k nejznámějším německé firmy Pulse Star a Lorenz, a australský Minelab. Firma Minelab vznikla v roce 1986 a záhy se začala výrazně prosazovat na americkém trhu. V současnosti je 70 % její produkce exportováno do USA. Přístroje se vyznačují vysokou citlivostí na drobné předměty z barevných kovů (zejména zlato), a také hlubokým dosahem i v těžkých mineralizovaných půdách (*Moltaš 2003*, 36).

V posledních letech se prosazují nové technologické systémy, pracující na principu vzájemné vazby vysílaných kmitočtů, ultrazvuku, nebo vazby s konkrétním druhem kovu. Patří mezi ně i půdní radary značek Future, Emfad a Omnitron. Tyto detektory jsou schopny rozlišovat množství různých anomálií, jako skalní podloží, podzemní dutiny či zasypané výkopy. Získaná data jsou vyhodnocována v přenosném počítači v 3D grafu, eventuálně přístroje umožňují přenos dat pomocí vysílače (*Moltaš 2003*, 38 - 40).

3.4.4. Podvodní detektory

Specifickou kategorií jsou detektory, určené pro průzkum pod vodou. Nejčastěji jsou užívány při podmořské archeologii (především průzkumu lodních vraků), což se přirozeně netýká našeho území. Nicméně by neměl být přehlížen fakt, že většina moderních detektorů má voděodolné cívky umožňující částečné použití pod hladinou. Tato vlastnost je užitečná např. při průzkumu vypuštěných vodních nádrží (*Krásný 2010*, 135). Za určitých okolností je možno vyhledávat artefakty i v korytech řek.²

2 Příkladem je amatérský průzkum dna řeky Jizery v partiích, kde tvoří dno skalní lavice. V puklinách pod hladinou se kumulují kovové artefakty pravděpodobně již od pravěku. Amatérskými uživateli zde byly nalezeny desítky mincí (a to již od grošového období), a také např. jehlice, datovaná do střední doby bronzové (*autopsie*).

4. Amatérští uživatelé detektorů kovů

4.1. Kdo vlastně ti detektoráři jsou?

Při snahách o řešení problémů, spojených s používáním detektorů ne-archeology, považují za důležité seznámit se se všemi aspekty této problematiky. K tomu patří také nahléd do detektorářské komunity, seznámení se s její charakteristikou, snaha o nazření věci z druhé strany. Jakkoliv stojí tyto snahy mimo vědní obor archeologie, za současné situace jsou nutné, ba přímo povinné. Vzájemný vztah obou táborů je totiž výchozím bodem na trnité cestě hledání řešení nelehké situace, ve které se archeologie nachází.

Situace o to složitější, že v podstatě nelze definovat nějaký prototyp detektoráře. Detektor používají osoby napříč všemi myslitelnými sociálními spektry. Současně se mění charakter jejich činnosti, intenzita hledání, technické vybavení, často i motivace a cíle hledání. Není ani znám přesnější počet osob, které se u nás detektoringu věnují.³ Tato velká množina byla pracovně rozdělena na tři podmnožiny – *bílou*, *šedou* a *černou*.⁴ Následující kapitoly se týkají především prvních dvou. Jsou to lidé, kteří buďto s archeology již spolupracují, nebo by byli za určitých okolností ke spolupráci svolní. Do šedé zóny patří zhruba 70% všech amatérských uživatelů detektorů. Černou zónu pak tvoří zloději a překupníci, o jejichž aktivity by se měla zajímat především kriminální policie. Proti desetitísícové “armádě” detektorářů stojí zhruba pětisetčlená družina profesionálních archeologů. O nějaké vyrovnanosti sil tedy nemůže být řeč, jakkoliv je právo na straně archeologů.⁵

4.2. Detektoráři a internet

Určitým stigmatem doby je skutečnost, že se lidé stále častěji setkávají ve virtuálním světě než ve skutečnosti. To platí i pro detektoráře. Ti prezentují své nálezy i názory na internetu, jednak pro snadnost obsluhy, všeobecnou dostupnost a rozšířenost tohoto média. Hlavním důvodem je však nesporně anonymita přispěvatelů. Ne náhodou se o této oblasti hovoří jako o sociálních sítích, což je v případě detektorářské komunity velmi přiléhavé, neboť na hledačských internetových portálech se odehrává důležitá část sociálního života

3 Odhady se pohybují mezi 15 – 30 tisíci, navíc se tento počet rychle zvětšuje. Prodejci, kterým jsem položil otázku stran prodeje detektorů novým uživatelům, nechtějí tyto informace z obchodních důvodů sdělovat.

4 K tomuto viz *Odd. 6.2.2.*

5 K tomtuto též *Podkap. 4.6.*

hledačské subkultury. Historicky nejstarším a zároveň největším internetovým portálem věnujícím se detektoringu je Detektorweb (www.detektorweb.cz), který má za více než desetiletou existenci cca 30 000 zaregistrovaných členů a desítky tisíc originálních přístupů týdně. Sice mnohem méně navštěvované, ale rovněž uživateli detektorů kovů vyhledávané jsou portály www.detektoring.cz nebo www.lovecpokladu.cz. Co se obsahu a náplně hledačských internetových portálů týče, dá se zde nalézt mnoho shodných rysů, např. prezentace a vzájemné určování nálezů, debaty o detektorech kovů a prezentace názorů konkrétních hledačů v debatách pod zveřejněnými nálezy. Díky relativní anonymitě internetových nicků zde někteří detektoráři prezentují často i extrémní názory (o odevzdávání nálezů, spolupráci s archeology atd.). Zůstává však otázka, do jaké míry zde hraje roli pozitivní či negativní autostylizace těchto debatujících. V posledních dvou letech se ovšem část „virtuálního“ přesunula na facebook a tyto tendence neustále posilují. Oproti webovým portálům dochází na facebooku k jisté atomizaci dříve webem sjednocené množiny hledačů, která se ochotně chopila nového komunikačního nástroje. Detektoráři tak využívají možnosti facebooku vytvořit tajné či uzavřené skupiny, což skýtá mnohem větší míru anonymity než klasické weby. Oproti internetovým diskuzím tak na facebooku dochází k mnohem větší otevřenosti prezentovaných názorů, zejména v tajných skupinách. Fenomémem posledních měsíců se stává mezinárodní prodej nálezů přes facebook (*autopsie*).

4.3. Tištěná média

4.3.1. Časopisy

Přestože je hlavním komunikačním médiem detektorářské subkultury internet, existují v Evropě i u nás také tištěná média zaměřená na tuto klientelu. Pomineme-li polský časopis *Odkrywca* či časopisy německé, je u nás k dispozici pouze jeden časopis, a to *Detektor revue*. Když *Detektor revue* začala v roce 2007 vycházet, paralelně s ní existoval na trhu také časopis *Detektor team*. Ten ale po čtvrtém čísle zanikl. Důvody zániku časopisu *Detektor team* byly ekonomické, a vydavatelský dům po nenaplnění očekávaného zisku z inzerce tento projekt zrušil. *Detektor team* vycházel jako měsíčník a byl distribuován přes poštovní novinovou službu, což se díky vysoké marži projevilo v prodejní ceně 100,-Kč. Všechny

výše uvedené faktory vedly k tomu, že se na stáncích prodalo pouze několik desítek kusů, což přispělo k jeho pádu.

Dvouměsíčník *Detektor revue* vychází dodnes, protože zvolil odlišnou strategii financování – výnosy pokryjí náklady a případný deficit sanuje vydavatel (Miroslav Kratochvíl – Xonel s.r.o.), který je zároveň prodejcem detektorů kovů a provozovatelem internetového portálu Detektorweb. Časopis se vyprofiloval jako detektorářské médium, které systematicky apeluje na detektoráře a vybízí je ke spolupráci s archeology. Na druhé straně však zveřejňováním atraktivních nálezů motivuje detektoráře k dalšímu hledání, a má vliv na zvyšování prodeje detektorů i na rozšiřování počtu detektorářů vůbec. Přes všechna výše uvedená negativa je ovšem nepopiratelné, že se *Detektor revue* snaží detektoráře kultivovat – například publikováním formuláře nálezových okolností či snahou o odstraňování některých stereotypních představ detektorářů o příslušnících archeologické obce a spolupráci s nimi. Autory článků jsou často sami detektoráři, objevují se zde ale i články od archeologů (*Smíšek 2009, Kouba – Metlička 2013*).

4.3.2. Knižní publikace

Literární aktivity některých řadových hledačů vrcholí vydáváním vlastních knih. V tomto směru patří primát Filipu Pošvovi, známému spíše pod přezdívkou Beax. Hledač militárií z druhé světové války je autorem a zároveň vydavatelem knih, v nichž beletristicky shrnuje své bohaté zkušenosti z amatérských průzkumů detektorem (*Beax (pseudonym) 2012; Beax (pseudonym) 2013; Brix, J. (pseudonym) 2010*). Úroveň Pošvových knih je bohužel silně limitována literárními a badatelskými schopnostmi autora. Čtenář běžně naráží na překlepy, stylistické chyby, vulgarity apod. Informační potenciál je využit jen částečně, přestože je zjevné, že autor má (vzhledem ke svému postavení v hledačské komunitě) přístup k obrovskému množství údajů (např. od nejstarší generace hledačů). Přesto jsou jeho knihy mezi hledači všeobecně známé a oblíbené, o čemž svědčí také vznik dalších nových publikací. Jejich vydávání finančně podporuje jeden z největších prodejců detektorů.

Přestože se autor (publikující také pod pseudonymy *Beax* či *Josef Brix*) okrajově zabývá i prehistorickými obdobími a středověkem (*Brix 2010, 9 – 21*), hlavním tématem většiny textů jsou nálezy z období druhé světové války z českého území. Z textů se dají vyvodit údaje o typech lokalit (internační tábory, ústupové cesty, zaniklé obce ad.) či o typech

objektů (např. odpadní jámy, pozůstatky palebných postavení, trhací jámy, hroby). Zajímavé jsou i interpretace, resp. spíše identifikace, některých konkrétních nálezů, a jejich spojování s konkrétními historickými událostmi či dokonce konkrétními osobami (!). Tyto možnosti vyplývají z obecných specifik nálezů z druhé světové války, které jsou často datovatelné na rok, měsíc či dokonce den, a velmi vzácně také ztotožnitelné s konkrétními skupinami lidí (odsunuté civilní obyvatelstvo určité obce, vojenské jednotky, zajatí či věznění z táborů). V extrémních případech lze dokonce nalezený předmět s naprostou jistotou spojit s konkrétní osobou (např. vyryté podpisy majitelů na odznacích či ešusech). Pošva uvádí také (jeho vlastní) nálezy tzv. darovacích prstenů – jedné z nejvyšších insignií jednotek SS, slavnostně udělovaných osobně H. Himmlerem ve dnech důležitých německých svátků. Tyto stříbrné prsteny mají na vnitřní straně vyryto jméno nositele. Díky dochování německých záznamů v amerických archivech je možno dohledat podrobné údaje o vojenských či politických kariérách nositelů. V jedné z Pošvových knih tak např. najdeme fotografie prstenu, nalezeného v západních Čechách v roce 2009, společně s dobovou fotografií jeho nositele při rozhovoru s K. H. Frankem (*Beax (pseudonym) 2012*, 175).

Druhoválečnými prsteny se zabývá i jedna z posledních Pošvových knih s názvem *Prsteny třetí říše* (*Beax (pseudonym) 2012*). Oproti většině předchozích knih, které (i přes některé důležité informace) patří do kategorie spíše podprůměrné beletrie, mají *Prsteny Třetí říše* ambice stát se jakýmsi katalogem či spíše typářem. Dílo je koncipováno jako katalog. Prsteny jsou rozděleny do kategorií (politické, bojové, pamětní ad.), levá strana je vždy věnována popisu, pravá dokumentačním fotografiím. Představena je takto zhruba stovka prstenů. Práce, která se mohla při kvalitnějším zpracování stát základním kamenem problematiky tohoto specifického druhu předmětu, se bohužel nedočkala plného využití svého potenciálu. Prsteny období druhé světové války se totiž nachází pouze na území jižních a západních Čech, v prostorech zajateckých táborů z roku 1945. Zde byly záměrně odhazovány svými německými majiteli z důvodů ulehčení pobytu v těchto zařízeních, často i

v přímém ohrožení života.⁶ Tato situace se v rámci Evropy nikde jinde neobjevuje, a kvantita i kvalita nálezového fondu je proto u nás naprosto výjimečná. Navíc je autor (jak již bylo zmíněno) dobře etablován v detektorářské komunitě, a má tudíž k těmto nálezům snadný přístup. Přesto se jeho práce potýká se základními nedostatky, jako je absence standardizovaného popisu jednotlivých prstenů, či jejich srovnání. Běžně chybí také váha a průměry, u fotografií pak měřítko. Klasickým momentem, typickým pro všechny texty z produkce detektorářů, je absence bližšího určení míst nálezů. Pokud je nějaká lokalizace uvedena, omezuje se na vágní informace typu „nalezen v jižních Čechách“. Tento fakt, jakkoliv se z pohledu detektorářů (resp. ochrany „svých vlastních“ lokalit) zdá pochopitelný, úroveň práce výrazně snižuje.

4.4. Detektorářské srazy

Dalším fenoménem, který detektoring u nás provází, jsou detektorářské srazy. Jedná se o víkendové akce, které většinou pořádají a svolávají jednotlivé hledačské portály. Mezi nejstarší srazy patří každoroční setkání „hledačů a přátel Detektorwebu“ v Pekelných dolech na Českolipsku a později ve Sloupu v Čechách. Podobných srazů se koná během roku několik desítek. Nejvyšší úroveň mají srazy pořádané Detektorwebem, kde kromě obligátních polygonů na testování detektorů či tombole patří přednášky pozvaných archeologů, pyrotechniků či dalších odborníků. Nabízí se otázka, nakolik jsou tyto přednášky „úlitbou bohům“, která má detektorářům dodat punc legality, a nakolik jsou diktovány opravdu upřímnou snahou s archeology spolupracovat.

Vedlejším efektem těchto srazů je potom moment, kdy prakticky všichni účastníci vyráží do terénu. Široké okolí místa srazu je tak podrobeno náporu mnoha desítek hledačů, v některých případech (např. Sloup v Čechách) navíc každoročně. K setkáním a srazům patří také detektorářské soutěže v terénu, a to jak jednorázové, tak dlouhodobější.⁷ Stranou zájmu

6 Je mnohokrát historicky a svědecky doloženo, že německé insignie zaručovaly při zajetí svými nositelům podstatně horší zacházení, a to v přímé úměrnosti k jejich původnímu významu a hodnotě. V rámci nalézáných artefaktů se tento fenomén projevuje ničením a zahazováním identifikačních známek, vyznamenání, výložek apod. právě na místech možného kontaktu německých vojáků s příslušníky americké či ruské armády. Typickými představiteli takovýchto lokalit jsou ústupové cesty a zajatecké tábory.

7 Např. soutěž, pořádaná provozovateli stránek www.lovecpokladu.cz. Soutěžícím jsou poskytovány indicie na internetu. Podle nich lze potom v terénu nalézt ukryté předměty.

nezůstávají ani nejmladší generace potencionálních hledačů, kterým jsou organizovány letní tábory.

4.5. Detektorářské kluby

Klub hledačů historie (KHH o. s.)⁸ je historicky prvním klubem, který se podílel na oficiálním archeologickém výzkumu (viz. *Podkap. 7.4.*). Byl založen v roce 2005 v Praze. Řídí se nejen stanovami⁹, ale i vlastním kodexem.¹⁰ Kromě zmíněného výzkumu na hradišti Mužský – Hrada, který organizovalo Muzeum Mladoboleslavska, se klub účastnil také dvou sezón výzkumu v Mikulčicích (AÚ AV ČR v Brně). Na „mezinárodní“ úrovni pak KHH působil i při výzkumu v nedalekých Kopčanech (AÚ SAV Nitra).

Fisherklub se pyšní podtitulem *1. oficiální klub v ČR*. Sdružuje hledače, jejichž preferovanou značkou detektorů je Fisher, takže se na stránkách věnují i produktům této značky, úpravám a zkušenostem s hledáním. Vlastnictví detektorů této značky není podmínkou členství. Hlavní náplní je vyhledávání militarií, zejména těch z druhé světové války. Členové si poskytují veškeré možné informace o výrobcích všemožných vyznamenání a ocenění z tohoto konfliktu, přičemž některé z těchto nálezů zpracovávají pomocí katalogu. V menším měřítku se zajímají o další válečné konflikty (bitva u Chlumce, válka 1866, napoleonské války), konzervaci nálezů, rady a recenze detektorů, osudy vojáků apod. Registrovat se může každý, ovšem podmínkou registrace je zaslání příspěvku. Za příspěvek se považuje třeba zpracované téma z jakéhokoliv sběratelského nebo hledačského oboru. Za příspěvek se považuje také text a fotky z hledačských výprav. Pouze registrovaní členové pak mají možnost diskutovat, přispívat a mají kompletní přístup k webu. Tím je také možné členy kontrolovat, pochybné zájemce o členství vyřazovat a zároveň i kontrolovat obsah webu z hlediska možného protizákonného výskytu propagandy totalitních a jiných protistátních režimů, které může provázet výskyt nacistických symbolů. Klub žádné stanovy nemá.¹¹

První klub Lovců Pokladů zemí koruny České byl založen lidmi kolem webu Lovec pokladů. Impulsem byly spory mezi hledači a majiteli pozemků. Členství je podmíněno

8 <http://www.khh.estranky.cz/>

9 <http://www.khh.estranky.cz/clanky/stanovy.html>

10 <http://www.khh.estranky.cz/clanky/kodex.html>

11 <http://www.fisherklub.cz/>

registrací na webu, registrací se pak otevře možnost přístupu na stránky klubu. Členové mají možnost přispívat články, diskutovat, sdílet fotky nálezů. Hlavní činnosti klubu jsou: vzdělávat své členy (právně a technicky), klubová činnost, schůzky, soutěže, testy, společná hledání na pozemcích, na kterých se klub domluvil s vlastníky půdy. Dalšími deklarovanými cíly je povzbuzovat své členy, aby dodržovali kodex zákonného chování a tím i dobrou pověst klubu, podporovat členství lidí ze všech sociálních vrstev a pomáhat rozvíjet jejich zájem o historii naší země, pomoc při obnově památek, na kterých se členové klubu shodnou.¹²

Archeo LP2010 o. s. je nové sdružení osob, vzniklé kolem opět webu *lovecpokladu.cz*, kteří se snažili o lepší postup při hledání. V roce 2010 se jim podařilo dosáhnout spolupráce a společné akce s Archeologickým ústavem AV ČR v Praze na slovanském hradišti v Libici nad Cidlinou. Na radu archeologů pro lepší spolupráci vytvořili toto sdružení. Organizují společné detektorářské akce s archeology, zprávy z nich pak zveřejňují na svých stránkách. Spolupracují i s oblastními muzei, přispívají ke vzdělávání členů i veřejnosti a spolupracují při vytváření mistrovství ČR ve hledání s detektorem kovů. Stanovy sdružení nejsou na internetu dostupné.¹³

K nedávno vzniklým klubům patří také *HHB o. s.* Jde o družení z Havlíčkova Brodu, prosazující občanskou roli při záchraně historického dědictví. Sdružení vzniklo v roce 2012. Snaží se prosazovat i spolupráci s archeology. Pořádají pravidelné akce, pravidelně přijímají nové členy, spolupracují s dalšími sdruženími.¹⁴

Občanské sdružení *Archeo Moravia* vzniklo začátkem roku 2012. Hlavním působištěm občanského sdružení je vojenské muzeum Army Park Ořechov. Klade si mimo jiné za cíl sdružování zájemců o historii. Dalším cílem je snaha o zřízení a provoz specializované expozice, dokumentující nálezy objevené pomocí detektoru kovů, a představení tohoto koníčku široké veřejnosti vůbec. Tím chce sdružení přispět ke zlepšení obrazu a povědomí o detektoringu na veřejnosti. Také se snaží o spolupráci s archeology a muzei.¹⁵

12 <http://www.lovecpokladu.cz/klub>

13 <http://www.lovecpokladu.cz/s/archeo-lp-2010>

14 <http://www.lovecpokladu.cz/s/hhb-o-s>

15 <http://www.lovecpokladu.cz/s/archeo-moravia>

Klub hledačů z Moravy je určen pro všechny zájemce o historii, numismatiku i hledání pokladů. Klub kolem internetového obchodu www.profidetektory.cz. Členové získávají možnost konzultace ohledně mincí a numismatiky (určování i oceňování), mohou si půjčovat knihy s tematikou hledání pokladů, archeologie, nebo různé katalogy. Klub nabízí také spolupráci s archeology a konzultaci ohledně historických artefaktů, případně pomoc s odevzdáváním nálezů.¹⁶

Czech Minelab Club je klubem uživatelů detektorů kovů značky Minelab. Pomáhá při řešení technických problémů s nastavením detektorů, nabízí bezplatnou kontrolu všech přístrojů značky Minelab. Členové získávají informace, katalogy a produkty této firmy.¹⁷

Jako protipól k relativně pozitivně vnímaným aktivitám jmenovaných klubů a sdružení uvádím spolek s názvem *Vladivoj*. Kuloárních informací o jejich činnosti na poli vykrádání lokalit zaznívá nepřehlédnutelné množství, opravňující ke zhodnocení jejich aktivit výrazem *organizovaná skupina zlodějů*. Členové *Vladivoje* měli být mj. právě těmi, kteří měli v úmyslu vyrabovat hradiště Mužský – Hrada (viz *Podkap. 7.4.*).

4.6. Postoje amatérských uživatelů detektorů k archeologii a archeologům

Přístup amatérských uživatelů detektorů kovů lze rozdělit do tří skupin, pracovně označených jako *bílá, šedá a černá zóna*.¹⁸

Do bílé zóny patří hledači, ochotní spolupracovat za archeologem určených podmínek. Tito hledači bývají motivováni skutečným zájmem o poznávání minulosti. Nálezy automaticky předávají archeologům, podílejí se na oficiálních výzkumech, a v neposlední řadě kladně působí na další detektoráře (především tedy na ty v šedé zóně). Konkrétní příslušníci této kategorie jsou jako spolupracovníci zvaní na oficiální výzkumy¹⁹ či odborné konference, kde z jejich úst zaznívají často vysoce funfované a inovativní příspěvky. Některým je přiznán status externího muzejního spolupracovníka. Stále častěji se z nich také rekrutují budoucí studenti archeologie. S touto kategorií detektorářů byl měl archeolog spolupracovat, neboť

16 <http://www.profidetektory.cz/content/24-klub-hledacu-morava>

17 <http://www.minelab-tech.cz/czech-minelab-klub/>

18 Tyto skupiny byly definovány v rámci díkuze na první „detektorové“ konferenci ve Vysokém Mýtě v roce 2006.

19 Např. systematické prospekce českých oppid, organizované J. Militkým.

takováto spolupráce je zřejmě tou nejlepší (resp. nejméně špatnou) cestou (např. *Čižmář 2006*, 288; *Vích 2006*, 305; dále *Podkap. 7.3.*).

Tzv. šedé zóně by měla profesionální archeologie věnovat zvýšenou pozornost. Jde o největší kategorii hledačů, disponující zároveň největším množstvím (již vykopaných i teprve potencionálních) nálezů. Právě o nich lze hovořit jako o “detektorářské veřejnosti”. Typologicky jde o průřez všemi sociálními vrstvami, najdeme mezi nimi nezaměstnané stejně jako např. ředitele velkých podniků apod. Tito hledači vnímají detektoring jako svůj koníček a nezadatelné právo. Část z nich je do značné míry ovlivnitelná, ať už přímo přístupem archeologů, nebo ostatními detektoráři. Je důležité, aby se archeologové snažili naklánět si tyto masy na svou stranu.

S výše uvedenými skupinami detektorářů lze teoreticky najít společnou cestu bez toho, aby se zúčastněné strany dostaly hluboko za hranici legislativy. Zcela mimo zákon stojí třetí část detektorářů – černá zóna. Negativní vyjádření na adresu archeologů z této zóny bývají běžnou součástí (většinou anonymních) diskuzí a komentářů na detektorářských webech. Neochotu k jakékoliv spolupráci ostatně deklaruje velká část těchto detektorářů už tím, že zkrátka archeologa nevyhledají.²⁰ Motivací pro tyto osoby bývá nabytí zajímavých artefaktů, a většinou také následný zisk z jejich prodeje. Artefakty potom putují do soukromých sbírek, a to nejen zahraničních.²¹

Jednoznačným vyjádřením postoje jsou také “noční návštěvy” detektorářů přímo na právě probíhajících archeologických výzkumech (např. pohřebiště z doby římské v Modřicích - *Čižmář 2006*, 288; nověji výzkum únětického pohřebiště ve Zdětině u Mladé Boleslavi – *ústní sdělení vedoucí výzkumu J. Sedláčkové*). Někteří archeologové se museli potýkat s případy, kdy jim bylo vyhrožováno nebo na ně byla dokonce podávána trestní oznámení. Extrémním případem byla (detektoráři vyvolaná) medializace a očeřňování konkrétního archeologa v denním tisku, a dokonce v televizní reportáži (*Čižmář 2006*, 285).

Je tedy zřejmé, že někteří jedinci jsou ochotni zajít daleko za hranice (nejen památkového) zákona. Navíc bezpochyby existují “neviditelné” organizované skupiny

20 Argumenty o tom, že nevědí, na koho se obrátit, jsou v době internetu liché. Navíc je známo, že v tomto směru rádi ochotně pomohou např. právě provozovatelé detektorářských portálů. V tomto směru nese velké zásluhy provozovatel Detektorwebu M. Kratochvíl, díky němuž se do sbírek mnoha muzejních institucí celé ČR dostaly řádově stovky archeologických nálezů.

21 Zcela jistě existuje mnoho soukromých sbírek, které předčí i mediálně známý případ nálezů stovek artefaktů ve vyhořelém bytě v Praze. V tomto případě se zřejmě nejednalo o detektoráře ani sběratele, nýbrž o překupníka (*autopsie*).

detektorářů, kteří na sebe zbytečně neupozrňují, neboť by to mohlo ohrozit jejich zisky, plynoucí ze systematického rabování archeolokalit. Tato úzká skupina zločinců by ale neměla uvrhnout v očích archeologa všechny hledače do zatracení.

4.7. Shrnutí

Z výše uvedeného vyplývá (ponecháme-li stranou zločince z černé zóny), že subkultura detektorářů skrývá mnoho aspektů, s nimiž může archeolog pracovat. Konkrétně jde o možnost působení na široké masy hledačů, a to na různých úrovních. Aktivní přístup archeologa bývá ze strany detektorářů vnímán velmi kladně, a archeolog by si neměl nechávat tyto příležitosti ujít. Otvírá se tak prostor pro přednášky, popularizační články s důrazem na prevenci ztráty nálezových okolností, školení, kurzy a další cesty, kterými lze detektoráře kultivovat. Jak bylo uvedeno výše, důležitou roli prostředníků v tomto vztahu často hrají hledači z bílé zóny. Ti potom působí na ostatní jako příklad hodný následování. Rezignovat na snahy o komunikaci se zástupci šedé zóny by znamenalo rezignovat na bezpochyby obrovský kus poznání minulosti. V okamžitém i dlouhodobějším efektu to přináší výsledky v podobě jinak nedostupných informací a odevzdaných nálezů. Domnívám se, že při hledání cest vhodné spolupráce je potřeba vydat se právě tímto směrem.

5. Problematika detektorů z pohledu legislativy – Evropa a Česká republika

5.1. Legislativa evropských zemí

Charakteristiky, kterými lze zhodnotit problematiku detektorů kovů u nás, platí v podstatě pro všechny evropské země. Na jedné straně stojí více či méně dobré zákony, na straně druhé potom stojí nespočetné zástupy detektorářů. Kdesi vzadu ve stínu číhají překupníci a sběratelé předmětů archeologické povahy. Uprostřed potom najdeme úzký okruh archeologů, kteří se snaží různými způsoby tuto situaci řešit. Letmý pohled na širokou škálu legislativních opatření jednotlivých evropských zemí ukazuje na fakt, že žádný univerzální recept neexistuje. Stejně jako u nás jsou hledány cesty, jak zmírňovat škody, způsobené detektoráři, a směry, kterými se může ubírat spolupráce archeologů s “hodnými” detektoráři. Na straně státních institucí některých zemí vznikají komise,²² jinde se prosazují tvrdá protipatření.²³ Zákony “tvrdé ruky” většinou znesnadňují možnosti spolupráce, a zároveň jsou bezzubé vůči skutečným zločincům. V žádné zemi nebylo nalezeno řešení, které by mohlo být ideálním modelem pro země ostatní. Pravděpodobně totiž takové řešení ani najít nelze.

5.1.1. Maltská úmluva

Hlavním zákonem, který se problematikou detektorů zabývá na celoevropské úrovni, je *Maltská úmluva*,²⁴ známější u nás pod označením *Maltská konvence*. V zahraničí je používán termín *Valletská konvence*. Jejím signatářem je i Česká republika.²⁵

Předchůdcem Maltské konvence byla Londýnská konvence z roku 1969, která postupem doby přestala být aktuální (v době jejího vzniku byly největším ohrožením archeologického dědictví velkoplošné stavby, ne nelegální výkopy).

22 Např. Komise pro nelegální výkopy a detektory kovů v Německu.

23 Viz Slovensko. Zde dokonce na popud detektorářů vznikla proti novému památkovému zákonu petice.

24 Plné znění Maltské úmluvy zde: <http://www.arup.cas.cz/?cat=556>

25 Seznam signatářů zde:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=143&CM=8&DF=1/21/2007&CL=ENG>

Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy byla přijata státy Rady Evropy 16. ledna 1992 v La Vallettě na Maltě, a 25. května 1995 vstoupila v platnost.

Státy, které svým podpisem maltskou konvenci přijaly, se mj. zavazují, že zajistí následující:

archeologická naleziště budou narušována co nejméně, archeologické dědictví bude ochraňováno pokud možno na původním místě v zemi,

- *stát zajistí vhodné podmínky a dostatek prostředků na evidenci archeologického dědictví, jeho dokumentaci, výzkum a zpracování výsledků výzkumu,*
- *všechny archeologické nálezy (i ty, které nebyly získány při archeologickém výzkumu) budou přístupné vědeckému zkoumání,*
- *v územním plánování a přípravě projektů budou vždy zapojeni archeologové; územní plány, které by mohly ohrožovat archeologické dědictví budou upraveny, a při plánování bude zohledněna časová náročnost a potřeba finančních prostředků na záchranný archeologický výzkum a publikaci jeho výsledků,*
- *zásahy do archeologického dědictví budou minimální a budou vždy odborně ošetřeny,*
- *archeologické výzkumy budou provádět pouze oprávnění a kvalifikovaní odborníci, a pokud možno nedestruktivně,*
- *nezákonné výkopy budou postihovány.*

5.1.2. Archeologické nálezy

Právní úpravy evropských zemí pojem *archeologický nález* neužívají. V evropské legislativě nacházíme různé pojmy, často odlišných významů. Část právních norem pracuje s pojmem *nález*. V tomto smyslu je však pro uplatnění zákona podstatné splnění podmínky

nalezení předmětu, přičemž archeologické dědictví doposud nenalezené (tj. ukryté v zemi) není chráněno. Výjimkou jsou případy, kdy zákon zavádí ochranu archeologických nalezišť. Velká část zákonů používá pojem *archeologický objekt* (Irsko), *přenosná starožitnost* (Velká Británie), popřípadě obecně *památky* (historická, archeologická) či *archeologické dědictví*. V Polsku se archeologickou památkou rozumí předmět nemovitý; movitý archeologický nález patří mezi movité památky (Bláhová – Sklenářová a kol. 2011, v tisku).

5.1.3. Archeologické dědictví

Z Maltské úmluvy vyplývá také pojem *archeologické dědictví*, který zahrnuje složku movitou i nemovitou, a také hmotnou i nehmotnou. Není tedy rozhodující, zda již byl předmět nalezen či nikoli. Užívání pojmu vychází z úvahy, že nejohroženější formou archeologického dědictví je to doposud neobjevené (tudíž nenarušené), které zároveň nese největší informační potenciál. Z tohoto důvodu legislativa zavádí např. zakládání archeologických rezervací na lokalitách bez na povrchu viditelných reliktnů.

Nemovité dědictví je fyzickou součástí pozemků a nelze jej od pozemků oddělit. Běžným problémem je však vymezení nemovité památky v rámci parcel, a často i její samotná identifikace, resp. její prokázání pro možnost zákonného prohlášení za nemovitou památku. Podobná situace panuje i v ČR. Vlastnictví „nemovitých nálezů“ řeší zákony v rámci vlastnictví nemovitých památek a lokalit. Vlastníkovi ukládají povinnost o památky pečovat a umožnit jejich zkoumání a dokumentaci (Bláhová – Sklenářová a kol. 2011, v tisku).

5.1.4. Ohlašování nálezů a nárok na nálezné

Standardem legislativy většiny zemí Evropy je povinnost nález (obvykle bezodkladně, případně v řádu hodin) oznámit muzeu, úřadu nebo jiné instituci. Povinností je také nález i místo nálezu ponechat po stanovenou dobu beze změny, a zabezpečit je proti zcizení či poškození. Někdy připadá povinnost zajištění nálezu proti zcizení či poškození instituci, které byl nález ohlášen. Podobně jako v ČR má nálezce obvykle nárok na nálezné, popř. náhradu nákladů vzniklých v souvislosti se splněním jeho výše popsanych povinností. Nálezné se ovšem nedává za nálezy získané nelegálně (např. Braniborsko). Někde se vylučuje nálezné u osob, které provádějí oficiální archeologické výzkumy, nebo působí v organizacích, které tyto výzkumy provádějí (Polsko). Některé státy mají definovány nálezy,

kteře jsou veřejným majetkem, a také ktere mají být teprve předmětem posouzení (např. Skotsko). O nálezne se někde dělí nálezce s majitelem pozemku, na němž k nálezu došlo (např. v Norsku, Irsku, Francii či Španělsku). U nás je v tomto směru znám především anglický model, kdy musí mít hledač písemné povolení majitele pozemku. Pokud jej nálezce nemá, o nálezne se nedělí, nýbrž celé připadá majiteli pozemku. Ve Skotsku se navíc kromě nálezneho dělí nálezce s vlastníkem pozemku případně také o nálezy, které nemá Koruna zájem a zřekla se jich. Norské úřady mohou nález, který je státním majetkem, přenechat nálezci (nebo majiteli pozemku). Legislativa francouzská jasně definuje nález náhodný. Ten se dělí napůl mezi nálezce a majitele pozemku. Nález učiněný pomocí detektoru kovů náleží celý majiteli pozemku. Majitel pozemku má ve Francii nárok i na podíl z nálezů, učiněných při oficiálních záchranných výzkumech, a v případě výzkumů badatelských mu připadají nálezy všechny (Bláhová – Sklenářová a kol. 2011, v tisku; k situaci u nás Odd. 5.2.5. a Odd. 5.2.6.).

5.1.5. Movité nálezy a jejich vlastnictví

Movité archeologické nálezy bývají definovány nejčastěji popisem. Možnosti jejich vlastnictví z hlediska legislativy je lze rozdělit do dvou hlavních skupin:

- vlastníkem movitých nálezů je automaticky stát, případně menší samosprávný celek;

- vlastníkem nálezu učiněného mimo archeologický výzkum může být nálezce, který má ovšem povinnost nález ohlásit, nabídnout či přímo odevzdat státním institucím; vlastníkem je potom stát, v opačném případě nález zůstává nálezci;

Výhradní či předkupní právo státu na archeologické nálezy se v některých zemích vztahuje jen na nálezy z vymezených oblastí, z archeologických výzkumů, dále na nálezy mimořádné vědecké hodnoty, případně na nálezy získané nelegálně. Někdy si stát nárokuje právo na předměty určitého stáří nebo povahy (zpravidla předměty z drahého kovu, depoty, lodní vraky apod.; platí to pro Dánsko, Švédsko, Velkou Británii či Itálii). Např. ve Finsku má nálezce povinnost předložit úřadům neočištěné (!) nálezy. Úřady je mohou převzít pro Národní muzeum, nebo je vrátit nálezci. Legislativně je v některých státech definován

národní poklad jako zvláště hodnotné kulturní dědictví. Mohou jím být obecně všechny archeologické nálezy (Polsko), případně jen jejich výběr (Slovinsko), někdy stanovený zvláštní komisí (Anglie). V Dánsku patří k národnímu dědictví všechny artefakty datované před rok 1660.

Soukromé vlastnictví movitých archeologických nálezů není v evropských zemích běžné. Některé země (např. Irsko) umožňují legální vlastnictví movitých archeologických nálezů, kterých se stát zřekl. Jinde musí držitel na vyžádání předložit nález k dokumentaci a dalšímu zkoumání (Bavorsko), případně k vystavení (Srbsko). Ve Španělsku musí být takovéto předměty zapsány v centrální evidenci, a držitel zaručuje jejich ochranu před zcizením či poškozením (*Bláhová – Sklenářová a kol. 2011*, v tisku).

5.1.6. Právní úpravy užívání detektorů v Evropě

Evropské státy používání detektorů právně či administrativně omezují. V některých zemích (Albánie, Island) zákon opravňuje k používání detektorů pouze hlavní archeologické instituce. V řadě států je možno získat povolení ke hledání s detektorem i mimo subjekty oprávněné k archeologickým výzkumům. Podmínkou bývá odborná dokumentace místa nálezu, poskytnutí nálezu ke zkoumání a hlášení nových lokalit, z právního hlediska pak souhlas majitele pozemku. Na faktickou dostupnost povolení mají vliv také administrativní podmínky. Obvykle bývá takové povolení omezeno prostorově a časově (Portugalsko, Švédsko), někde je vydáváno jen úředně registrovaným osobám (např. v Bulharsku), případně je podmíněno odbornou kvalifikací (takže může být uděleno prakticky jen archeologům; např. Bádensko-Würtembersko). Někde se povolení omezuje jen na právnické osoby (např. Rakousko). V Bavorsku může být povolení odepřeno, vyžaduje-li to ochrana archeologického dědictví. Často je možnost používání detektoru administrativně komplikovaná natolik, že dosáhnout povolení je prakticky nemožné (Španělsko, Bavorsko, Irsko). V Polsku musí při výkopech nearcheologů asistovat archeolog, který také jako jediný smí předměty vyzvedávat.

Různě také bývají definována území, na nichž lze získané povolení uplatnit. Zákazy se týkají evidovaných kulturních památek, památkově chráněných území, archeologických rezervací, památek ve vlastnictví úřadů apod. V Itálii jsou zakázaným územím některé provincie (Toskánsko, Latium, Kalábrie). Někde je určena vzdálenost od památek, od které

lze používat detektor. Na Islandu je to přesně 20 metrů, ve Finsku jde o *prostor dostatečný pro zachování pozůstatků*. Na takto vymezených ochranných územích je zakázáno detektor vlastnit, či jej přes tato území pouze přepravovat (Irsko, Švédsko, Portugalsko). Estonská legislativa umožňuje na archeologických lokalitách hledat pouze s povolením, mimo lokality pak volně. Používání detektoru na plážích bývá tolerováno, ovšem za podmínky oznámení a odevzdání konkrétních druhů nálezů (Dánsko, Francie).

Státy, které používání detektorů umožňují, ukládají zároveň výrobcům a prodejčům povinnost uvádět na návodech použití a v reklamě příslušné pasáže zákona (Francie, Portugalsko). V některých zemích je reklama na detektory zakázána, někdy se detektory dovážet vůbec nesmí (Malta; *Bláhová – Sklenářová a kol. 2011*, v tisku).

5.1.7. Tresty za porušení zákona při používání detektoru

Na rozdíl od České republiky je zneužívání detektorů v evropských zemích běžně řešeno ne jako přestupek, ale jako trestný čin. Peněžité tresty jsou zavedeny téměř všude, propadnutí detektoru a nálezů hrozí např. ve Francii, v Polsku či Portugalsku. Trest vězení za těžké porušení zákona existuje ve většině spolkových zemí Německa, v Polsku, v Norsku, Řecku a dalších zemích. Nově zavedlo až desetiletý trest vězení (v případě organizované činnosti) Slovensko (*Bláhová – Sklenářová a kol. 2011*, v tisku), což vzbudilo mezi hledači všeobecnou nevoli, vyústující v petice (*autopsie*).

5.1.8. Legislativa evropských zemí v praxi

Jak již bylo naznačeno (*Podkap. 5.1.*), zákony samy o sobě použití detektoru nezamezí. Je jisté, že stejně jako je tomu u nás, i v ostatních evropských zemích se reálné dodržování zákonů diametrálně liší od platných legislativních norem. Zahraniční lokality jsou vykrádány, a předměty z nich zcizené jsou předmětem obchodu.²⁶ Příkladem, ilustrujícím tento stav hned v několika evropských zemích, může nečekaně být tuzemský detektorář. Hledač, vystupující na internetu pod přezdívkou Snowfell, hledá nerušeně prakticky v jakékoliv evropské zemi. Umožňuje mu to jeho zaměstnání řidiče kamionu. Své nálezy prezentuje na internetových stránkách, především na Detektorwebu. V obsáhlé galerii jeho

26 Patrně nejznámějším případem tohoto druhu je nález „slunečního kotouče“ u saského města Nebry (*Meller, H. 2004*).

nálezů najdeme artefakty, vykopané ve Francii,²⁷ Belgii,²⁸ Německu,²⁹ Rumunsku (zde např. římské mince)³⁰ či Bulharsku (zde četné stříbrné mince a další nálezy z doby římské).³¹ Zajímavostí je, že v několika případech tento hledač zavolał státní správu k nálezům munice. Místní složky se kupodivu nad jeho aktivitou s detektorem nijak nepozastavily a munici předaly pyrotechnikům³². Tento člověk tedy bez jakýchkoliv problémů hledá hned v několika evropských zemích, vykopává prehistorické artefakty a tyto si ponechává a převáží přes hranice. Lze předpokládat, že podobných Snowfellů (jakékoliv státní příslušnosti) působí po Evropě mnoho, a jejich aktivity se České republice rozhodně nevyhýbají (*Kročá, J. 1996*).

Výmluvným je také text, uveřejněný na internetových stránkách Lovec pokladů s názvem *Evropské zákony pro hledání s detektory kovů*.³³ Text stručně popisuje situaci ve vybraných evropských zemích, a jeho cílem je informovat hledače, ve kterých zemích lze bez obav detektoring provozovat. Hledání v zahraničí, konkrétně v Holandsku a Polsku, popisují také články v hledačském časopise *Detektorrevue* (*Reifferscheidt (pseudonym), 2012; General Division (pseudonym), 2012*).

5.2. Legislativa České republiky

V České republice řeší problematiku detektorů kovů především tři zákony. Předně je to Památkový zákon 20/1987 Sb., dále tzv. Maltská konvence (či úmluva; nejde o zákon v klasickém pojetí), a částečně též Zákon o ochraně přírody 114/1992 Sb.. Dále do problematiky zasahují legislativní opatření na občansko-právní úrovni, řešící např. nedovolené vstupování na soukromý pozemek, poškození majetku např. poničením sedby na poli apod.. Tato část legislativy ovšem stojí mimo interpretační možnosti autora této práce.

5.2.1. Maltská úmluva

Česká republika podepsala Maltskou konvenci 17. prosince 1998. S Úmluvou vyslovil souhlas Parlament ČR, následně Úmluvu ratifikoval prezident. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy, a v platnost vstoupila 23. září

27 Např. zde: <http://detektorweb.info/index.4me?s=show&i=37345&mm=1&vd=2>

28 <http://detektorweb.info/index.4me?s=show&i=52668&mm=1&vd=2>

29 <http://detektorweb.info/index.4me?s=show&i=41350&mm=1&vd=2>

30 <http://detektorweb.info/index.4me?s=show&i=55612&mm=1&vd=2>

31 <http://detektorweb.info/index.4me?s=show&i=48469&mm=1&vd=2>

32 Případ se odehrál ve Francii (<http://detektorweb.info/index.4me?s=show&i=55527&mm=1&vd=2>).

33 <http://www.lovecpokladu.cz/home/evropske-zakony-pro-hledani-s-detektory-kovu-1179>

2000. Úmluva má status mezinárodní smlouvy a je pro nás závazná (!). Ústavní zákon ukládá v případě nesouladu s našimi zákony povinnost použít mezinárodní smlouvu. Ve skutečnosti však závazky z této smlouvy nebyly do našeho památkového zákona ani předpisů dosud zapracovány. Nereflektuje je ani připravovaná novela. V praxi je tak Maltská úmluva ignorována, což je omlouváno tím, že nejde o zákon, a nevyplývají z ní jasné stanovené závazky a povinnosti (*Bláhová – Sklenářová a kol. 2011*, v tisku).

5.2.2. Památkový zákon

Jako nadřazený Maltské úmluvě je u nás vnímán Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. (památkový zákon). Ten upravuje činnosti na poli archeologie ve své části třetí – Archeologické výzkumy a nálezy. Oprávněním k archeologickým výzkumům disponuje Archeologický ústav Akademie věd České republiky. Ministerstvo kultury může (po dohodě s Akademií věd České republiky) povolit provádění archeologických výzkumů dalším oprávněným organizacím. Především jde o archeologická pracoviště muzeí, vysoké školy a také některé soukromé organizace. Zákon vyžaduje, aby oprávněná organizace doložila odbornou způsobilost, tj. vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu se zaměřením na archeologii a 2 roky odborné praxe pověřených pracovníků. Nezbytnou je dohoda s Akademií věd České republiky o rozsahu a podmínkách archeologického výzkumu.

Z pohledu archeologické obce je používání detektoru považováno za archeologický výzkum. Ten však mohou provozovat jen výše uvedené pověřené organizace. Nelegální prospekce by pak měla být podle § 39 zákona č. 20/1987 Sb. posuzována jako správní delikt, za nějž je možno uložit pokutu až do výše 4 mil. Kč.³⁴

Co se týče vlastnictví movitých archeologických nálezů, stanovuje zákon přesná pravidla. Podle nich jsou archeologické nálezy buď vlastnictvím kraje, obce nebo státu. Vytváření soukromých sbírek archeologických nálezů je nezákonné. V případě objevení archeologického nálezu hrozí též spáchání trestného činu zatajení věci (§219 trestního zákona) nebo trestného činu poškození cizí věci (§228 trestního zákona) v případě neodborné

34 <http://www.arup.cas.cz/?p=12890>

manipulace s nálezem. Provádí-li nelegální průzkum pomocí detektoru přímo majitel pozemku, může se dopustit trestného činu zneužívání vlastnictví (§229 trestního zákona).³⁵

5.2.3. Zákon o ochraně přírody

Při úvahách o legislativě, která se problematiky detektorů týká, zůstává obvykle opomenut Zákon o ochraně přírody č. 114/1992 Sb.. I ten však lze v praxi na konkrétní případy efektivně aplikovat – byť jen v prostoru chráněných území. Ta tvoří 16 % rozlohy ČR.³⁶

Zvláště chráněná území přírody lze rozdělit na velkoplošná (chráněné krajinné oblasti - *CHKO*, a národní parky - *NP*) a maloplošná (přírodní památky - *PP*, národní přírodní památky - *NPP*, přírodní rezervace - *PR*, a národní přírodní rezervace - *NPR*). Hranice chráněných území jsou v terénu označeny při vstupech do území zelenou tabulí se státním znakem. Hranice maloplošných chráněných území a 1. zón *NP* jsou navíc v terénu vyznačeny horizontálními červenými pruhy. Narušování terénu zvláště chráněných území při detektorové prospekci bez souhlasu orgánu ochrany přírody (v případě velkoplošných chráněných území Správa *CHKO* nebo Správa *NP*), může být posuzováno jako pozměňování dochovaného stavu přírody. Tyto aktivity jsou velmi rizikové především pro cenné botanické lokality. Na území 1. zón *NP* a v *NPR* je ze zákona o ochraně přírody a krajiny zakázáno vstupovat mimo značené cesty. Pohyb návštěvníků může být omezován i na území *CHKO* či v *PR*.

Orgány státní ochrany přírody jsou v případě zvláště chráněných území krajské úřady (mimo *NP* a *CHKO*), správy *NP* a *CHKO*, Česká inspekce životního prostředí, Ministerstvo životního prostředí a Ministerstvo obrany.³⁷

Ve zvláště chráněných územích se může detektorář potkat se stážci přírody. Ti mají status veřejného činitele, jehož posláním je kontrolovat dodržování předpisů o ochraně přírody a krajiny. Strážci jsou oprávněni zjišťovat totožnost osob, ukládat a vybírat blokové pokuty, vstupovat na cizí pozemky, zadržet ke zjištění totožnosti osobu porušující předpis a odevzdat ji orgánu Policie ČR (!). Dále mohou stážci přírody požadovat pomoc nebo součinnost

35 <http://www.arup.cas.cz/?p=12890>

36 Zdroj Wikipedie: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ochrana_p%C5%99%C3%ADrody_v_%C4%8Cesku

37 Pod správu Ministerstva obrany spadají především vojenské újezdy.

orgánů Policie ČR, popř. obecní policie, v případě nutnosti také zastavit rušivou činnost, při které dochází k porušování předpisů o ochraně přírody a krajiny (*sdělení P. Jenče*).

5.2.4. Legislativa České republiky v praxi

Na tomto místě není třeba popisovat situaci, jaká v našich zemích ohledně detektorů v rukách amatérů panuje. Nevyhovující a zastaralý zákon je každodenně porušován stovkami osob. Část hledačů o nelegálnosti své činnosti neví, případně je ani příliš nezajímá. Zbytek je přesvědčen o tom, že má na tuto činnost právo, a smí se chovat prakticky jakkoliv. Z pohledu morálně – etického má potom problém tak jemné nuance, že se na některých aspektech neshodnou ani sami archeologové (natož zákonodárci). Ostatně tato neutěšná situace by zřejmě panovala i v případě, že bychom disponovali ideálními zákony – stigmatem doby je totiž prakticky nulová postižitelnost i mnohem závažnějších trestných činů. Pro majoritní společnost (ať se to archeologům sebevíc nelíbí) stojí vykrádání archeologických lokalit na okraji zájmu, pokud tento problém vůbec eviduje.

Co se týče platné legislativy (a jejich případných změn), nabízí se přirozeně několik různých výkladů. Ponecháme-li stranou možné výklady právní, nabízí se též pohled ze strany uživatelů detektorů. Zajímavý rozbor situace u nás v konfrontaci s konkrétním případem v zahraničí uvedl web Britské listy.³⁸ Ve článku s názvem *Protiústavnost zákona o státní památkové péči* zazněla myšlenka, že omezení svobody vědeckého bádání (viz §21 a §22 Památkového zákona) je v rozporu s Listinou základních práv a svobod (Čl. 15 odst. 2 Listiny). Podle autora textu nelze účelově omezovat svobodu vědeckého bádání jen na vysoké školství či institucionalizovaná vědecká pracoviště.

Legislativní opatření, týkající se problematiky detektorů kovů a ochrany kulturního dědictví naší země, budou jistě ještě hojně diskutována. Bohužel je jisté, že během diskuzí velký kus tohoto dědictví nenávratně zmizí.

5.2.5. Problematika nálezného v případech předmětů, objevených detektorem

Z výše uvedeného rozboru zákonů, týkajících se problematiky detektorů kovů v rukách laické veřejnosti, jasně vyplývá jejich nedostatečnost. Velkým problémem je také nejasnost a

³⁸ Stalo se tak prostřednictvím detektorářského webu Lovec pokladů:
<http://www.lovecpokladu.cz/home/protiustavnost-zakona-o-statni-pamatkove-peci-5252>

nejednotnost jejich právního výkladu. Zásadní otázkou je např. už to, zda je či není (z právního pohledu) používání detektoru archeologickým výzkumem, a zda lze předměty nalezené detektorem považovat za náhodné. Definováno není také to, co se má či nemá považovat za nález v zemi (oproti např. nález z lesní hrabanky), co znamená výraz “vykopat” ad. Tyto skutečnosti výrazně ovlivňují (zákonem určený) nárok nálezce na nálezný.³⁹

Ponechme nyní stranou nálezy, učiněné bez použití detektoru. Konkrétních případů, kdy hledač pomocí detektoru našel, odevzdal a požádal příslušný Krajský úřad o odměnu, se z nedávné minulosti nabízí hned několik:

Svatý Kříž, k. úz. Háje u Chebu (Karlovarský kraj) – nález depotu 85 ks hallských feniků ze 14. století

Nálezce našel detektorem výše uvedený depot mincí, který předal (ovšem ne v zákonné lhůtě 48 hodin) Krajskému muzeu v Chebu. Po vykonání nezbytných kroků ze strany nálezce, chebského muzea, Puncovního úřadu, Archeologického ústavu a Odboru památkové péče Krajského úřadu Karlovarského kraje byla stanovena (na základě ryzosti stříbra) a vyplacena odměna ve výši 276,-Kč.⁴⁰ Tato suma byla ovšem Odborem kultury Karlovarského kraje shledána jako nedostatečná (ve Sdělení Krajského úřadu Karlovarského kraje k odměně čteme: “..odměna, která byla stanovena na základě zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči (...) není adekvátní významu nálezů, nedoceňuje řádně Vaše příkladné jednání a ve svém výsledku je demotivující. (...) Vaše příkladné jednání je třeba zvláště ocenit v době, kdy mnoho archeologických nálezů z cenných kovů, i jiných materiálů, mizí na černém trhu díky nelegálním aktivitám tzv. hledačů pokladů a detektorářů. Takovými aktivitami Česká republika přichází nejen o tyto nálezy samotné, ale také o cenné informace

39 Zák. 20/1987 Sb., §23, odst.4: Jde-li o archeologický nález uvedený v odstavci 2, má nálezce právo na odměnu, kterou mu poskytne krajský úřad, a to do výše ceny materiálu; je-li archeologický nález zhotoven z drahých kovů nebo jiných cenných materiálů, v ostatních případech až do výše deseti procent kulturně historické hodnoty archeologického nálezů určené na základě odborného posudku

40 Rozhodnutí Krajského úřadu Karlovarského kraje, č.j. 1720/KR/06-19 (archiv autora). Výše této odměny se přibližně rovná nákladům, spojeným s vytištěním příslušné korespondence a nákladům na poštovné.

*z kontextu nálezů, které jsou zajištěny při provedení řádného archeologického průzkumu místa nálezů”.*⁴¹

Následně byla nálezci (z podnětu Odboru kultury Karlovarského kraje) vyplacena mimořádná odměna ve výši 10 000,-Kč za příkladný občanský postoj.

Nová Telib, k. úz. Nová Telib (MB, Středočeský kraj) – nález zlatých svitků a bronzových seker z přelomu mladší a pozdní doby bronzové

V roce 2007 našel amatérský uživatel detektoru depot, tvořený čtyřmi sekerami z bronzu a devíti spirálami ze zlata. Nález bezprostředně ohlásil na archeologické pracoviště Muzea Mladoboleslavska, kam jej také předal. Následně byla rodiči nálezce (v té době nezletilého) podána žádost o vyplacení nálezného. Nálezce se nijak neskrýval tím, že nález učinil díky detektoru, což také zaznělo v médiích (jak se ukáže dále, média měla na celý případ nečekaně silný vliv). Právě veřejně přiznané použití detektoru vyvolalo zamítavou reakci Krajského úřadu Středočeského kraje. Ten si vyžádal také stanovisko Ministerstva kultury ČR a Archeologického ústavu. Zatímco MK ČR oprávněnost nároku na nálezný jednoznačně zamítlo, postoj Archeologického ústavu byl defacto opačný: *“Domníváme se, že i když způsob získání archeologických movitých nálezů nebyl zcela v souladu s pravidly, nedošlo ke způsobení škody a tedy ani k naplnění např. trestného činu poškozování a ničení cizí věci (...). Je zcela nepochybné, že skutečnost, že nálezce odevzdal tak vzácný nález neprodleně do rukou odborníků, a dle platné legislativy také jejich majiteli, je zcela ojedinělým příkladem občanské zodpovědnosti a nemělo by být učiněno nic, co by mohlo tento přístup nálezce v budoucnosti ohrozit.”* Zástupci Archeologického ústavu se dále odvolávají i na výše uvedený případ nálezů mincí ve Svatém Kříži u Chebu: *“Lze v této situaci upozornit na případy v Jihočeském a Karlovarském kraji, kde byla (...) odměna v roce 2006 a 2007 nálezci v podobném případě přiznána.”*⁴²

Krajský úřad se tak ocitl ve složité situaci, kdy na jedné straně existovalo podezření z nezákonného výzkumu (podpořené navíc stanoviskem Ministerstva kultury, které případ vnímalo jako jasné porušení zákona č. 20/1987 Sb.), na straně druhé pak nálezceva žádost o odměnu. Výraznou roli přitom hrála média, která barvitě vykreslovala epický příběh chlapce,

41 Sdělení nálezci k odměně za archeologický Krajského úřadu Karlovarského kraje nález, č.j. 1720/KR/06-20 (archiv autora).

42 Stanovisko Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v.v.i., č.j. 6866/07.

který našel zlatý poklad milionové hodnoty, odevzdal jej státu, a místo zasloužené odměny má být potrestán. Pomyslnou třešničkou na dortu (z pohledu krajských úředníků spíše hořkou pilulkou) se pak stala slavnost mladoboleslavského gymnázia, při níž byl nálezce odměněn děkovným dekretem. Ten mu byl předán z rukou zástupců magistrátu Mladé Boleslavi, tedy orgánu, který měl (v případě rozhodnutí o vině) nálezce potrestat.

Kromě oficiální roviny se celý případ nečekaně vyvíjel i ve sféře neoficiální. Pracovníci Muzea Mladoboleslava obdrželi od pracovníků Krajského úřadu (který Muzeum zřizuje) několik důrazných telefonických žádostí, aby na nálezce zapůsobili ve smyslu stažení žádosti o nálezné. V opačném případě bude potrestán, a případ měl být (vzhledem k neplnoletosti nálezce) dokonce předán orgánům sociálně – právního zabezpečení dětí (známějším pod názvem sociálka).

Přes tato “doporučení” však nálezce svou žádost nestáhnul. Krajský úřad následně sezval schůzku, na níž byl nálezce pozván se svým zákonným zástupcem. Mezi členy komise Krajského úřadu byly také právníci. Po podání vysvětlení (to se týkalo např. hloubky, z jaké předměty vyzvedal, přičemž bylo zaprotokolováno, že předměty vlastně nebyly uloženy v zemi, ale v povrchové vrstvě, a nejednalo se tedy o výkopy) došla komise překvapivě k jednotnému závěru, že nálezcovi odměna přísluší. Kromě odměny za odevzdání nálezu byla nálezci vyplacena také mimořádná odměna za příkladný občanský přístup. Celková výše odměny tak dosáhla 100 000,-Kč.

V tomto názorovém veletoci krajských úředníků zcela jistě sehrálo roli veřejné mínění a politické body. Dnes se můžeme jen dohadovat, do jakých politických výšin odlesk pravěkého zlata z lesní stráně u Nové Telibě dopadl.

Písková Lhota, kat. úz. Písková Lhota (MB, Středočeský kraj) – nález nádoby se 14-ti kusy slitkového stříbra; 13. století

Třetím příkladem vyplacení odměny za detektorový nález je objev depotu více než 3/4 kilogramu slitkového stříbra, uloženého do nádoby. Přestože se evidentně jednalo o nález detektorem, s vyplacením odměny Krajský úřad neváhal. Klíčovým se v tomto případě zdá fakt, že v žádosti o nálezné, ani v dalších písemných podkladech není detektor uveden, a o nálezu se hovoří pouze jako o náhodném. Svou roli zřejmě sehrála také skutečnost, že

zákonem stanovená výše nálezného, která činila 6500,-Kč, se při srovnání s jinými odměnami (např. oproti nálezů zlatých svitků u Nové Telibě) jeví jako zanedbatelná částka.⁴³

5.2.3. Nálezné z pohledu nálezce - detektoráře

Přestože se mohou názory na vyplácení nálezného detektorářům v rámci akademické obce lišit, je třeba pracovat i s touto alternativou. Osobně se domívám, že by nálezné v takových případech vypláceno být mělo. Současně by měl být vyvinut tlak na černý trh, resp. by měly být alespoň medializovány případy potrestání účastníků obchodu s archeologickými nálezy.

Pro potenciálního nálezce, resp. žadatele o nálezné, který by měl být odměnou motivován k odevzdání nálezů, vyplývá z výše uvedených příkladů následující:

- *žádat o nálezné v případě předmětů z drahých kovů má cenu pouze u předmětů, u nichž je předpoklad vysoké ryzosti; i tak ale se nálezce musí spokojit s max. 10% ceny kovu;*
- *kladné vyřízení žádosti mohou zkomplikovat či znemožnit zmínky o použití detektoru;*
- *v případě nálezů stříbrných či zlatých mincí se vyplatí tyto prodat sběratelům či přepukníkům – prodej mincí je veřejně vnímán jako legální, zisk je okamžitý a riziko postihu v podstatě nulové;⁴⁴*
- *v případě nálezů menšího počtu bronzových předmětů nebo jednotlivých kusů nemá smysl o nálezné žádat, a předmět odevzdávat;*
- *vyřízení žádosti o nálezné trvá obvykle několik měsíců, má nejistý výsledek;*

⁴³ Skutečnost, že za unikátní depot, který díky svému charakteru nemá v rámci Evropy analogie, oceňuje Krajský úřad sumou, odpovídající jedné třetině průměrného měsíčního platu, ponechávám bez komentáře.

⁴⁴ Viz. např. aukční server Aukro, kde jsou nálezové mince (včetně ražeb laténských a římských) běžně nabízeny. Často i s údaji ze kterých vyplývá, že mince byly nalezeny detektorem (*Příloha – Obr. III.*).

- *zpeněžení archeologických nálezů na černém trhu přináší rychlý zisk, a při dodržení určitých pravidel (např. maximální obezřetnost při nabízení) obnáší jen minimální riziko;*

Výše uvedené skutečnosti nálezce nikterak nemotivují. Pokud tedy není motivován ušlechtilými ideály, svěří pravděpodobně nalezené artefakty nejštědrější ruce černého trhu...

5.3. Závěr

Podle mého osobního názoru je obrovskou chybou, že stát (přesněji řečeno Kraj) není schopen nálezcům nabídnout odměnu adekvátní, schopnou konkurovat nabídkám černého trhu. Přestože legislativa České republiky obchodování s archeologickými nálezy zakazuje, není ve skutečnosti schopna trestně postihnout 99% takovýchto případů. To přirozeně dává prostor k volnému obchodování těchto předmětů, a tento obchod se dnes již stal naprosto běžnou skutečností. Přehlédnout nelze ani možnost směny artefaktů za jiný sběratelský materiál.

Názory, že vyplácení odměn za detektorové nálezy působí jako motivace a vede k cílenému drancování archeologických lokalit, se jeví jako mylná. Většina lokalit totiž již dávno vydrancována je, a to především z důvodu snadné obchodovatelnosti artefaktů právě na černém trhu. Jak bylo uvedeno výše, z pohledu výše finančního zisku má pro hledače smysl odevzdávat spíše jen nálezy depotů, jejichž výskyt nebývá na lokality bezprostředně vázán, a v krajině je prakticky nepředpokládatelný.⁴⁵

Odborná archeologická veřejnost je nucena přijmout smutný fakt, že pro většinovou společnost problém rozkrádání kulturního dědictví prakticky neexistuje, či představuje jen velice okrajovou záležitost. Napravit tyto škody již nelze, a (již nadmíru dlouho) chystané změny legislativy tento problém sotva zmírní, natož vyřeší.

⁴⁵ Výjimkou spíše potvrzující pravidlo jsou lokality s koncentrací depotů, jako Plešivec či Skalka u Velimi.

6. Archeologové vs. detektory a detektoráři

Jak bylo uvedeno v kapitole o legislativně evropských zemích (*Podkap. 5.1.*), prakticky v žádné z nich nebylo nalezeno řešení, jak zamezit rabování lokalit, a současně efektivně využít potenciál široké skupiny uživatelů detektorů. Archeologové se snaží se těmi “hodnými” detektoráři spolupracovat v rámci prostoru, vymezeného legislativou. Skuteční zločiny s detektory více či méně nerušeně lokality rabují, a zásobí mezinárodní ilegální trh archeologickými nálezy. Situace se tak velmi podobá té naší. Rozdíl je snad jen v tom, že v zahraničí (především v západních zemích) byla možná řešení hledána o několik desetiletí dříve. O tom smutnějším se potom jeví fakt, že si česká archeologie včas neuvědomila, že tento problém čeká po sametové revoluci i na ni (srovnání se situací v zahraničí např. *Klápště 2005*). Útěchou snad může být, že tato nadmíru komplikovaná situace zřejmě žádné uspokojivé řešení nemá. To ovšem nikterak neumensňuje skutečně nepředstavitelné množství informací a nálezů, o které jsme všichni přišli.

6.1. Situace v Evropě

Proces rozšíření detektorů měl v zahraničí opačný průběh než u nás. Zatímco v zahraničí se detektory rozšířily nejdříve mezi amatérskými uživateli, a až později byly využívány pro vojenské účely, v našich zemích disponovaly vyhledávacími zařízeními nejdříve složky státní (vojenské a policejní). Masové rozšíření detektorů přišlo u nás i díky politickým a ekonomickým důvodům se zpožděním (které jsme ovšem bohužel rychle dohnali).

Často uváděným příkladem je Velká Británie. Zde je většina hledačů sdružena do klubů, které zastřešuje dokonce několik federací. S těmito organizacemi potom archeologové oficiálně spolupracují. Jakkoliv se tato situace může zdát idilická, opět jsou jen zmírňovány škody, které napáchají hledači nespolupracující (*Dobinson - Denison 1995*). Obdobná situace panuje v Irsku. Zde je problematika vykrádání lokalit pomocí detektorů kovů řešena již od 70. let 20. století (*Kelly 1999*). Podobný stav (ovšem na pozadí méně liberální legislativy, než je ta britská) panuje v Německu (*Kunow – Lüth 2007; Zanier 2001*). Patrně nejznámějším příkladem spolupráce s detektoráři je pro Německo výzkum střetu germánských kmenů s legiemi P. Q. Vara v Teutoburském lese u dolnosaského Kalkriese

(viz *Odd. 9.1.1.*). V Polsku byla problematika detektorů hojně diskutována již od devadesátých let.⁴⁶ I zde archeologové za určitých podmínek s detektoráři spolupracují. Při hledání řešení hleděli polští archeologové i za hranice své země (*Winghart 1999, 87-94; Östergren 1999, 97-101*). Jako příklad fungující spolupráce lze uvést také výzkum dánské lokality Hedeby. Na ploše raně středověkého obchodního centra probíhají systematické průzkumy, na které jsou přizváni spolupracující detektoráři (*Danielisová – Květina 2004*). Výsledky amatérských detektorových průzkumů jsou využívány také v Holandsku (*Bazelmans – Gerrets – Pol 2002*). Specifické využití mají detektory ve Francii a Belgii. Zde jsou dnes kromě tradičních vykopávek prováděny i záchranné výzkumy reliktní první světové války. Z důvodu přítomnosti obrovského množství stále funkční munice přichází na plochu výzkumu jako první pyrotechnici. Až po provedení sanace mohou nastoupit archeologové, ovšem detektor je při výzkumu stále v pohotovosti (*Desfosses – Jaques – Prilaux 2009*). Dobře fungující spolupráci v Rakousku dobře ilustruje nález tzv. fuchsenhofského pokladu (*Klápště 2005*).

Zajímavé je fungování detektorářských klubů a sdružení (nejstarší vznikaly již před druhou světovou válkou). Hledači, sdružení do podobných organizací, bývají vnímáni ze strany archeologů pozitivněji. Sdružení totiž mají obvykle stanovy a snaží se dodržovat etický kodex. Zároveň disponují vnitřními mechanismy, které nedodržení stanovených pravidel trestají. Z určitého pohledu tak mohou být plnohodnotnými partnery a spolupracovníky i na oficiální úrovni.

6.2. Archeologové a detektory v České republice

6.2.1. Historie využívání detektorů v archeologické praxi

V socialistickém Československu se před rokem 1989 užití tehdejších detektorů kovů téměř výlučně omezovalo na vojenskou, potažmo policejní sféru. Ve společenském ovzduší, které u nás za totality panovalo, nebylo snadné ani obvyklé provádět pokusy s využitím těžko dostupné, a v podstatě utajované vyhledávací techniky. Přes špatnou dostupnost těchto

⁴⁶ Viz *Kol. autorů, 1999: Wykrywacze metali a archeologia. Generalny Konserwator Zabytków Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Warszawa.*

přístrojů lze od sedmdesátých let 20. století zaznamenat pozvolný nárůst pokusů o využívání detektorů. Jedním z průkopníků byl historik Jaroslav Šůla, jehož snahy o záchranu torz neodborně vyzvednutých mincovních depotů eskalovaly dlouhodobým systematickým používáním tehdejšího vojenského přístroje M – 52 (dělo se tak v rámci terénních výzkumů tehdejšího Krajského muzea v Hradci Králové; *Šůla 1967*, 119). Šůlův nadčasový a správný přístup, následovaný např. J. Bátorou, E. Kolníkovou či J. Hunkou (*Bátora – Kolníková 1982*; *Hunka 1986, 1989a, 1989b*) bohužel nenašel v archeologických kruzích větší odezvy. Výjimkou se stalo použití detektoru kovů v kombinaci s protonovým magnetometrem při průzkumu zaniklé středověké vesnice Svídný (*Smetánka 1987*, 185 - 190; *Smetánka 1988*, 40 - 43). Situace se příliš nezměnila ani po sametové revoluci, a možnost využívání detektorů zůstávala stranou zájmu archeologů prakticky až do konce tisíciletí. Detektory byly použity spíše jen při provádění mikrosondáží a při vzorkování (*Hrubý – Valkony 1999*). Víceméně bez odezvy zůstal hlas J. Waldhausera, který problém připomínal již od roku 1995 (*Waldhauser 1995; 2001*). Jedním z prvních, kdo upozornil na tuto problematiku srovnáním se zahraničím, byl J. Klápště (*Klápště 2005*, 252-253).

6.2.2. Oficiální postoj archeologické obce k problematice detektorů

Zásadní vliv na vývoj přístupu archeologů k problematice detektorů kovů měly a doposud mají pravidelné konference, pořádané Regionálním muzeem ve Vysokém Mýtě ve spolupráci s pražským Archeologickým ústavem AV ČR. Na první z nich, konané na podzim roku 2006, se poprvé oficiálně setkali archeologové, kteří se problematikou detektorů zabývají. Mezi účastníky bylo také několik hledačů z řad těch, kteří jsou ochotni k diskuzi a ke spolupráci za pravidel, stanovených archeology. Přednesené referáty se týkaly především možností spolupráce, a také zkušeností s detektorářskou komunitou. Nejdůležitějším momentem se ukázala být závěrečná debata, při níž byly formulovány doposud veřejně nediskutované skutečnosti. Z nich je možno uvést především terminologické rozdělení detektorářské komunity na části bílou, šedou a černou. Do bílé náleží spolehliví hledači, ochotní přijmout pravidla archeologů a spolupracovat. Ze šedé části, do které náleží většina amatérských uživatelů detektorů, je možno rekrutovat vybrané zájemce o spolupráci. Černá zóna náleží individuí i organizovaným skupinám, které se cíleně zaměřují rabování lokalit, systematické vyhledávání archeologických nálezů, a také jejich prodej. Tyto případy,

jednoznačně porušující hned několik zákonů (především Zák. 20/1987 Sb.) mají být řešeny s Policií ČR. Zazněly také hlasy po aktivním využívání detektorů v rukách archeologů, realizace speciálních projektů, tvorba databáze neodevzdaných předmětů ad. Řešeny byly i možnosti a pravidla spolupráce s amatérskými hledači.

Další ročníky konferencí přinesly možnost sdílení nových zkušeností, často také metodických či technických. Řešena byla témata legislativy, černého trhu, využívání zkononaujících se přístrojů (včetně např. GPS zařízení) či softwarového zpracovávání dat, získaných pomocí detektorů.

Na situaci reagovala i akademická obec v čele s katedrami archeologie tří univerzit (Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Ústav archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně a Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni). V červnu roku 2011 byla na půdě UK uspořádáno setkání, na němž byla diskutována a formulována stanoviska, následně předložená účastníkům jednání připravovaných legislativních změn. Na těch se dlouhodobě podílí především Ministerstvo kultury ČR, Archeologické ústavy AV ČR a Národní památkový ústav. Využívání detektorů kovů se také stalo součástí univerzitních výzkumů a studentských praxí.⁴⁷

Ze strany Archeologického ústavu AV ČR v Praze vyšly v letech 2011 a především 2013 iniciativy ve smyslu důkladného seznámení zástupců hledačské obce s touto problematikou z pohledu archeologů. Na přednášku s názvem *Nedestruktivní metody v archeologii* byli přizváni zástupci hledačské obce, diskutováno bylo na témata možností spolupráce, nálezného či metodiky povrchových sběrů za současného využití detektorů. Akce se setkala s kladnými odezvami z obou stran, a pro velký zájem bude realizována opakovaně.⁴⁸ Svůj postoj deklaruje AÚ také na internetových stránkách, a přináší též návod, jak se zachovat při setkání s detektoráři v terénu.⁴⁹

Podobné setkání proběhlo také v únoru 2014 v Brně. Akce se uskutečnila pod hlavičkou Muzea Města Brna a občanského sdružení Archeo Moravia.

47 Tento moment považuji za velmi důležitý, neboť v mnoha případech jde o vůbec první setkání budoucích archeologů s detektorem.

48 O akcích z pohledu detektorářů bylo referováno na stránkách www.detektorweb.cz:
<http://www.detektorweb.cz/index.4me?s=show&lang=1&i=58566&mm=2&xb=2&vd=1>
<http://www.detektorweb.cz/index.4me?s=show&lang=1&i=59007&mm=2&xb=2&vd=1>.

49 <http://www.arup.cas.cz/?p=12890>

Problematika detektorů kovů byla reflektována také ze strany Národního památkového ústavu. Na internetových stránkách NPÚ byl publikován text z pera Z. Bláhové - Sklenářové pod názvem *Když hledat znamená ztratit. "Hledání pokladů" není dobrodružná zábava, ale ničení kulturního dědictví*⁵⁰. Článek, který byl jedním z úplně prvních svého druhu, vzbudil poměrně bouřlivou odezvu v komunitě detektorářů. Bez obalu totiž správně pojmenoval problémy, které detektory v rukou amatérů přináší. Autorka byla po zveřejnění vystavena různým negativním reakcím, především anonymním.⁵¹

Do výčtu aktivit ze strany archeologické obce náleží také Archeologické rozhledy z roku 2006. Ve druhém sešitu ročníku LVIII byl dán prostor k diskuzi ohledně detektorové problematiky. Naposledy potom problematiku detektorů celkově shrnul J. Militký (*Smejtek – Lutovský - Militký 2013, 47-49*).

6.3. Otázka publikování a prezentace "detektorových" nálezů

Publikování artefaktů, nalezených amatérskými hledači pomocí detektorů kovů, je problematické hned v několika rovinách. Předně jde o moment "přiznání" ze strany archeologa, že vlastně s detektorářem nějakou formou spolupracuje, čímž jeho konání posvěcuje. To přirozeně přináší archeologovi různá rizika, paradoxně především ze strany kolegů. Další citlivým aspektem je skutečnost, že v případě uvedení přesnější lokalizace je místo nálezu ohroženo vyrabováním. Míra tohoto ohrožení je přímo úměrná atraktivnosti nálezu, resp. jeho sběratelské či finanční hodnoty.

Archeolog bývá také konfrontován s nálezy, které nálezce nemíní odevzdat. Tato setkání mohou mít více forem – od vcelku vstřícného přístupu, jako je zapůjčení k odborné dokumentaci či analýzám, až po např. anonymní kusá ústní sdělení, případně obdržení informací anonymně pomocí emailu (*autopsie*). Domnívám se, že i v takových případech je povinností archeologa tyto nálezy reflektovat a zaznamenat maximální množství informací, byť třeba jen "do šuplíku". Tento přístup má význam také proto, že u těchto artefaktů lze v

50 Název parafrázuje motto detektorářského časopisu Detektorrevue "Když hledat neznámá jen najít". Odkaz zde: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/edicni-cinnost-npu/odborne-clanky/odborne-clanky-2008/zneuzivani-detektoru-kovu/>.

51 Např. zde: <http://www.lovecpokladu.cz/home/protiustavnost-zakona-o-statni-pamatkove-peci-5252>

budoucnu očekávat např. změnu držitele, v případě některých typů nálezů bohužel i pohyb na trhu.⁵²

6.3.1. Publikování v odborné literatuře

Co se týče publikování archeologických nálezů, objevených amatérskými hledači s detektorem kovů, je zajímavé sledovat vývoj “přiznávání” způsobu jejich nalezení (a případně také uložení) v odborných i popularizačních textech. Zvolený způsob neodráží jen přístup autorů příslušných textů, ale také celkové vnímání této problematiky v rámci archeologické obce. “Detektorové” nálezy jsou od počátku běžně publikovány, ovšem obvykle jako “náhodné”, případně jako “povrchové”. Jedním z prvních, kdo (nejen archeologické obci) představil takové nálezy jako “detektorové”, byl J. Waldhauser (Waldhauser 1995) a M. Lutovský s D. Stolzem (Lutovský – Stolz 2001, 576). Dnes je taková praxe již běžná (např. Krásný – Šteffl – Fikrle 2013, 543). Tématem k diskuzi však zůstává, zda je žádoucí publikovat přesná místa nálezů. Tyto údaje jsou bohužel často důvodem, proč se o odborné texty zajímá také část detektorářů.⁵³ Publikování míst nálezů tak může oboru způsobit ztrátu dalšího, obvykle nezjistitelného množství dalších nálezů. Nabízela by se možnost přesnější údaje neudávat, nicméně tím by byly popřeny základní principy vědeckého publikování. Řešením snad může být pozdržení publikování těchto nálezů do doby, než bude okolí podrobeno důkladnému (nejlépe nejen detektorovému) průzkumu. Detektorářům však stále zůstávají k dispozici lokality, publikované v dávnější minulosti v literatuře odborné i vlastivědné (k tomuto např. Šedo 2006, 294). Zkušenější hledači si bohužel jsou schopni najít “svou” lokalitu, archeologům doposud neznámou (!), a tu ve velmi krátké době tzv. odkovit, tedy zbavit všech kovových předmětů...

6.3.2. Presentace v populárně – naučných textech a v médiích

Určité principy by měly být dodržovány také při publikaci nálezů v populárně naučných periodikách, v denním tisku či elektronických médiích. Z pohledu archeologie je například nežádoucí zbytečné upozorňování na roli detektoru při nálezů, nebo nadměrná adorace

52 To se týká především mincí. J. Militký zmiňuje případy, kdy jsou u nálezových mincí záměrně uváděny jiná, sběratelsky atraktivnější místa nálezů. Podrobnou dokumentaci všech takových artefaktů lze tyto fabulace odhalovat (*autopsie*).

53 Je smutnou skutečností, že k nejpilnějším čtenářům některých (zejména numismatických) periodik patří především detektoráři, kteří publikované lokality navštěvují bezprostředně po jejich zveřejnění.

nálezce. V opačném případě se totiž neuvážená prezentace může stát důvodem k pořízení detektoru a k práci s ním i širokou laickou veřejností. Na druhou stranu však může být vhodně zvolená podoba prezentace jakousi odměnou pro samotného nálezce (pokud s archeologem spolupracuje, a nálezy odevzdá příslušné instituci). Umírněné vyzdvižení správného přístupu může vyvolat odezvu u dalších nálezců, a motivovat je ke spolupráci s archeologem.⁵⁴

Tato problematika ovšem přesahuje rámec používání detektorů. V tomto směru lze uvést příklad publikace podrobné mapy se všemi archeologickými lokalitami Českého ráje (Waldhauser 2006). Od jejího vydání je zaznamenán obrovský nárůst případů ničení lokalit (především do té doby veřejnosti neznámých jeskynních převisů a menších jeskyň; *ústní sdělení P. Jenče, člena Správy CHKO Český ráj*), a to nejen detektoráři, ale i řadovými návštěvníky chráněné oblasti. Poněkud naivně potom působí přesvědčení autora map, že si díky znalosti těchto míst ochrání veřejnost své kulturní dědictví sama (*autopsie*).

Osobě archeologa také připadá povinnost působit na novináře či reportéry, a zabránit tak zbytečné popularizaci detektorů. Nevhodně formulované informace mohou totiž na veřejnost působit dojmem, že se hledat detektorem “*vlastně může, když to přece archeologům nevadí a ještě z toho mají slávu v novinách*” (*autopsie*). K vyloženě nežádoucím patří články v bulvárního charakteru, fungující na principu záměrného vyvolání senzačnosti či kontroverze.

6.3.3. Prezentace formou výstav a expozicí

Postoj archeologické obce je nejednotný i v případě prezentace nálezů detektorářů v rámci výstav a expozicí. Jakkoliv někteří archeologové považují veřejnou prezentaci takových nálezů za nepřijatelnou (srv. Vencl 2000, 438), značná část archeologů zastává (při splnění určitých podmínek prezentace) opačný názor. Přirozeně záleží na celkovém pojetí libret a často na jemných nuancích podobných prezentací. Podíl detektorářů na objevení exponátů může být záměrně vyzvižen (viz výstava *Bronzové a jiné poklady Rakovnícka*, na níž byla umístěna dokonce figurína detektoráře; aktuálně výstava *Detektory v archeologii*

54 V tomto smyslu vyvolala podobnou pozitivní odezvu reportáž o nálezu halštatské sekery s křídélky, odvysílaná v regionálním rozhlasu (Rádio Jizera na Mladoboleslavsku). Informace o nálezu a jeho popis inspiroval doposud neznámého detektoráře k odevzdání další, jím nalezené halštatské sekery stejného typu.

v přerovském Muzeu J. A. Komenského)⁵⁵ nebo zmíněn spíše okrajově (jako tomu bylo v případě výstavy *Poklady Mladoboleslavska*).⁵⁶ Podobné akce jsou vhodnou příležitostí také pro prezentaci přístupu k problematice detektorů (např. na výstavě *Poklady Mladoboleslavska* byl jeden z textových panelů věnován legislativě a komplikovaným vztahům mezi detektoráři a archeology). Domnívám se, že uvážená forma prezentace detektorových nálezů je žádoucí už proto, že vysílá směrem k hledačské komunitě jasný signál, že odevzdávání nálezů do muzejních institucí má smysl, a že takovéto nálezy nemizí v hlubinách depozitářů či v kapsách muzejníků (což je bohužel mezi částí detektoráři vnímáno jako fakt).

6.4. Spolupráce archeologů s amatérskými spolupracovníky

Aktivity amatérských zájemců o historii a prehistorii stály na samém počátku formování archeologie jako vědního oboru. Byli to právě tito nadšenci, kteří se zasloužili o poznávání minulosti terénními průzkumy – ať již výkopy (jejichž provádění později připadlo výhradně profesionálům), nebo povrchovými sběry. Amatérští spolupracovníci doprovázejí archeology obrazně i fakticky dodnes. Spolupráce s nimi přinášela do archeologických sbírek množství artefaktů. Ve většině se jednalo o povrchové sběry, což koresponduje s legislativou definovaným zákazem amatérských destruktivních výzkumů. Nálezový fond se tak přirozeně skládal především s keramických zlomků, méně kamenné industrie či kostěných a dalších artefaktů. Kovové předměty představovaly v nálezovém fondu mizivé procento (pro srovnání viz. údaje inventárních knih většiny muzeí). Tato situace se však s používáním detektorů a především jejich rozmachem v amatérské sféře změnila. K povrchovým sběrům, které byly odnepaměti jejich hlavní doménou, přibýly v moderní době i detektory kovů, a vznikla tak nová kategorie zájemců o minulost – detektoráři. Současně se také (díky množství někdy zcela nových kategorií nálezů) začal měnit stav archeologického poznání. Tato transformace však přinesla archeologii také mnoho zásadních problémů, jejichž řešení rozhodně nepatří k jednoduchým. Archeologové stojí uprostřed dvou tlaků – jednak platné legislativy, dle níž stojí detektoráři mimo zákon, a na druhé straně obrovským nárůstem objevovaných artefaktů,

55 Výstavu pořádalo Muzeum T.G.M. Rakovník ve spolupráci s Ústavem archeologické památkové péče středních Čech a Národním muzeem v termínu 3. 10. – 1. 12. 2013.

56 Výstava proběhla od 5. 10. do 17. 11. 2013 v Muzeu Mladoboleslavska. Tvůrcem libreta byl autor předložené práce.

na než by neměli z odborného hlediska rezignovat. V rámci každodenní reality jsou archeologové (a především ti ze sbírkotvorných institucí) vystaveni situacím, kdy jim v nejlepší víře přináší vzácné nálezy lidé, které by měli hnát k trestní odpovědnosti.

Je paradoxní, že teprve nepřehlédnutelný nárůst počtu amatérských uživatelů detektorů kolem roku 2000 dokázal upoutat pozornost archeologické obce. A to přesto, že se již od sametové revoluce dal (na základě prostého srovnání s vývojem v západních zemích) očekávat vznik dnes již prakticky neřešitelného problému, jakým masové rozšíření detektorářů bezesporu je. V tomto směru tedy odborná archeologická veřejnost jednoznačně zaspala, a množství informací a nálezů, o které se tímto připravila, je jen těžko představitelné.

6.4.1. Vztahy muzejních archeologů s detektoráři ochotnými spolupracovat

K nejčastějšímu setkání archeologů s detektoráři⁵⁷ mimo terén dochází (přesněji řečeno by k němu mělo docházet) při předávání nalezených předmětů do sbírek institucí se sbírkotvornou činností, především muzeí. Přístup obou stran v tomto klíčovém okamžiku mívá zásadní vliv na možnosti budoucí spolupráce s desítkami “místních” hledačů, jejichž “pole působnosti” zdaleka přesahují oblast archeologické péče příslušné instituce (v případě muzejí nejčastěji území okresu). Negativní zkušenost z prvotního kontaktu může “pohrbit” vůli k hledání společných cest v obou táborech na desetiletí. V opačném případě pak do kolonek přírůstkových knih přibývají termíny jako “nalezeno detektorem” či “detektorový průzkum muzea”. To je ovšem podmíněno ochotou detektorářů nálezy předávat, a také tím, zda je v konkrétní instituci detektor používán. Jakkoliv je přijímání nálezů do muzejních sbírek (a tedy spolupráce s nelegálními detektoráři) protizákonná (či přinejmenším diskutabilní), stala se běžnou praxí, často “posvěcenou” oficiálními předávacími protokoly a darovacími smlouvami. Případná rizika postihu jsou archeology akceptována, a tento přístup je tak volbou “nejmenšího zla”. Protipólem jsou pak situace, kdy je hledač na popud archeologa vystaven trestnímu stíhání. Archeolog tak sice pravděpodobně splní svou profesní i občanskou povinnost, nicméně tímto přístupem zavře cestu k další spolupráci nejen sobě, ale často i ostatním kolegům. Hledač bude potrestán spíše symbolicky, a své činnosti nejspíš nezanechá.

⁵⁷ V této kapitole jsou řešeni pouze hledači z bílé a šedé zóny. Detektoráři ze zóny černé se jakýmkoliv sbírkotvorným institucím vyhýbají.

Domnívám se, že většina archeologů si dnes tyto skutečnosti uvědomuje, a snaží se hledat cesty možné spolupráce. Při tomto přístupu stojí odborné a morální aspekty nad stránkou legislativní, což vyžaduje ze strany archeologa určitý osobní vklad.

6.4.2. Podmínky spolupráce z pohledu detektorářů

Pro potenciální nálezce, ochotné nalezené předměty do veřejných sbírek předávat,⁵⁸ jsou klíčové tři momenty:

1/ jistota, že nálezce nebude ze strany archeologa perzekuován za používání detektoru

Příslušníci detektorářské komunity mají (byť někdy jen elementární a často zkreslené) povědomí o tom, že mohou být za svou činnost trestáni. Z tohoto důvodu bývají při styku (nejen) s archeology obezřetní, případně se mu vyhýbají zcela. Zkušenosti s konkrétními archeology si také sdělují, často ve veřejných diskuzích na internetových stránkách. Běžné jsou případy, kdy je na konkrétní instituce i archeology dotazován přímo provozovatel takových stránek (*sdělení Miroslava Kratochvíla, provozovatele Detektorwebu*). Význam a dosah těchto veřejně prezentovaných informací lze spíše jen tušit, rozhodně však není zanedbatelný.

2/ znalost institucí a osob, kterým je možno nález předat

“Akční rádius” velké části hledačů zahrnuje často hned několik okresů či krajů. Pro předávání nálezů je proto nutné mít elementární znalost struktury a sítě muzejních institucí.⁵⁹ Pro spolupráci je důležitá také osoba konkrétního archeologa, na kterou se nálezce obrací. V tomto smyslu se spolupráce posouvá z (polo)oficiální roviny do roviny osobní. Ze strany archeologa je vyžadován entusiasmus, a především také ochota vzít na sebe riziko postihu za spolupráci s hledačem, který používáním detektoru porušuje zákon.

58 Ano, mají zákonem uloženou povinnost, což ovšem ne každý nálezce ví, a riziko postihu je prakticky nulové.

59 V tomto směru je třeba zmínit méně známou skutečnost, vycházející ze zákonem stanoveného vlastnictví archeologických nálezů. Jejich majitelem je dle zákona Kraj. Může zak nastat situace, kdy nálezce (a nemusí jít nutně o detektoráře!) najde předmět archeologické povahy např. o obce Loukov (MB, Středočeský kraj) a v dobré víře jej předá nejbližšímu muzeu. Tím je Muzeum Českého ráje v Turnově (SM, Liberecký kraj). Pokud by nález turnovské muzeum přijalo, z právního hlediska se nálezce dopustil vůči Středočeskému kraji krádeže a poskytnutí zcizeného majetku třetí straně.

3/ zpětná vazba

Pro většinu osob, které předaly své nálezy muzeím či jiným institucím, je důležitým momentem nabytí dojmu, „že to mělo smysl“, a že jeho skutek neupadne v zapomnění. Obvykle je dostačující uvedení jeho jména v rámci muzejní evidence. Nálezce se často zajímá i o odborné závěry, které jeho čin přinese. Nejen mezi hledači je rozšířená představa, že po předání čehokoliv do rukou muzejníků je předmět uložen do nejtemnějšího kouta depozitáře, kde zůstane na věky. I proto je vhodné při nejbližší příležitosti nález vystavit, byť třeba jen krátkodobě (problematice publikování předaných detektorových nálezů je věnována podkapitola 6.3).

Z letitých zkušeností má autor textu ověřeno, že splnění těchto podmínek výrazně obohacuje nejen muzejní sbírky, ale především naše archeologické poznávání daného regionu. Výmluvným dokladem budiž desítka depotů, které do depozitáře Muzea Mladoboleslava předali právě detektoráři.⁶⁰ Je třeba mít na paměti i to, že se přístup muzejních archeologů netýká vždy jen konkrétního případu, ale má velký a dlouhodobý vliv na možnosti potenciální spolupráce s velkou částí hledačské komunity.

6.4.3. Podmínky spolupráce z pohledu archeologů

Ve vztahu hledač – archeolog by měl mít archeolog vždy navrh, byť paradoxně jsou trumfy v rukách hledače. Ten musí být ochoten nastolené podmínky akceptovat. Vztah mezi oběma výrazně zasahuje do osobní roviny, a je založen na vzájemné důvěře.

Archeolog by se neměl dostat do role, kdy je závislý na rozhodnutí hledače. Neměl by tolerovat cílené amatérské průzkumy nemovitých památek a lokalit mimo polnosti. Hledače by se měl snažit nasměrovat na plochy polí, kde prakticky nelze páchat škody na stratigrafii. Nelze také přistoupit na neodevzdávání nálezů do institucionálních sbírek. Výjimkou snad mohou být novodobé předměty typu solitérních vojenských artefaktů ze druhé světové války, novověkých mincí apod. Přípustná není jakákoliv forma směny (ani např. za informace). Důležité je také seznámit hledače se skutečností, že může (být nechteně a v dobrém úmyslu) archeologické dědictví poškodit – ať už narušením nálezového kontextu, nebo např.

⁶⁰ Mezi tyto nálezy patří depot denárů, mincovních závaží a stříbrných šperků, soubor bronzových hrotů kopí, zlaté záušnice ze starší doby bronzové nebo novověký poklad dvou stovek mincí a židovského pečetiidla a další unikátní nálezy.

neodborným čištěním či amatérskou konzervací. Je důležité uvědomit si, že vztah s jedním konkrétním hledačem má klíčový vliv na možnosti spolupráce s další početnou skupinou hledačů, kteří (zatím) nejsou archeologovi známi.

Stále častěji se v praxi osvědčuje spolupráce s menšími skupinami detektorářů, ať již formálními (viz *Podkap. 4.5.*), nebo volnými. Ostatně podobný klub (*Klub hledačů historie*) stál i na samém počátku oficiální spolupráce archeologů s hledači. V současnosti se obdobná sdružení či kluby účastní např. grantových průzkumů českých oppid. Formu volného uskupení má potom třeba skupina osmi detektorářů fungující při Muzeu Mladoboleslava (*Podkap. 7.3.*). Skupiny tohoto druhu představují určitou platformu, která na sebe postupně nabaluje další (prověřené, resp. prověřitelné) hledače.

6.5. Možnosti využití detektorů kovů v archeologické praxi

Z pohledu archeologické praxe lze detektory kovů využívat ve třech hlavních případech:

- 1) *při badatelských výzkumech*
- 2) *při záchranných výkumech*
- 3) *při systematickém povrchovém průzkumu*

6.5.1. Badatelské výzkumy

Ačkoliv obvykle mívají dlouhodobé archeologické výzkumy možnosti úplného prozkoumání lokality, využití detektorů zůstávalo dlouho opomíjeno. V posledních letech se na většině z nich již kromě běžného mechanického probírání, plavení a prosívání prosazuje také využití detektorů, a to jak k plošné prospekci, tak k prověřování vytěženého materiálu. Detektory umožňují eliminovat ztráty drobnějších kovových předmětů. To je důležité zvláště v případech, kdy se prosívá a proplavuje pouze část materiálu, případně vůbec žádný. Různorodé mohou být také zrakové a praktické schopnosti kopáčů (*Kuna a kol. 2004, 187*). Z praxe je známo, že standardním probíráním výplní objektů škrabkou lze jen stěží zachytit malé předměty. Detektor může dobře posloužit také při průzkumu hrobů, kdy je možno zaměřením kovů před vlastním exkavačním procesem získat konkrétnější představy o množství a pozici artefaktů. V tomto směru dobře poslouží také dohledávačka.

6.5.2. Záchranné výzkumy

Záchranné výzkumy důkladné použití detektorů z časových důvodů spíše vylučují. Při velkoplošných skrývkách je žádoucí alespoň částečný průzkum strojově odstraňovaných nadložních vrstev. V ideálních případech je možno po mechanických vrstvách, jejichž mocnost je dána dosahem konkrétního používaného detektoru, nadloží kompletně prozkoumat. Důležitá zjištění a nálezy obvykle poskytne i dílčí průzkum nadložních vrstev. Značné množství důležitých kovových artefaktů soustředěno již v ornici a podornici, zatímco přímo v objektech se tyto nálezy často téměř nevyskytují. K nadloží je tedy potřeba přistupovat jako k ostatním uloženinám, jinak hrozí ztráta důležitých a chronologicky citlivých artefaktů. Příkladem budiž výskyt římských mincí na germánských sídlištích. Mince se v archeologických objektech vyskytují velmi vzácně, zatímco nadložní vrstvy tento druh nálezu obsahují relativně často a v hojném počtu. Při standardním průzkumu archeologických objektů na ploše zbavené nadloží je pak použití detektoru stejně důležité, jako v případě výše uvedeného výzkumu systematického.

6.5.3. Povrchové sběry s použitím detektorů

Pro efektivní povrchový průzkum byla vyvinuta poměrně jednoduchá metoda (podrobně též *Podkap. 7.4.*). Povrch naleziště je v ideálním případě zaměřen do čtvercové sítě, eventuálně lze také využít rozměřené, případně také vyznačené rovnoběžné pásy o šířce 1, 5 – 2 m. V zásadě je však možný i volný průzkum v ploše. S ohledem na různou polohu artefaktů v půdě je vhodné zkoumat ve dvou kolmých směrech, neboť pouze jednosměrný průzkum nezaručuje zachycení všech artefaktů. Je důležité, aby se boční pohyb cca o 1/2 sondy. Tím je zajištěno, že zkoumaný prostor byl zcela vykryt aktivním polem sondy. Sondy je třeba udržovat v co nejmenší vzdálenosti od povrchu země. Při pohybu je také důležité, aby byla v krajních polohách udržena stejná vzdálenost od země, jako ve střední poloze. Při zjištění pozitivního signálu je nutné jej správně zaměřit, jinak hrozí při výkopu jeho poškození. Místa detekovaných (případně již vyzvednutých) nálezů jsou očíslována. Nálezy jsou uloženy do sáčku s odpovídajícím popisem (k tomuto *Příloha II.*), místo nálezu je zaměřeno pomocí GPS a zaneseno do plánu. Takto zaznamenány jsou i případné nekovové nálezy. Zaměření umožňuje zpětnou a přesnou lokalizaci nálezů v terénu. Pouze díky těmto základním informacím je pak možné v případě budoucího (a „klasickými“ metodami

vedeného) archeologického výzkumu využít získané informace. Celkové výstupy průzkumu jsou zpracovatelné v rámci počítačových databází (MS Access) a geografických programů (např. Geomedia). Kromě nálezů samotných tak budou k dispozici poměrně přesné nálezové okolnosti (*Peša – Jenč 2000*, 4).

7. Problematika detektorů kovů v archeologii na příkladu Mladoboleslavska

7.1. Historie využívání detektorů kovů na Mladoboleslavsku

Počátky využívání detektoru kovů pro vyhledávání historických a prehistorických artefaktů lze na Mladoboleslavsku vystopovat již před rokem 1960. V období totality byla možnost získání a užívání vojenských detektorů pro soukromé účely prakticky nulová. Detektor však bylo možné vyrobit podomácku. Iniciačním momentem pro samovýrobu detektoru se stal návod, uveřejněný v radioamatérském časopise *Amatérské rádio* v roce 1957 (*Škoda 1957*). Podle něj bylo možno zkounstruovat z tehdy dostupných součástí relativně kvalitní vyhledávací zařízení. Rukavici hozenou zveřejněním návodu zvedl také amatérský nadšenec Vratislav Rudolf (roč. 1930) z Mladé Boleslavi, který tento detektor vyrobil a dokonce úspěšně po několik let používal.

Dnes bezpochyby zastaralé zařízení detekovalo nejčastěji železné předměty na povrchu či nehluboko pod ním. Užívání tohoto zařízení vyvolávalo v totalitním režimu nežádoucí pozornost, a tak si Vratislav Rudolf pro své amatérské průzkumy volil méně frekventované lokality, nejčastěji lesní prostory Českého ráje v zimním období. Mezi jeho nálezy patřily hřeby, podkovy a běžný kovový odpad. K výjimečným patřily nálezy novodobých mincí či pytláckých želez. Do dnešních dnů se tyto první detektorové nálezy Mladoboleslavska bohužel nedochovaly.

7.2. Situace po roce 1989

Další vlnu “rozmachu” detektorů na Mladoboleslavsku lze zaznamenat po roce 1990, kdy byl opět uveřejněn návod na sestavení detektoru v časopise *Amatérské rádio*. Ke konstruktérům tohoto typu detektoru patřil také pan Jan Kubín z Holých Vrchů. K jeho nejzajímavějším detektorovým nálezům patřila blíže neurčená stříbrná mince německé provenience z roku 1678 (*autopsie*).

Od devadesátých let pak postupně rostl trh s dováženými detektory. Ty byly zprvu značně předražené a tudíž pro širší veřejnost hůře dostupné. Situace se však změnila vlivem obchodní konkurence mezi stále se zvětšujícím počtem prodejců. Postupně se tak detektory kovů staly přístupnými prakticky každému. Přijatelná cena vyhledávacích zařízení měla a doposud má zásadní vliv na raketový nárůst počtu hledačů.

K prvnímu setkání mezi archeology a detektoráři došlo na Mladoboleslavsku v polovině roku 2004, kdy byly do sbírek Muzea Mladoboleslavska předány artefakty, nalezené panem Martinem Netušilem. Jednalo se především čtyři desítky mincí římské provenience, které měly být nalezeny na břehu říčky Klenice u obce Řepov. Další spolupráce s tímto hledačem se ukázala být nemožná,⁶¹ nicméně zájem pracovníků archeologického oddělení byl rozšířen o doposud opomíjenou problematiku detektorů kovů.

V rámci prevence byla v roce 2007 rozeslána obecním úřadům upozornění o možném vykrádání archeologických lokalit na jejich katastrech. Upozornění se týkala především ohrožení nemovitých kulturních památek (viz *Příloha I.*). Tato forma prevence ovšem zůstala v podstatě bez odezvy, resp. nebyla zaznamenána žádná výrazná zpětná vazba. Lze doufat, že snad v některých konkrétních případech měla své opodstatnění.

Potřeba aktivního přístupu k řešení problémů, spojených s nárůstem počtu hledačů a zvyšováním rizika masového vykrádání lokalit, vyústila v roce 2008 k pořízení služebního muzejního detektoru. Kvalitní detektor XP Goldmaxx Power byl využíván nejen při klasických destruktivních výzkumech, ale především při preventivních terénních akcích na neohroženějších nálezích, a také při terénní prospekci mimo doposud evidované lokality.

V téže roce byl také uskutečněn preventivní průzkum lokality Mužský – Hrada (*Podkap. 7.4.*). Průběžně byly také do sbírek přijímány kovové artefakty z rukou spolupracujících hledačů.

Po roce 2010 se pomalu začala profilovat úzká skupina osmi až deseti hledačů, ochotných ke spolupráci v plné šíři. Tyto osoby automaticky odevzdávají archeologické nálezy (včetně depotů a předmětů z drahých kovů), podílejí se na povrchových průzkumech a výzkumech Muzea Mladoboleslavska a různými formami archeologické oddělení podporují. Taková forma spolupráce se ukazuje jako všeobecně prospěšná. Důležitým momentem je také to, že každý z nich dále působí na své kolegy detektoráře, kteří už nejsou osobně archeologům známi. Touto cestou se také do muzejních sbírek dostávají další a další artefakty (samozřejmě s nezbytnými nálezovými okolnostmi).

⁶¹ Pan Netušil trpí poruchou osobnosti, která ho nutí mj. opakovaně „vytvářet“ podvržené nálezy. Poklad z Řepova se sice skládal ze skutečných originálních mincí, nicméně tento soubor uměle vytvořil a „deponoval“ až sám nálezce krátce před jeho „objevením“.

Detektor byl také používán samotnými archeology. Zřejmě nejrozsáhlejším výzkumem, kde našel detektor uplatnění, byl výzkum Staroměstského náměstí v Mladé Boleslavi, vedený Ústavem archeologické památkové péče středních Čech. Drobným příspěvkem k výzkumu byla právě práce mladoboleslavských archeologů s detektorem. Procházeny byly především plochy budoucích skrývek, deponie hlíny a také začištěné profily a vrstvy před odstraněním. Nacházeny byly malé předměty, především mince, různá kování apod. K zajímavějším nálezům patřil cínový korbel a olověná plaketa s vyobrazením panovníka na trůnu, sloužící snad jako součást pouzdra na pečeť (*nepublikováno*).

Detektory byly dále s úspěchem používány při povrchových průzkumech lokalit již známých (např. *Krásný 2010*), a podařilo se díky nim objevit i lokality nové. Autorovi této práce se též poštěstil nález mincovního depotu (*Krásný – Kout 2013*).

7.3. Současnost

V současné době jsou (ve spolupráci s výše uvedenou skupinou spolehlivých hledačů) prováděny systematické povrchové sběry, doplněné o detektory kovů. Tyto akce se týkají jen oraných ploch. Zkoumány jsou takto lokality již známé, i prostory, kde lze výskyt artefaktů očekávat. K úspěchům patří především nově zjištěné lokality z doby římské, často s desítkami nalezených kovových artefaktů.⁶²

Systematicky jsou také pomocí detektorů revidovány starší nálezy depotové. Ukazuje se, že zhruba každý třetí depot (především jde o depoty mincovní), objevený v dobách “předdetektorových”, nebyl vyzvednut v úplnosti.

Preventivní detektorový průzkum je prováděn také u nejvíce ohrožených památek nemovitých. Bohužel lze konstatovat, že většina z nich (týká se to především mohylníků) byla již v nedávné minulosti pomocí detektorů vyloupena. Plody tyto průzkumy přinášejí především v blízkém okolí hradišť, což dokládají nálezy solitérních předmětů i depotů, vyzvedávané a dokumentované standardními archeologickými metodami (*Krásný – Šteffl – Frána – Fikrle 2012; Krásný – Šteffl – Fikrle 2013, Krásný – Lukas 2014*). Jakkoliv mohou být tyto aktivity z odborného hlediska diskutabilní, zůstává nesporným faktem, že jedině tato cesta zabraňuje mizení nálezů pod rukami anonymních detektorářů.

62 Příkladem je aktuálně zpracovávaná lokalita Horka u Bakova nad Jizerou. Detektory objevené sídliště z doby římské vydalo již více než stovku bronzových artefaktů, především spon.

Aktuálně je upřena pozornost na propojení metod detektorového průzkumu s výsledky letecké archeologie. Na leteckých snímcích okresu Mladá Boleslav se daří identifikovat především novověká vojenská opevnění. Ta lze potom datovat pomocí nálezů militárií či mincí, učiněných právě detektory. V průzkumu terénních památek vojenského charakteru vidím jeden z možných směrů budoucího výzkumu (*Exkurs, Kap. 9*).

Použití detektorů se též stalo nedílnou součástí klasických záchranných výzkumů. Mladoboleslavští archeologové se snaží informovat o této problematice širší veřejnost, a to prostřednictvím výstav, přednášek a článků v regionálním tisku. Postupně je také doplňována evidence detektorářů. Současně jsou shromažďovány (byť často neúplné) informace o nálezech, které nebyly archeologům oznámeny.

O aspektech vztahu archeologů s detektoráři a cestách, které považují za správné, pojednává podkapitola 6.4.

7.4. Průzkum hradiště Mužský - Hrada jako odpověď na aktivity vykradačů

Vztahy s bílou zónou detektorářské komunity přinesly v roce 2008 nečekané plody v podobě důvěrných informací o připravované akci té nejhorší části uživatelů detektorů, totiž organizované skupiny vykradačů, kteří systematicky navštěvují známé lokality (nejčastěji nemovité archeologické památky) s cílem vykopat a zpěněžit archeologické nálezy. Jakkoliv se zprvu tyto informace zdály být fámou, vývoj událostí nakonec skutečně potvrdil, že jistá organizovaná skupina, působící v rámci celých Čech, chystá noční nájezd na nemovitou kulturní památku Mužský – Hrada (podrobněji viz *Podkap. 7.4.*). Spouštěcím okamžikem mělo být každoroční podzimní sekání vzrostlé trávy na louce, pokrývající převážnou část lokality. Do tohoto okamžiku bylo tedy potřeba vyřídit všechna potřebná povolení,⁶³ a především sehnat dostatečný počet detektorů a jejich obsluhy. Přirozeným vývojem tak došlo k momentu do té doby nevídanému - k oficiální spolupráci mezi archeology a detektoráři, sdruženými pod hlavičkou občanského sdružení s názvem Klub hledačů historie (viz *Podkap. 4.5.*). Akci zastřešil a finančně podpořil Archeologický ústav AV ČR. Průzkum těchto parametrů si navíc vyžádal vytvoření specifické metodiky a pravidel (*Odd. 7.4.4.*).

⁶³ Dotčená památka se nachází v chráněnné krajinné oblasti Český ráj. Ke standardním povolením ze strany majitelů pozemků ad. tak přibýly požadavky Správy CHKO.

Tato forma prevence ztráty dat a artefaktů, nesoucí mj. akcent prezentace informovanosti a rychlé akceschopnosti ze strany archeologů vůči vykradačům lokalit se ukázala být účinnou a efektivní.

7.4.1. Úvod

Tématem kapitoly je zpráva o detektorové prospekci polykulturní lokality Mužský – hradiště Hrada (kat. úz. Dneboh, okres MB). Akci, která proběhla v září a říjnu roku 2008, organizovalo archeologické oddělení Muzea Mladoboleslavsko za finanční a personální podpory Archeologického ústavu, s účastí firmy Geoarch a občanského sdružení Klub hledačů historie. Potřebná povolení ochotně poskytla jak Správa CHKO, tak majitelé dotčených pozemků. Akce reagovala na akutní ohrožení lokality konkrétní skupinou zločinců s detektory.

7.4.2. Dějiny bádání a datace lokality

Hradiště Hrada bylo identifikováno J. L. Píčem již před rokem 1888. Výzkumy zde mezi světovými válkami prováděli také Jan Axamit a americká expedice pod vedením J. V. Fewkese, za války pak Jan Filip, Miloš Šolle, Eduard Štorch a správce Lanc, v letech 1953-59 zde vedla větší plošné odkryvy Emilie Pleslová – Štiková. V soukromé sbírce pana Vratislava Rudolfa z Mladé Boleslavi se nachází také několik bronzových artefaktů, získaných povrchovým sběrem před rokem 1960, kdy bylo pole přeměněno na louku.

V četném archeologickém materiálu, získaném těmito výzkumy či sběry, byly rozpoznány kultury neolitu (LnK, STK), eneolitu (kultura s nálevkovitými poháry, kanelovaná, řivnáčská, kultura kulovitých amfor), ze závěru doby bronzové kultura lužická a slezskoplatěnická, dále halštatský stupeň D, latén A/B1. Osídlení lokality pokračovalo v raném středověku; od 16. stol. až do poloviny 20. století fungoval v jižní části hospodářský statek, využívající plochu hradiště a přilehlé parcely jako polnosti a sady (souhrnně *Pleslová – Štiková, E. 1981*).

Osídlení této polohy v metalických obdobích pravěku, v raném středověku i středověku vrcholném, dávalo tušit četné archeologické nálezy, především kovové. Tento předpoklad se ovšem ukázal mylným.

7.4.3. Příčiny a cíle průzkumu

Výzkum byl iniciován informacemi o aktuálním ohrožení lokality v podobě nájezdu organizované skupiny detektorářů, jejichž cílem bylo získání sběratelsky či obchodně hodnotných artefaktů. Tyto informace se dostaly k archeologům z několika na sobě nezávislých zdrojů.

Vzhledem k faktu, že bylo potřeba provést tento výzkum v co možná nejkratším termínu, a Muzeum Mladoboleslava ani Archeologický ústav nemohly potřebný počet osob ani techniku uvolnit, bylo osloveno výše zmíněné detektorářské sdružení (KHH).

Cílem průzkumu tedy byla kromě archeologických zjištění také jakási prevence (byť byla lokalita zřejmě již v nedávné minulosti vyloupena, jak se ukáže dále), spojená s informováním široké (tedy nejen „detektorářské“) veřejnosti, tj. vydáním oficiální tiskové zprávy a navazujícími televizními reportážemi a novinovými články.

Informace o proběhlé akci byly administrátory umístěny také na internetových stránkách Klubu hledačů historie a na Detektorwebu.

7.4.4. Metodika

Celé akci předcházelo pochopitelně zajištění potřebných povolení od majitelů pozemků (Lesy ČR, soukromá osoba) a od Správy CHKO, která také stanovila podmínky výzkumu z hlediska ochrany přírody. Vedení Správy, jmenovitě pí dr. Šoltýsová, zajistilo také urychlení, resp. načasování, pravidelného podzimního posečení vzrostlé trávy, znemožňující komukoliv pohyb s detektorem, na dobu těsně před zahájením výzkumu.

Průběh terénní části výzkumu byl naplánován na čtyři dny, přičemž první dva dny byly vyčleněny na tu část lokality, kterou pokrývala louka (zhruba ½ celé plochy, tj. 7-8 ha), a další dva dny na průzkum lesních partií. Tento časový harmonogram se i přes nepřízeň počasí podařilo dodržet.

7.4.5. Technické vybavení

Použity byly detektory renomované francouzské značky (XP Detectors, typy Gold Maxx a G-Maxx), které patří ke špičce na tuzemském trhu. Jejich dosah na minci velikosti dnešní koruny je přibližně 25 cm, větší předměty z barevných kovů zaznamená zhruba do 35-40 cm.

Zaměřování nálezů bylo prováděno přístrojem GPS Adapt-AD 300 s čipem Nemerix, v souřadnicovém systému WGS 84, s přesností ± 2 m.

Ke kopání se ukázaly být nejvhodnějšími klasické rýče s rovným ostrím, jako vytyčovací kolíky byla použita plastová víčka z PET-lahví, probitá železným hřebíkem. K vytýčení pásem posloužilo klasické dvoubarevné igelitové pásmo.

7.4.6. Lidské síly

K dispozici bylo průběžně 16-20 lidí, přičemž vždy minimálně polovinu tvořili zkušení provozovatelé detektoru z řad členů KHH. Pracovníci byli rozděleni takto:

1. skupina – jednotlivci s detektory
2. skupina – kopáč + osoba s detektorem
3. skupina – koordinátor/dokumentátor + měřič
4. skupina – pomocné práce (přesun pásem, kontrola výkopů)

Pracovníky bylo možno flexibilně dle potřeb přeskupovat do různých skupin, přičemž bylo dbáno na to, ale obsluhu detektoru prováděl člověk se zkušenostmi, a aby výkopy prováděli pouze zaměstnanci Muzea.

Z preventivních důvodů tak nebylo jednotlivcům s detektory umožněno vyzvedávat nálezy. Ze stejných důvodů také nebyla užívána sluchátka (spektrum signálů je tak slyšitelné i pro všechny ostatní, a je tak eliminována možnost, že by byly zajímavé předměty záměrně přecházeny a vyzvedávány po ukončení oficiálního průzkumu).

Z časových důvodů bylo upuštěno od kontrolní detekce také v kolmých pruzích, čímž mohly uniknout velmi drobné předměty, které se při jednosměrné detekci projevovaly „nezajímavými“ či tzv. hraničními signály, případně nebyly zachyceny vůbec.

7.4.7. Postup prací

Na počátku terénní části výzkumu byly dvoubarevnou igelitovou páskou vyznačeny pruhy o šířce 2 m (tento rozměr byl stanoven jako nejvhodnější pro akční rádius detektoru pro detekující různých postav). Zároveň byly jednotlivcům s detektory rozděleny vytyčovací kolíky.

V rámci jednoho vytyčeného pruhu byl postup prací následující: Jednotlivec s detektorem provádí ve svém pruhu detekci, místa s požadovaným zvukovým signálem označuje kolíky. Za ním postupuje dvojice kopáč + osoba s detektorem, kteří na označeném místě provedou výkop čtvercového půdorysu, drn vyjmou a půlí ho, přičemž detektorem určují, ve které polovině se nachází hledaný předmět. Tu potom znova půlí, příp. drolí z drnu zeminu. Nalezený předmět podrobí posouzení, a v případě jakýchkoliv pochybností o jeho novověkém stáří přivolají vedoucího výzkumu. V případě, že se jedná o archeologicky zajímavý, resp. pravěký či středověký artefakt, je tento předmět zaměřen pomocí GPS, údaje jsou zapsány do formuláře a ten je spolu s předmětem uložen do příslušného sáčku. Při nálezu novověkého předmětu je tento uložen bez zaměření k ostatním recentním artefaktům.

Při vyjímání kovových předmětů byla z výkopů zároveň (ne příliš často) vyzvedávána i keramika, ve třech případech dokonce i štipaná industrie. Vzhledem k tomu, že plocha dnešní louky sloužila až do 60. let 20. stol. coby pole, a byla tudíž nesčetněkrát přeorána, nebyly pozorovány ani dokumentovány žádné stratigrafické situace. Zahrnutí výkopů v prozkoumaných pruzích bylo ještě jednou zkontrolováno, kolíky byly sesbírány a pásma přesunuta ve směru dalšího průzkumu.

Tento postup se velmi osvědčil na zatravněných plochách. V lesních partiích, navíc podstatněji členitých (stráně, malé rokliny, ale i neprůchodné křoví či spadlé stromy), se vytyčování pruhů jevilo jako technicky nereálné, a proto bylo od něj upuštěno. Přesto se zavedený systém průzkumu příliš nezměnil – po dvou dnech chození ve vymezeném pruhu se pracovníkům dařilo tyto pruhy dodržovat i bez vytyčení. Nebyla pochopitelně zkoumána zcela zarostlá místa či prudké stráně.

Zajímavým zjištěním je fakt, že většina archeologicky zajímavých předmětů pochází z louky, resp. dříve oraných ploch, na kterých se orbou dostávaly blíže k povrchu a zároveň do dosahu použitých detektorů. Opačná byla situace v lesních partiích lokality, kde se zřejmě pravěké artefakty vyskytují též, ovšem překryty mocnějšími uloženinami, a tudíž mimo dosah detektorů. Vyloučena není ani možnost, že plochy pokryté lesem, kde jsou případní hledači méně nápadní, byly v nedávné minulosti nelegálním výkopům podrobovány častěji, než přehledné a turisty vyhledávané plochy louky.

7.4.8. Výsledky průzkumu

Co do kvality a kvantity získaného archeologického materiálu nelze akci považovat za příliš úspěšnou. Oproti očekávání netvoří pravěké či středověké kovové artefakty více než 1% z celkového počtu kovových předmětů. Soubor je však zajímavým svědectvím o užívání této výjimečné lokality v novověku.

Medializace předmětného výzkumu snad také odradila zloděje s detektory před nájezdem na tuto kulturní památku a zároveň ukázala široké veřejnosti schopnost archeologů flexibilně a urychleně předejít chystanému rabování.

Použitá metodika detektorové prospekce se i přes vědomé nedostatky, způsobené krátkým časovým termínem, ukázala relativně efektivní, a i při větším počtu zúčastněných osob bezpečná (ve smyslu možného zcizování nálezů během výzkumu či po něm „neproověřenými“ účastníky).

Bezproblémový a hladký průběh akce, při níž přes polovinu zúčastněných osob tvořili „neznámí“ detektoráři, naznačuje do budoucna možnost využití techniky, zkušeností a nadšení detektorářů z občanského sdružení KHH. Lze očekávat vznik dalších podobných spolků, sdružujících lokální zájemce o historii a prehistorii, jejichž zakládání bude motivováno snahou odštěpit se a vymezit vůči zbytku anonymní (a archeology zatracované) detektorářské obce.

V oboustranné, zákon neporušující a jasně definované spolupráci, tj. osvětové činnosti ze strany jedné a oznamování nálezů a technické podpoře ze strany druhé, archeologů a detektorářských klubů či sdružení vidím jednu z možností řešení dnešní kritické situace.

8. Perspektivy detektorové problematiky a možná řešení

8.1. Co bude dál?

Při úvahách o vývoji detektorové problematiky je třeba akceptovat několik smutných faktů. Předně se situace rozhodně nebude zlepšovat. Z kulturního dědictví bude i nadále mizet stále větší kus. Ten se bude navíc zvětšovat úměrně s rostoucím počtem detektorářů a také s rozvojem vyhledávací techniky. Úbytek možných nálezů působí také v tom smyslu, že se postupně detektoráři přeorientovávají na (pro část z nich doposud nevyhledávaný) druh artefaktů. Tento trend je dobře vidět především na “válekařích”, tedy na hledačích orinetovaných na druhou světovou válku. Jelikož jsou naleziště německých militárií prakticky vyčerpána, zaměřují se v současnosti na lokality s výskytem předmětů po ruské armádě. Je jen otázkou času, kdy se na archeologické nálezy (v tradičním smyslu) začne zaměřovat většina z nich. Situaci jim usnadní také dokonalejší a cenově přístupnější technika, a to nejen detektory, ale i různé půdní radary a další zařízení (včetně např. nočního vidění a dalších “bezpečnostních systémů”, usnadňujících rabování lokalit). Technologický pokrok tak stojí proti zájmům ochrany památek. Ruku v ruce s ním jsou potom možnosti internetu, díky němuž funguje prodej artefaktů bezproblémově doslova po celém světě.

Rostoucí počet hledačů také postupně vytváří atmosféru, kterou lze specifikovat výrazem “*urvi, co se dá*”. Tlak, způsobený ubýváním lokalit, se projevuje také tím, že u části (dříve umírněných) hledačů padají tabu, a tito potom hledají i na dříve nenavštěvovaných místech (např. les Svíb s hroby z války roku 1866; *Exkurz - Podkap. 9.3.*). Proti zájmům archeologie se *de facto* staví i společnost, která přijala detektoring jako neškodný koníček, podobný rybaření nebo sběru hub.

8.2. Možnosti ochrany archeologického kulturního dědictví

Je nutno předeslat, že žádná ideální metoda, jak lokality chránit neexistuje. Tento stav dostatečně ilustruje všeobecná beznaděj, panující v archeologických kruzích v podstatě na celém světě. Existuje jen několik přístupů, které mohou s větším či (obvykle) menším

úspěchem ztráty mírně snižovat. K názorům části archeologické obce bohužel stále patří poněkud naivní názor, že záchranu lze najít na úrovni legislativní.

Možnosti ochrany archeologických lokalit jsou v zahraničí hledány již po desetiletí, a to jak v rovině legislativní, tak fyzické (problematiku legislativy řeší *Kap. 5*; dále např. *Kobyliński 1999*). Možnosti fyzické ochrany památek u nás shrnuje např. M. Kuna (*Kuna a kol. 2004*, 191 – 193). Patří mezi ně instalace rušivých technických zařízení, zamoření nalezišť klamavými kovovými artefakty, případně znemožnění pohybu zákazem vstupu, nebo třeba náletovými trnitými křovinami. Bohužel ani jedna z těchto metod není nepřekonatelná, a fyzická ostraha (byť minimálního počtu) lokalit není možná především z finančních důvodů. Pro určitou část hledačů se naopak podobně střežená místa stanou výzvou a lákadlem.⁶⁴

Jediným skutečně fungujícím řešením je dle mého názoru odborné vyhledávání a vyzvedávání kovových nálezů archeology. Jakkoliv je tento přístup z odborného hlediska kontroverzní (a v rozporu s Maltskou úmluvou), je nesporným faktem, že pokud (zbylé) nálezy nebudou vyzvedávat archeologové, učiní to za ně detektoráři. Osud podobných nálezů je z minulosti více než dobře znám.

Takovéto řešení je přirozeně spojeno s problémy finančními a personálními. Nabízí se přirozeně varianta, že se některé odkladné činnosti archeologů omezí na úkor detektorové prospekce.

Přestože se tato varianta může jevit jako nepřijatelná, může být smysluplnou reakcí na aktuální kritický stav. Jak přistupovat k (reálným a zcela běžným) situacím, kdy např. muzejní archeolog provádí “nezbytné” revize revizí a podobné úřední úkony, zatímco v lese za městem rabuje skupina hledačů nemovité památky, ponechávám jako téma do diskuze. Domnívám se však, že záchrana archeologického dědictví by měla stát na prvním místě za všech okolností.

64 V tomto směru se nabízí srovnání se zavedením zákona proti graffiti v roce 2001. Tento zákon (257b o poškození cizí věci) prohlašuje graffiti za trestný čin. Místo kýženého efektu však zavedení tohoto zákona pouze „oddělilo zrna od plev“, přičemž ti radikálnější se ještě více radikalizovali. V konečném důsledku tak ke zmírnění škod, způsobených vandaly, vůbec nedošlo (*autopsie*). Podobný efekt bohužel vyvolávají obdobné zákazy i v případě části detektorářů.

8.3. Návrh řešení

V předchozích kapitolách byla na různých místech navrhována řešení, která považuje autor za nejlepší možná. Na tomto místě si je dovoluji shrnout do deseti bodů. Jsem si vědom, že některá z nich nejsou v souladu s platnou legislativou, nebo jsou kontroverzní z pohledu odborného. Zároveň je také naplnění některých bodů v současnosti nereálné. Tyto závěry jsou však podloženy mnohaletou zkušeností a svědomitým uvažáním autora.

- a) Přístup archeologie k problematice detektorů musí být po všech směrech aktivní;*
- b) Nejohroženější lokality musí být bezodkladně podrobeny systematickému detektorovému průzkumu. Tyto průzkumy by měly být finančně podporovány ze strany státu, resp. krajů;*
- c) Stát, resp. kraj má také vyplácet odpovídající nálezné i v případech nálezu detektorem;*
- d) Archeolog musí usilovat o všestrannou spolupráci s hledači z tzv. “bílé zóny”;*
- e) Směrem k “šedé zóně” by měl archeolog působit ve smyslu informování o důležitosti a smysluplnosti spolupráce, odevzdávání nálezů, zachycování nálezových okolností ad.;*
- f) Kriminální činnost, provozována především detektoráři z “černé zóny” má být řešena v součinnosti s Policií ČR;*
- g) Zástupci archeologické obce by měli působit na změnu legislativy tak, aby byla na oficiální rovině usnadněna spolupráce s „bílými“ a „šedými“ hledači. Současně by měla být přijata opatření, umožňující přísnější a důslednější postih skutečných zločinců, a to jak přímo v terénu, tak i např. při obchodování s archeologickými artefakty;*
- h) Archeolog nesmí rezignovat na žádné, byť kusé a neúplné, informace o detektorářských nálezech, se kterými se fyzicky nasetká. I tyto informace by měl zaznamenávat;*

i) Ignorovány by neměly být ani informace o nálezech z nedávné minulosti (např. druhé světové války);

j) Při publikování zvážit, zda je nezbytné zveřejňovat přesnou lokalizaci nálezů (ta může být součástí nálezové zprávy, archivované v neveřejném režimu).

9. Exkurz – Archeologie a detektory na bojišti

Vzhledem ke specifickému charakteru lokalit, jakým jsou bojiště a další místa přítomnosti armád, jsou tradiční archeologické postupy v tomto případě špatně aplikovatelné. Oproti tomu se detektory ukazují jako nástroj důkladného a efektivního průzkumu. Ačkoliv zůstávala tato možnost ze strany archeologů dlouho opomíjena, jsou detektory při průzkumu tohoto typu lokalit využívány ze strany stále častěji. To lze hodnotit pozitivně už proto, že se nálezový fond militárií rapidně ztenčuje. To je způsobeno především tím, že právě militária druhem artefaktu, který je detektoráři a sběrateli nadmíru oblíben a vyhledáván.

9.1. Příklady detektorových průzkumů bojišť v zahraničí

9.1.1. Bitva v Teutoburském lese, rok 9 n. l. (Kalkriese u Osnabřucku, Dol. Sasko)

Místo střetu Cherusků, vedených Arminiem, se třemi římskými legiemi P. Q. Vara bylo historiky hledáno již od 19. století. Bojiště, přesněji řečeno jeho centrální část, bylo identifikováno v roce 1987 pomocí detektorů kovů na vrchu Kalkriese, 12 km severně od Osnabřucku. Objev si připsal amatérský hledač A. Clunn. Na počátku stály nálezy drobných militárií a mincí, mj. s kolkem VAR. Tyto mince tvořili část žoldu Varových vojáků, a mohly být ztraceny právě kolem roku 9. V souborech mincí mladší ražby nefigurují. Nedlouho po objevu zde začaly systematické archeologické průzkumy, organizované osnabřuckým umělecko-historickým muzeem. Detektorová prospekce sehrála klíčovou roli při zjišťování rozsahu bojiště. To bylo identifikováno v ploše zhruba 25 x 2 km. Pomocí detektorů byla také určena místa archeologických sond. Ty odkryly mj. kosterní pozůstatky se stopami smrtelných zranění, smíchané se zvířecími kostmi. Charakter těchto pohřbů koresponduje s písemnými zprávami P. C. Tacita o opožděném pohřbívání. K movitým nálezům patří kromě mincí také bronzové přilby, součásti zbroje (např. kroužková košile se záponou s nápisem), dlouhé železné hroty kopí, zdobené pochvy bodných a sečných zbraní

nebo bronzové spony. K výjimečným nálezům patří také plechová obřadní maska (*Schlüter 1992*).

9.1.2. Bitva u Bosworthu roku 1485 (Velká Británie)

Jedna z hlavních bitev anglické historie proběhla dne 22. 8. 1485 u Bosworthu v centrální Anglii. Tímto konfliktem byla ukončena Válka Růží, a po tomto dějinném zlomu zasedla trůn dynastie Tudorovců. Přibližné místo bitvy, při níž zahynul král Richard III., bylo známo, nicméně k přesné lokalizaci došlo až v roce 2009. Díky spolupráci historiků s amatérskými uživateli detektorů byl prostor bojiště identifikován, a byly zde získány artefakty, jejichž vyhodnocení přineslo zásadní informace o této dějinné události. Pomocí detektorů bylo získáno množství militárií, především železné a olovené projektily, dále drobné součásti výstroje lidí i koňů, fragmenty bodných a sečných zbraní, a v neposlední řadě množství mincí.

K nejzajímavějším nálezům patřil pozlacený stříbrný zoomorfní přívěsek v podobě kance. Toto zvíře bylo osobním heraldickým znakem Richarda III. Je pravděpodobné, že jeho původním majitelem byl některý z rytířů královské osobní stráže. Na základě komparace různých dalších pramenů bylo konstatováno, že místo nálezu přívěsku je pravděpodobně i přibližným místem skonu samotného Richarda III., posledního anglického krále z dynastie Plantagenetů (*Šámal 2001*, 51).⁶⁵

9.1.3. Bitva u Little Bighornu roku 1876 (Montana, USA)

Často uváděným příkladem spolupráce archeologů a vojenských historiků s detektoráři je průzkum jedné z nejznámějších bitev Spojených států amerických, střet 7. pluku americké armády s indiánskými kmeny Čejenů, Siouxů, Arapahů a Lakotů. Prostoru, v němž byla americké armádě (vedené legendárním generálem G. A. Custerem), uštědřena Indiány největší porážka, byl proveden detektorový průzkum. Dle očekávání bylo nalezeno především množství projektilů - olovených kulek i železných hrotů šípů. Jednotlivé předměty byly zaměřovány, a po vyhodnocení jejich prostorového rozptylu bylo možno např. upřesnit směry útoků konkrétních bojových svazů. Nasazení moderních metod kriminalistiky potom přineslo velice zajímavé údaje o množství a typech použitých zbraní. Celkem bylo

⁶⁵ K bitvě též např. www.bosworthbattlefield.com.

identifikováno 47 typů palných zbraní. Počet palných zbraní na straně Indiánů byl určen na 452, přičemž kvalitnější výzbrojí disponovali překvapivě právě Indiáni (*Šámal 2011*).⁶⁶

Nasazení detektorů při průzkumu tohoto bojiště přineslo ještě jeden důležitý moment. Sledováním rozptylu kovových artefaktů se podařilo vytipovat místa vhodná pro položení standardních archeologických sond. V nich bylo objeveno přes 40 lidských skeletů či jejich torz. Výmluvným dokladem rituálů zvítězivších indiánů byly např. oddělené paže amerických vojáků, identifikované díky manžetovým knoflíkům. V některých případech se dokonce podařilo ostatky přiřadit ke konkrétním osobám (*Šámal 2011*, 52).

9.2. Příklady detektorových průzkumů bojišť v České republice

Pro hlubší pohled do problematiky archeologie bojišť a jejich průzkumu detektory jsem zvolil především zástupce velkých konfliktů novověku – třicetiletou válku a válku prusko-rakouskou roku 1866. Díky svému charakteru nabízí vybrané konflikty vzájemná srovnávání z různých úhlů pohledu. Předně se liší délkou trvání (30 let oproti jednomu týdnu)⁶⁷, dále množstvím písemných pramenů (těch máme pro události třicetileté války nepoměrně méně, a navíc jsou výrazně méně podrobné), typem památek (množství dochovaných opevnění, dlouhodobé polní tábory a minimum známých hrobů třicetileté války oproti zhruba desítkě okopů, jedno- až dvoudenním táborům a více než tisícovce hrobů války roku 1866) i četností terénních archeologických výzkumů (třicetiletá válka stála doposud spíše stranou zájmu archeologie, nicméně k několika systematickým výzkumům již došlo; oproti tomu na válku prusko-rakouskou se zájem archeologie zatím nezaměřoval).⁶⁸ Důležitým momentem je také skutečnost, že u militárií (včetně projektilů!) z roku 1866 lze jednoznačně určit jejich příslušnost k bojujícím straně, a někdy i konkrétním jednotkám.⁶⁹ Podobné ztotožnění nálezů se zúčastněnými protistranami lze u třicetileté války spíše vzácně. Výše uvedené skutečnosti ovlivňují možnosti našeho poznávání obou konfliktů, a do jisté míry si také vyžadují určitá specifika v rámci metodiky výzkumů. Třetím příkladem budiž období druhé světové války na našem území. Zpracování (byť jen základní) této problematiky zdaleka přesahuje možnosti

66 Příslušníci americké kavalerie byli vyzbrojeni jednorannou zadovkou typu Springfield, zatímco Indiáni používali již různé typy modernějších zbraní opakovacích.

67 Prusko – rakouská válka 1866 je někdy nazývána válkou Sedmidenní.

68 Čestnou výjimkou jsou záchranné výzkumy několika hrobů – viz *Exkurz*, Odd. 9.3.2.

69 Podle typu olověných projektilů např. rakouská pěchota, polní myslivci či jízda.

předložené práce. V následujících kapitolách bude naznačen směr, jakým se archeologie bojišť může díky detektorům kovů ubírat.

9.2.1. Detektory a archeologie Třicetileté války 1618 - 1648

Pojmem třicetiletá válka jsou označovány ozbrojené konflikty, které probíhaly v Evropě v letech 1618 – 1648. Patří mezi ně především tzv. Česká válka, Válka o Falc, Dolnosasko – dánská válka, Švédská válka a Švédsko – francouzská válka. Příčinou tohoto vleklého konfliktu byly spory mezi reformním kalvinismem a luteránstvím na straně jedné, a římsko-katolickou církví na straně druhé. V neposlední řadě šlo také mocenský boj a politickou nadvládu v Evropě.

Válečné operace zpočátku probíhaly na území Českého království a Rakouského arcivévodství, a později se přesunuly také na území dnešního Německa, Francie, Rakouska a dalších zemí. Válka, která způsobila totální rozvrat hospodářství a úbytek obyvatelstva o třicet až padesát procent, skončila uzavřením vestfálského míru v roce 1648 (k dějinám třicetileté války např. *Wagner 2005*).

Problematicke tohoto dějinného konfliktu je věnována pozornost badatelů již od počátku 19. století. Doposud byly naše poznatky o třicetileté válce založeny především na studiu písemných, méně pak ikonografických pramenů. K nim v současnosti stále častěji přistupují také možnosti výzkumu terénního. Patří sem nedestruktivní průzkumy a dokumentace terénních reliktiů, následná tvorba jejich 3D modelů, letecké snímkování a také metody exkavační, nejnověji doplněné o využití detektorů kovů.

Archeologickému terénnímu průzkumu bylo na našem území podrobeno doposud deset lokalit z období třicetileté války. Detektory byly nasazeny jen u části. Nejčtenějším zkoumaným typem byly relikty fortifikací, přilehlá bojiště, méně pak hroby, a výjimečně polní tábor. Samostatnou problematikou jsou pak mincovní depoty, ukládané v reakci na zvýšené nebezpečí (*Hunka 1989a, Hunka 1989b*). Při průzkumu areálů bojišť a táborů, na nichž se (díky minimu dochovaných archeologických struktur, resp. objektů, a širšímu rozptylu jednotlivých nálezů) uplatňují klasické odkryvy hůře, zastávají detektory nezastupitelnou roli. Masové rozšíření detektorů také způsobilo raketový vzrůst počtu mincovních nálezů, souvisejích právě s událostmi třicetileté války (např. *Krásný – Kout 2013*), případně jiných událostí vojenského charakteru (*Krásný – Kout 2014*).

9.2.2. Hroby

Hroby vojáků byly zachyceny v rámci záchranného výzkumu na Bílé Hoře v roce 1960 a 1974. Objeveny byly dva masové hroby, čítající 44 a 13 jedinců. U koster bylo přítomno množství různých artefaktů – spinadla, drobné mince, bronzové kroužky. Specifickou kategorií byla militária, výmluvně dokládající zranění – olověné projektily mezi obratli krční páteře, zlomený hrot píky v žeberní oblasti apod. Zjištěna byla i bodnosečná zranění a průstřely lebek (*Havel 1980*).

9.2.3. Výzkumy fortifikací a bojišť

Nejstarší terénní průzkum fortifikací z třicetileté války proběhl již před rokem 1931 u Staré Boleslavi. Členové místního muzejního spolku zde provedli sondáž valu a příkopu čtvercové reduty, a provedli také plošný odkryv vnitřní plochy opevnění (*Zuman 1931*). K moderním průzkumům reliktní polních opevnění patří především systematické výzkumy V. Matouška na bojišti pod hradem Třebelí (okr. Tachov) a u Rozvadova. Na první lokalitě byla zkoumána předsunutá reduta, a byly položeny sondy do dalších pěti menších fortifikačních prvků (*Matoušek 2006*). U Rozvadova byl proveden odkryv části čtyřúhelníkové reduty a jednoho ze čtyř bastionů. Současně zde proběhly také průzkumy pomocí detektorů. Ty přinesly nálezy více než stovky drobných militárií, především olověných projektilů (*Matoušek a kol. 2011*).⁷⁰ Detektory kovů byly nasazeny také v případě Volarských šancí. I zde bylo získáno množství munice a součástí ochranné zbroje (*Beneš – Kubů – Török 1995*).

Součástí výše uvedených výzkumů byla také systematická dokumentace všech terénních reliktní a tvorba jejich 3D modelů. Podobná terénní dokumentace proběhla také nedaleko Třebele u Kynžvartu (tzv. Kynžvartská šance; *Matoušek 2006*) a na fortifikační soustavě u Jablunkova (Jablunkovské šance; *Krůl 2010*). Relikty fortifikací byly dokumentovány také v prostoru Novohradských hor a Šumavy (souhrnně *Fröhlich 2000* a *Krajíc 2007*).

⁷⁰ V tomto směru se nabízí srovnání právě s výzkumem u Třebele, kde detektory nasazeny nebyly, což se negativně projevilo na kvantitě získaných artefaktů.

9.2.4. Výzkum polního tábora

Detektory kovů sehrály klíčovou roli při výzkumu zimního tábora z let 1639-40 u Staré Boleslavi. Tábor zde rozbili švédští vojáci, vedení generálem Johanem Gustafssonem Banérem. V zázemí fortifikačního systému, jehož součástí byla také v předchozí kapitole zmíněná reduta, prováděli amatérští nadšenci opakované detektorové průzkumy. Během pěti let zde vyzdvihli ze země téměř 800 předmětů, z nichž se značná část podařila získat do muzejních sbírek. Současně byla velká část nálezů zpětně lokalizována a zaměřena. Předměty ilustrují každodenní život v polním táboře, v němž mělo zimovat 12 000 až 26 000 vojáků. Kromě militárií (včetně torz palných zbraní) byly nalezeny kovové součásti oděvu, přezky, knoflíky, osobní předměty, mince (*Kout 2012*, 40-43) a také různé nářadí a kovové spojovací prvky obydlí (hřebíky, kramle). Mezi nejhodnotnější nálezy patřila pozlacená plaketa s jezdcem (zřejmě součást zbroje), stříbrný prsten se vsazeným ametystem a zlatý prsten s tyrkysem. Tyto předměty jistě patřily někomu z nejvyšších důstojníků švédské armády, či snad přímo samotnému generálu Bannérovi (*Waldhauser 2009*).

9.3. Detektory a archeologie Prusko – rakouské války roku 1866

Prusko – rakouská válka roku 1866 je největším vojenským konfliktem 19. století na českém území.⁷¹ Hlavní boje přímo zasáhly široký pruh od severních Čech do východních, menší šarvátky se odehrály také na Moravě a na předměstí Bratislavy.⁷²

Počty zúčastněných se počítají v řádech statisíců, např. v rozhodující bitvě u Hradce Králové proti sobě stálo zhruba 450 000 lidí. Přesuny vojsk a bitvy se výrazně dotkly také civilního obyvatelstva, které masově migrovalo do klidnějších částí Čech (resp. Rakouska). Po válce pak krajinu zasáhl hladomor a cholera, šířící se z lazaretů (k dějinám Prusko - rakouské války např. *Bělina – Fučík 2005*). Na boji zasaženém prostoru vnikly desítky masových hrobů a stovky hrobů jednotlivců, či menších skupin vojáků. Velká část z nich je podnes označena

71 Srovnatelná bitva u Slavkova roku 1805 náleží území Moravy.

72 V rozmezí 27. – 29. června 1866 postupně proběhly bitvy u Náchoda, Trutnova, České Skalice, Mnichova Hradiště, Svinišťan, Dvora Králové a Jičína. Po bitvě u Hradce Králové (někdy zvané také u Sadové či u Chlumu) proběhly menší boje také u Tovačova, Dubu nad Moravou a Bratislavy – Lamače. Pro úplnost doplníme také boje u severoitalské Custozy a námořní bitvu u ostrova Vis v Jaderském moři.

(často velice umělecky cennými) náhrobky, kříži, místa bojů pak plukovními či šlechtickými pomníky.⁷³ Část hrobů je dnes neoznačena, případně vůbec neevidována.

Prusko – rakouská válka má z pohledu archeologie hned několik specifíků. Předně obrovské množství písemných pramenů. K dispozici jsou obsáhlé práce z per vojenských historiků, plukovní knihy, deníky důstojníků, či osobní vzpomínky prostých vojáků nebo civilistů, stržených nechtěně do víru válečných událostí. Dalším specifíkem je výše zmíněná existence velkého množství hrobů (často masových), a to jak známých a označených, tak i dávno zapomenutých (např. *Brůha – Dvořák – Poláček – Vycpálek 1996*). K hrobům přistupují další nemovitě památky, především dělostřelecké okopy (např. *Tschiedel 2006*). Co se týká památek movitých, mají badatelé k dispozici rozsáhlé sbírky, chované jak v lokálních muzejních sbírkách, tak specializovaných expozicích.⁷⁴

Jak vyplývá z výše uvedených skutečností, v rámci zkoumání prusko – rakouské války zastává archeologie spíše okrajové postavení. Jen těžko lze očekávat, že by změnila naše celkové poznání dějin této významné události. Zásadní potenciál, který do problematiky může archeologie přinést, spočívá v poznání “malých” dějin válečných událostí roku 1866. Patří sem každodenní život vojáků, osobní události během bojů, moment smrti či okolnosti pohřbívání.

Kolekce jsou tvořeny předměty, nalézány již od roku 1866 na většině bojišť. V tomto smyslu lze zaznamenat dvě vlny nabytí militárií – dobu těsně po válce, kdy docházelo k cíleným (a můžeme říci i systematickým povrchovým) sběrům, a období po roce 1989, odkdy jsou bojiště prohledávána detektoráři. Dvojího charakteru jsou i vlastní nálezové fondy. Ty dobové jsou tvořeny předměty větších rozměrů, a často z organických materiálů – uniformy, pušky, řemení (viz např. *Tuhý - Šramar 1990*). Dnešní tvoří především kovové artefakty menších rozměrů, které ovšem v dobových sbírkách často chybí. Jde o drobné součástky výstroje a výzbroje, případně střeliva (např. vnitřní díly časovacích systémů dělostřeleckých granátů). Méně často jsou pak nacházeny předměty osobního charakteru. Nálezové okolnosti, především přesné místo nálezů a vztah jednotlivých předmětů k nálezům

73 Tento naprosto unikátní soubor funerálních památek je spravován Komitét pro udržování památek z války roku 1866. Občanské sdružení, jehož kořeny sahají až k roku 1888, chrání, eviduje a udržuje památky z prusko – rakouské války v rámci území České republiky (více na www.komitet.1866.cz).

74 Kvalitní sbírku militárií z prusko – rakouské války chová např. Vlastivědné muzeum Železnice u Jičína. V srdci bojiště u Hradce Králové u obce Chlum najdeme Muzeum války 1866, ve výčtu nesmí chybět ani vídeňský Arsenal.

v okolí, vykreslují jinak nezachytitelné události, navíc datované obvykle na den, někdy i hodinu. V rámci hrobových nálezů (často masových hrobů bez bližších údajů) může jediný drobný artefakt určit příslušnost padlého k té či oné válčící straně, v případě číslovaných knoflíků i vojenskému útvaru (Vondryška 2005, 149). Vzácně dochované předměty, jako prsteny s vyrytými jmény, výjimečně dopis (Vondryška 2008, 33-35) pak identifikují přímo konkrétní osobu.

9.3.1. Movité nálezy z bojišť roku 1866

Pěchotní střelivo

Při interpretaci nálezů pěchotního střeliva hraje zásadní roli rozdíl tvaru rakouských a pruských kulí.⁷⁵ Dále lze při makroskopickém průzkumu jednotlivých kusů obvykle snadno stanovit, zda byla kule vystřelena či nikoliv. Nálezy menších souborů totožných nepoužitých kulí na jednom místě lze interpretovat následovně:

- na místě byl voják raněn, případně zabit, a střelivo mimoděk z otevřené patronašky rozsypal;
- na místě byl raněný či zabitý voják šacován až po skončení bojů (často civilisty), a již bezcenné střelivo bylo vysypáno;
- místo posloužilo jednotlivci jako palebné postavení, na kterém si předpřipravil střelivo pro rychlejší obsluhu pušky.⁷⁶ To na místě zůstalo po jeho odchodu, případně zranění či zabití.

Jednotlivé nálezy střeliva jsou přirozeně dokladem střelby, méně často ztráty. Těžko soudit, zda by důkladné zaměřování střel v krajině přineslo konkrétní výsledky, jako tomu bylo v případě bojiště u Little Big Hornu, či na českých bojištích třicetileté války.⁷⁷ Výmluvným nálezem jsou vzácně se vyskytující kusy s obtiskem tkaniny nebo dokonce

75 Kuželovité projektily s typickými kompresními drážkami pušek systému Lorenz (Rakousko); ogivální projektily pušek „jehlovek“ systému Dreyse (Prusko).

76 Tento způsob střelby je obecně znám, kupř. z memoárových prací. Týkal se nejčastěji oddílů rakouských polních myslivců, kteří patřili k nejlepším střelcům.

77 Referát, jeho součástí byla zajímavá analýza nálezů projektilů na bojišti u Rakovníka, zazněl v listopadu 2012 na konferenci ve Vysokém Mýtě (*autopsie*).

výstrojních součástí. K raritním náleží rakouské střely s otiskem zubů, evokující představu vojáka, raněného v okamžiku nabíjení pušky.⁷⁸

Dělostřelecký materiál

Dělostřelecký materiál, především granáty a šrapnely, patřil již konce války k hojně vyhledávaným artefaktům.⁷⁹ Zájem o ně trvá doposud i přes skutečnost, že mohou být doposud aktivní.⁸⁰ K lokalitám, kde bylo donedávna možno tyto předměty nalézt, patří především lesy Holá, Bříza a Svíb, všechny na Královéhradeckém bojišti. Častější než granáty nevybuchlé jsou nálezy jejich střepin. Jakkoliv by se nabízela možnost dokumentace jejich rozptýlu, nelze v tomto směru očekávat významné obohacení našich poznatků. Ty plynou především z písemných záznamů. V nich najdeme číselná označení dělostřeleckých baterií, počty vystřelených projektilů, a obvykle i časový záznam jejich aktivit. Dohledat lze i jména velitelů a obsluhy děl (k tomuto např. *Mörz 1985*).

Důležitějším nálezem z této kategorie jsou předměty méně nápadné, o to však významnější. Jde o tzv. brandle, tedy roznětky, sloužící k odpalu děla. Před každým výstřelem byla brandle zasunuta do odpalovacího otvoru. Výstřel projektilu potom brandli katapultoval přes hlavy obsluhy děla do vzdálenosti 50-60 metrů za palebné postavení. Právě nálezy většího počtu použitých brandlí identifikují postavení dělostřeleckých baterií, a dokreslují tak představy o jejich pohybech v prostoru bojišť.⁸¹

78 Mezi úkony, které je potřeba vykonat pro nabití rakouské pušky typu Lorenz, patří i nasypávání prachu z papírové patrony do hlavně. V tomto moment drží voják projektil v zubech. Otisk zubů zřejmě dokládá křeč zraněného.

79 Tento fakt měl dvojí příčinu. Předně byl iniciován rakouskými úřady z důvodu oprávněné obavy o životy civilistů. Nalezené granáty byly dokonce v některých oblastech vykupovány. Druhou příčinou bylo právě vyhledávání ze strany místních obyvatel, kteří granáty neodborně delaborovali, a používali jako zdroj suroviny, či je prodávali jako suvenýry návštěvníkům bojišť. Skutečnost, že neodborná delaborace přinášela oběti na životech, je nasnadě.

80 To se týká především pruských, kyselinou lisergovou aktivovaných šesti- a osmiliberních granátů (*Tuhý, B. - Šramar, J. 1990, 81*).

81 Součástí strategie dělostřelců období prusko – rakouské války bylo vybudování do terénu zapuštěných palebných postavení. Ideálně byla budována s časovým předstihem v prostoru očekávaných střetů. Palposty bývaly zakresleny do map, a některé se dochovaly do dnešních dnů. Častou výjimkou jsou však dělostřelecká postavení, vzniknuvší dle potřeb v rámci již probíhajících bojových operací. K zemním pracem nemohlo dojít, a palposty obvykle nestihly být ani jakkoliv zaznamenány. Dnes mohou být lokalizovány jedině díky detektorovým nálezům brandlí. Podobný nález učinil amatérský spolupracovník Muzea Mladoboleslava na bojišti u Mnichova Hradiště (*autopsie*).

Knoflíky a další drobná militaria

Nálezy vojenských výstrojních součástí primárně dokládají fyzickou přítomnost vojáků v prostoru bojišť, pochodových táborů či polních lazaretů. V případech knoflíků s čísly pluků lze sledovat pohyby konkrétních jednotek. Zvláštností jsou menší plochy (obvykle na polích nedaleko komunikací) s nápadnou koncentrací těchto předmětů. V takových souborech bývají často artefakty poškozeny ohněm. Jde o místa, na kterých byly shromažďovány a páleny již nepoužitelné textilní součásti výstroje a uniforem (Holas - Vondryška 2014, 95). Často indikují blízkost polního lazaretu. Právě v lazaretech lze hledat původ velkého množství textilu, který bylo nutno zničit kvůli zápachu, a především v rámci prevence šíření cholery (Bělina - Fučík 2005, 577-586). O významu přítomnosti drobných militárií a osobních předmětů v hrobech pojednává další kapitola.

9.3.2. Nemovité památky - Průzkum hrobů z války roku 1866

Oficiální archeologické výzkumy

K cílenému oficiálnímu archeologickému odkryvu již evidovaných hrobů prusko – rakouské války dochází spíše zřídka (Peša - Bajak 2005, 275-277).

Mezi oficiální objevy nových hrobů patří především záchranné akce, uskutečněné při budování obchvatu vodní nádrže Rozkoš (souhrnně Holas - Vondryška 2014, 98-106).⁸² V takových případech detektor pomáhá při lokalizaci drobných kovových artefaktů, podobně jako tomu bývá při exkavaci hrobů obecně.⁸³

Stranou odborného zájmu doposud zůstává cílené systematické vyhledávání hrobů neevidovaných. Vytěžením písemných pramenů by bylo možno některé neoznačené a zapomenuté hroby blíže lokalizovat (informace o neoznačených hrobech podává např. pamětník Josef Volf z Hoříněvsi; Volf 1934, 109). Detektor by pak mohl pomoci určit v terénu přesné místo hrobů – ať již pro následnou realizaci standardního archeologického průzkumu, nebo pro zřízení pomníku či jiného označení. Žádný podobný oficiální průzkum však není autorovi předložené práce znám.

82 Dále též <http://www.novinky.cz/domaci/10747-bitevni-pole-vydalo-svedectvi-krvave-reze.html>.

83 V případě záchranného výzkumu v Benátkách nad Jizerou byl jediným datovatelným artefaktem ozdobný stříbrný šroub z vyznamenání (Krásný 2013).

Nálezy hrobů, učiněné amatérskými uživateli detektorů kovů

Zásadním momentem problematiky detektorů ve vztahu k bojištím z roku 1866 jsou neoficiální průzkumy amatérských hledačů. K nejčastějším nálezům patří běžná drobná militária mimo jakékoliv archeologické struktury, na která snad lze z odborného hlediska rezignovat. Čas od času jsou však nacházeny hroby, či dokonce ostatky nepohřbených vojáků. V takových případech se potencionální nálezci mohou zachovat dvojím způsobem: nález ohlásí (ať již Policii ČR nebo archeologickému pracovišti; viz např. Vondryška 2005, 157; Holas - Vondryška 2014, 105), nebo nález hrobu zatají, a předměty z hrobů si ponechají či prodají. Naprosto nepřijatelný případ se stal v roce 2011 ve Starém Rokytíně u Trutnova. Detektorář ohlásil nález kosterních pozůstatků, ovšem zatajil a ponechal si kovové součásti přilby, které z hrobu vyjmul. Ty potom nabízel starožitníkům. O několik dní později zasáhl do probíhajícího archeologického výzkumu téhož hrobu devastujícím výkopem, načež byl v blízkosti hrobu opakovaně zpozorován při dalších nelegálních výkopech. Příklad byl předán Policii ČR, nicméně po dvou letech různých záměrných průtahů ze strany pachatele zůstal tento bez trestu.⁸⁴

Bohužel lze očekávat, že v blízké budoucnosti budou rabováním ohroženy i označené hroby. Pomníky samotné čelí nájezdům zlodějů dlouhodobě. Velká část z nich je navíc situována mimo civilizaci, a přítomnost cenných artefaktů pod zemí je bezpochyby velkým lákadlem.

9.3.3. Problematika detektorového průzkumu na bojištích na příkladu války roku 1866

Areály bojišť spadají do stejného režimu jako většina území ČR (*“území s archeologickými nálezmi”*). Hlavní bojiště u Hradce Králové je navíc památkovou zónou.⁸⁵ Přesto v podstatě není místo, kam by se hledači s detektory neodvážili. Platí to jak pro nejviditelnější místa bojišť,⁸⁶ tak pro zapadlá údolí lesních parcel.⁸⁷ Z právního hlediska je

84 Ústní sdělení T. Vondryšky z Trutnova, který v případě proti pachateli svědčil, za což mu bylo později pachatelem vyhrožováno. Viz <http://www.trutnovinky.cz/index.php?gid=27978>.

85 Prostor, kde byla 3. července 1866 svedena prusko-rakouská bitva a kde je soustředěno více než čtyřista šedesát evidovaných památek, byl vyhláškou Ministerstva kultury ČR č. 208/1996 Sb. prohlášen památkovou zónou s názvem "Areál bojiště bitvy 1866 u Hradce Králové" (zdroj www.chlum1866.cz)

86 Osobně jsem vykazoval detektoráře z blízkosti pomníku rakouského I. armádního sboru u obce Chlum. Pomník stojí nedaleko silnice č. 11 mezi Hradcem Králové a Jičínem, a je zdaleka viditelný.

87 Zvláštní postavení zastává les Svib na královéhradeckém bojišti. Zde došlo 3. 7. 1866 k nejkrvavějším bojům, a dodnes se zde zachovalo více než 110 pomníků a křížů. Ty označují jak hroby jednotlivců, tak

tedy jakýkoliv neodborný průzkum bojišť nelegální. Ve skutečnosti k němu ovšem zcela běžně dochází. Bojiště navštěvují jak běžní hledači (často naklonění spolupráci s archeology či vojenskými historiky), tak jedinci či skupiny, motivovaní touhou po zisku. Díky označení většiny hrobů pomníky se nemusí nutně jednat o detektoráře.⁸⁸ Bojiště jsou ostatně zásadně poškozována (respektive je narušován jejich krajinný charakter) také neuváženými zásahy do krajinného rázu při výstavbě.⁸⁹

Ohrožení památek ze strany nelegálních hledačů si uvědomují i členové Komitétu pro udržování památek z války roku 1866, který památky chrání, eviduje a udržuje. Komitét běžně řeší krádeže součástí pomníků, počínaje oplocením a konče těžkými funerálními plastikami.⁹⁰ V minulosti byly diskutovány případy vykrádání obsahu hrobů, a dokonce padly návrhy na jejich preventivní systematické průzkumy, při nichž měla být militária (jakožto lákadla pro potenciální vykradače) vyjmuta a deponována v muzeích (*autopsie*).

Z hlediska etického či pietního se amatérský průzkum zemědělsky obdělávaných areálů jeví jako relativně přijatelný. Mj. proto, že jakákoliv pieta byla dávno rozmetána společně s hnojem při každoročním hnojení. Oproti tomu lesní parcely, na nichž lze očekávat výskyt neoznačených hrobů, by měly zůstat nedotčeny. K jejich ochraně by snad přispěly opakované terénní pochůzky policistů, členů Komitétu či jiných zainteresovaných složek.

9.4. Detektory a archeologie druhé světové války

Militárie z období 2. světové války představují hlavní cíl pro značnou část detektorářů. Přestože se na našem území bojovalo až na sklonku války, představuje naše republika oproti okolním zemím Evropy jisté specifikum. Především tím, že mnoho okupačních vojáků zastihl konec války právě na našem území. Tím, jak přes naše území proudily davy nejrůznějších vojenských jednotek z okolních států i tuzemských měst, aby se nechaly

hroby masové, často s několika sty pohřbených. Celkem ve svíbském lese zemřelo násilnou smrtí více než 6000 vojáků. Pro velkou část detektorářů je hledání na tomto místě z etických důvodů tabu. Naproti tomu les láká mnoho jiných hledačů, z nichž část patří k překupníkům s militáriemi.

88 Na tomto místě je nutno uvést skutečnost, že k vykrádání těchto hrobů dochází prakticky již od okamžiku jejich vzniku. Vykradačům hrobů může detektor pomoci, jeho použití však není nezbytně nutné.

89 Viz občanská výstavba v poloze Bojiště, ulice Polních myslivců, jižně od intravilánu Trutnova.

90 Extrémními případy jsou nedávna zcizení 150 kg vážící mosazné orlice z pomníku u Václavic (viz http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/krimi/sberaci-kovu-znectili-pomnik-valecných-obeti_259033.html#UzfIWaISGM0) a nepodařený pokus o zcizení orla z vrcholu pomníku 49. pěšímu pluku rakouské armády u lesa Holá (*autopsie*).

zajmout v amerických zónách, vzniká zde fenomén tzv. ústupových cest. Na těchto cestách pak vojáci odhazovali součásti výzbroje i výstroje, jednak z důvodů snadnějšího a pohodlnějšího přesunu, ale také se zbavovali kompromitujících předmětů, které by jim při vstupu do zajetí značně přitížili. Jednalo se např. o označení jednotek, hodnostní označení, nebo vyznamenání a odznaky získané během války. Nejkontroverznější byli příslušníci jednotek SS, či polní policie, které by při odhalení čekala jistá smrt. Proto byly zahazovány hlavně identifikační známky, ze kterých by šla snadno zjistit totožnost vojáka, nebo některé „citlivá“ vyznamenání, např. za protipartyzánský boj, za zničené tanky atd. Tito vojáci pak přicházeli do sběrných táborů, kde čekali na svůj další osud.

Pro hledače s detektory kovů jsou pozůstatky druhé světové války atraktivní „kořistí“, zejména faleristické artefakty, kdy některé z nich dosahují na sběratelském trhu značných finančních částek. Mezi nejžádanější artefakty z druhé světové války patří Darovací prsten Heinricha Himmlera pro příslušníky SS, který byl zevnitř označen vyrytým jménem nositele.⁹¹ Cena takového artefaktu se pohybuje od 30 000,- do 120 000,-Kč, podle stavu a atraktivnosti nositele. V případě prstenů známých pohlavárů a osobností třetí říše se může jednat částky mnohem vyšší. Podobné je to z odznaky či vyznamenáními, jejichž katalogová hodnota je přímo úměrná nízkým počtům udělení. Konkrétně se jedná se o *Železný kříž první třídy*, *Rytířský kříž Železného kříže*, *Válečný řád Německého kříže*, *Válečný záslužný kříž s meči 1. třídy*, *Rytířský kříž válečného záslužného kříže s meči*, *Odznak za tankový boj IV. stupně za 100 zničených tanků*, *Narvický*, *Krymský*, *Cholmský*, *Demjanský* či *Kubáňský štít*, nebo již zmiňovaný *Protipartizánský bojový odznak*. Mezi hledači „válkaři“ jsou také velmi oblíbené identifikační známky německých vojáků, ať už ocelové, zinkové, aluminiové či z eloxovaného aluminia (pro příslušníky německého válečného námořnictva). Všechna tato vyznamenání či faleristické artefakty se dají (dnes už můžeme říci daly) na ústupových cestách či na území sběrných či internačních táborů najít. Specifickou problematiku potom představují nálezy palných zbraní a výbušnin.

Ústupové cesty německých vojsk se na našem území vyskytují na severu, východě i západě Čech, a rovněž na Českomoravské vysočině. Hledači po dvě desetiletí navštěvované (a dnes už prakticky vyhledané) jsou sběrné tábory v Ejpvicích u Plzně či v Českém

91 K tomuto viz. *Odd. 4.3.2.*

Rudolci, podobná situace je rovněž na většině ústupových cest či ve výcvikových prostorech wehrmachtu či SS (Neveklov, okolí Benešova, Teplicko atd.).

Motivace detektorářů, kteří se druhou světovou válkou zabývají, není ani tak zisková (nálezy jich prodává jen malá část), jako spíš sběratelská či naivně romantická touha vlastnit artefakt s pohnutými osudy. Nelze tvrdit, že by většina sběratelů německé válečné faleristiky přímo tíhla k nacismu, a pokud ano, tak pouze malá, okrajová část hledačů. Podle anonymního průzkumu, který prováděla redakce časopisu Detektor revue na vzorku cca 300 hledačů, tak se k národnímu socialismu anonymně přihlásilo pouhých 14 hledačů (*autopsie*). Mnoho hledačů s detektory kovů, kteří se na německou armádu specializují, mají o svém sběratelském oboru velmi solidní znalosti, a tito hledači s nalezenými artefakty dále pracují – včetně spolupráce s VHÚ či regionálními muzei. Bohužel pro poměrně značnou část hledačů je nalezení odznaku či identifikační známky raritní německé jednotky pouze „zářezem na pažbě“ a nález končí v domácí sbírce, aniž by údaje, které jdou s předmětu vyčíst, spolu s nálezovými okolnostmi, posloužili k dalšímu bádání. Takto vznikají nedozírné škody pro poznání historie konce druhé světové války, kdy údaje na identifikačních známkách mohly spolu s nálezovými okolnostmi posloužit k hlubšímu poznání pohybu německých jednotek na našem území.

9.5. Eticko – právní rozměr detektorového průzkumu bojišť

Místa a území poznamenaná tragickými událostmi, např. bojiště, kde byla prolita lidská krev, se např. ve Francii či ve Velké Británii těší jistému režimu ochrany, někde dokonce i na úrovni krajinného plánování (bojišť nemohou být využívány jako stavební parcely např. ve Francii; *autopsie*). Podobná, avšak nijak neochraňovaná území se nachází i u nás - jedná se například o bojiště Třicetileté války, válek o rakouské dědictví, napoleonských válek, či prusko-rakouskou válku 1866. Co se hledání s detektory kovů týče, podle platných zákonů jsou tato místa chráněna podobně jako celé území ČR, ale žádné speciální ochrany se tato místa u nás netěší.⁹² Bohužel, kromě několika desítek nadšenců sdružovaných ve spolcích, nebo osvěcenějších starostů, se o tato místa nikdo příliš nestará a zájem státu často začíná a končí u informační cedule. Doslova zde platí ono vančurovské „*pole orná i válečná*“,

92 Čestnou výjimkou je centrální část bojiště z roku 1866 severovýchodně od Hradce Králové.

takže k těmto místům je přístupováno bez zvláštních ohledů, včetně hnojení močůvkou.

Už z povahy těchto míst vyplývá, že se ocitnou v hledáčku detektorářů, takže některá bojiště jsou dnes prakticky odkovena. Mnoho detektorářů tato místa cíleně prohledává a nalezené pozůstatky z bojů končí zpeněženy na burze či v soukromé sbírce. I když i zde je třeba diferencovaného hodnocení, protože někteří detektoráři používají detektor kovů k poznání historie svého kraje, a ve spolupráci s muzei se o tato pietní místa starají, opravují a budují křížky, a snaží se např. pomocí článků v regionálním tisku, sborníky či přednáškami své spoluobčany upozornit na výjimečnost konkrétních lokalit. Máme-li se proto bavit o etickém rozměru hledání na pietních místech, je třeba zdůraznit, že je obtížné chránit lokality, jejichž výjimečnost či zvláštní charakter je často pod rozlišovací schopností většiny občanů i správních orgánů. S tím souvisí ztráta schopnosti rozlišovat pojmy jako je pieta či etika, což nepochybně souvisí s dnes rozšířenou neoliberální filozofií, kdy pouze okamžitý finanční zisk je měřítkem úspěchu a všechno ostatní je zbytečné, tedy i nějaká bojiště či hroby. V tomto klimatu pak vyrůstá generace, jejíž kulturní obzor je determinován mainstreamovými médii. V rukou takových lidí je pak detektor kovů, stejně jako funkce ve státní správě či instituci jen spolehlivým prostředkem k ničení kulturních hodnot.

Na tomto místě bych rád upozornil ještě na jeden fakt. Většina vykopaných nálezů z bojišť, táborů a dalších míst pobytu armád je nyní v držení soukromých sběratelů z řad detektorářů. Právě oni také disponují informacemi o místech objevení těchto předmětů a dalšími nálezovými okolnostmi. Je jisté, že jen minimum z nich je zachyceno písemně. Je tedy jen otázkou času, kdy tyto informace i nálezové soubory zmizí (společně s jejich držiteli) ze světa. Archeologie ani historie by si neměla nechat vzácnou příležitost tyto informace zaznamenat proklouznout mezi prsty.

9.6. Závěr

Problematika průzkumů bojišť a dalších míst pobytu či průchodu vojsk zůstávala dlouho opomíjena, snad i pro náročnost průzkumu standardními archeologickými metodami. Detektory v rukách archeologů pomáhají tuto mezeru zaplnit. Terénní průzkum pomocí detektorů musí však jít v ruku v ruce s dalšími formami archeologického průzkumu (včetně např. leteckého), a také s dalšími vědními obory, především historií.

Vzhledem k tomu, že lokality militárního charakteru čelí zájmu obrovského množství detektorářů, je třeba k oficiálním výzkumům přistoupit bez odkladu. Právě v tuto chvíli totiž bezpochyby někdo neznámý vyjímá z české země historický artefakt.

Prameny a literatura:

Bazelmans, J. – Gerrets, D. – Pol, A. 2002: Metal Detection and the Frisian Kingdom.

Questions about the Central Place of Northern Westergo in the Early Middle Ages,

Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 45, 219-240.

Bátora, J. – Kolníková, E. 1982: Hromadný nález mincí z Mužly, okres Nové

Zámky. Slovenská numizmatika VII, 188 – 191.

Beax (pseudonym) 2013: Válečné nálezy – Česko, 1-3. Praha.

Beax (pseudonym) 2012: Prsteny Třetí říše. Praha.

Beneš, A. – Chvojka, O. 2003: Dva hromadné nálezy ze starší doby bronzové

z Hluboké nad Vltavou, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 5 – 13.

Beneš, J. – Kubů, F. – Török, J. 1995: Soubor militárií z počátku třicetileté války

z Volarských šancí. AR XLVII, 461 – 480.

Bělina, P. - Fučík, J. 2005: Válka 1866. Praha.

Bláhová – Sklenářová, Z. a kol. 2011: Detektory kovů v evropských zákonech, Sborník ze semináře Českého komitétu Modrého štítu „Veřejnost a archeologické nálezy“, Praha 11. října 2011 (v tisku).

Brix, J. (pseudonym.) 2010: Příběhy nálezů. Praha, str. 9 – 21.

Brůha, J. – Dvořák, J. – Poláček, B. – Vycpálek, M. 1996: Průvodce po bojišti u Hradce Králové z roku 1866. Hradec Králové.

Čižmář, M. 2006: Detektor ano, nebo ne? Archeologie a detektory kovů. Archeologické rozhledy 58, 284-29.

Danielisová, A. – Květina, P. 2004: Archeologická prospekce pomocí detektorů kovů v Hedeby 1. – 5. 10. 2003, Archeologické rozhledy 56, 418.

Desfossés, Y. – Jacques, A. – Prilaux, G. 2009: Great War Archaeology. Paris.

Dobinson, C. - Denison, S. 1995: Metal detecting and archaeology in England; English Heritage, Council for British Archaeology. London – York.

General Division (pseudonym), 2012: Hledání v Holandsku, Detektorrevue 1, 33.

Fröhlich, J. 1996: Doplněk k souboru militárií z třicetileté války z Volarských šancí, Archeologické rozhledy 47, 519 – 521.

Grof, V. 2010: Polní opevňovací práce v polovině 19. století, výtah z předpisů pro důstojníky

rakouské a pruské armády v polní službě, Monumentae Vivent. NPÚ – ÚOP Jaroměř – Josefov, 78-97.

Havel, J. 1980: Hromadný hrob bělohorských bojovníků, Archaeologica Pragensia 1, 227-231.

Hájek, J. 2001: Elektronické hledače. BEN – technická literatura, Praha.

Hána, J. – Beránek, A. – Hůrková, J. – Militký, J. – Klíma, M. 2002: Mincovní depoty v jihozápadních Čechách. Defurovy Lažany 1999.

Hoiland, N. K. - Petersen, P.V. 1993: Detector finds. Digging into the Past. 25 Years of Archaeology in Denmark, Aarhus.

Hochuli, S. 2000: Archäologische Prospektion durch einen Metallsuchgänger: Raubgräberei oder Spezialistenarbeit?; Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte 83, 21-24.

Hrubý, P. – Valkony, J. 1999: Nová zjištění na výšinných lokalitách pozdní doby halštatské na Krumlovsku. Příspěvek k poznání mikroregionu Českokrumlovské kotliny, Polečnice a Chvalšinského potoka, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 12, str.18-32.

Hunka, J. 1986: Hromadný nález mincí zo Šaroviec, okres Levice, Slovenská numizmatika 9, 265 – 267.

Hunka, J. 1989a: Hromadný nález mincí zo začiatku 17. storočia z Boľkoviec, okres Lučenec. Slovenská numizmatika 10, 258 – 259.

Hunka, J. 1989b: Hromadný nález mincí z obdobia tridsaťročnej vojny z Orišan, okres Topolčany. Slovenská numizmatika 10, 261 – 262.

Hus, M. 1987: Tolarový nález ze Sytna, okr. Tachov a jeho historické souvislosti. Numismatické listy 16, 129 – 142.

Kelly, E. P. 1999: Problem poszukiwaczy skarbów w Irlandii, Wykrywacze metali a archeologia. Generalny Konserwator Zabytków Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 105-113.

Klápště, J. 2005: rec. B. Prokisch – T. Kührtreiber Hh.: Der Schatzfund von Fuchsenhof. Linz 2004, Archeologické rozhledy 57, 251-253.

Kobyliński, Z. 1999: Świat nauki wobec rabusiów starożytności, Wykrywacze metali a archeologia. Generalny Konserwator Zabytków Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 35-42.

- Kol. autorů, 1999:* Wykrywacze metali a archeologia. Generalny Konserwator Zabytków Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Warszawa.
- Kout, A. 2012:* Nálezy mincí na Mladoboleslavsku, jejich souvislosti a vypovídací hodnota. Bakalářská práce na FF UK v Praze.
- Krásný, F. 2012:* Archeologické výzkumy v roce 2009, Středočeský vlastivědný sborník 28, 134-136.
- Krásný, F. 2013:* Nález kosterních pozůstatků pruských vojáků v Benátkách nad Jizerou. Zpráva o nové památce na válku roku 1866, Bellum 2/13, 195-197.
- Krásný, F. – Šteffl, J. – Frána, J. – Fikrle, M. 2012:* Depot bronzové sekery a sekeromlatu křtěnovského typu z Dalovic, okr. Mladá Boleslav, Archeologie ve středních Čechách 16, 735-739.
- Krásný, F. – Kout, A. 2013:* Nález pokladu ze třicetileté války na katastru obce Bukovno u Mladé Boleslavi, Boleslavica 13/6, 11-21.
- Krásný, F. – Kout, A. 2014:* Nález stříbrných mincí u křižovatky Pomníky nedaleko hradu Kost, Od Ještěda k Troskám 21, 18-19.
- Krásný, F. – Šteffl, J. – Fikrle, M. 2013:* Depot bronzových zbraní z Nepřevázky, okr. Mladá Boleslav, Archeologie ve středních Čechách 17, 543-553.
- Krásný – Lukas 2014:* Nálezy českých denárů z 11. století, objevené poblíž hradiště Chloumek u Mladé Boleslavi (okr. Mladá Boleslav), Numismatický sborník 27/2, 232-236.
- Kročá, J. 1996:* Zloději ze zahraničí vykrádají naše archeologická naleziště. Svobodné slovo 10. 6. 1996.
- Křivánek, R. 2003:* Rejkovice, okr. Příbram. Výzkumy v Čechách 2000, 238.
- Kubů, F. - Zavřel, P. 1995:* Prachatický systém Zlaté stezky. Zlatá stezka 2, 74 – 98.
- Kubů, F. - Zavřel, P. 1997:* Radvanovický systém Zlaté stezky. Zlatá stezka 4, 17 – 40.
- Kuna, M. a kol. 2004:* Nedestruktivní archeologie. Academia.
- Kunow, J. – Lüth, F. 2007:* Tatort...: Vom illegalen Umgang mit archäologischem Kulturgut, Archäologie in Deutschland 6, 18-21.
- Lutovský, M. – Stolz, D. 2001:* Hradiště “Šance” u Březnice ve světle nových nálezů, Archeologie ve středních Čechách, 5/2, 565-578.
- Malota, R. 1996:* Zloději jdou do pravěku. Mladý svět 16/1996.

- Matoušek, V. 2006: Třebel. Obraz krajiny s bitvou. Praha.*
- Matoušek, V. a kol. 2011: Zpráva o 1. sezóně systematického archeologického výzkumu bojiště z roku 1621 u Rozvadova, Sborník Muzea Českého lesa v Tachově, 32/11, 3-13.*
- Meller, H. 2004: Stará řeč hvězd. National Geographic I/2004, 90 - 101.*
- Militký, J. 1997: Depot mincí z počátku třicetileté války z Trhových Svinů, okr. České Budějovice. AVJČ 10, 107 – 132, 169 – 172.*
- Miketa, K. 1997: Vykradači historie. Magazín Práva 20. 12. 1997.*
- Moltaš, Z. 2003: Detektory kovů prakticky aneb Zapni a hledej. BEN – technická literatura, Praha.*
- Óstergern, M. 1999: Wykrywacze metali, prywatne poszukiwania skarbów i wykopaliska na Gotlandii, Wykrywacze metali a archeologia. Generalny Konserwator Zabytków Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 97-101.*
- Peša, V. - Jenč, P. 2000: Likvidace archeologických nálezů profesionálními detektoráři na severu Čech (současný stav a otázky nad jeho řešením). Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 45, 4.*
- Pieta, K. 2007: Die frühlatènezeitliche Burgwall in Horné Orešany, Westslowakei. Slovenská archeológia 55, 295-310.*
- Pleslová – Štiková, E. 1981: Mužský u Mnichova Hradiště. Pravěká skalní pevnost. Praha.*
- Reifferscheidt (pseudonym), 2012: Szukanie po Polsce, Detektorrevue 6, 27-32.*
- Schüler, W. 2000: Vyhledávací technika pro profesionály. Praha.*
- Schlüter, W. 1992: Archäologische Zeugnisse zur Varusschlacht?, Die Untersuchungen in der Kalkrieser-Niewedder Senke bei Osnabrück, Germania 70/2, 307 – 402.*
- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.*
- Smetánka, Z. 1987: Hledání zmizelého věku. Praha.*
- Smetánka, Z. 1988: Život středověké vesnice. Zaniklá Svídna. Praha.*
- Smrž, Z. - Blažek, J. 2002: Nález bronzových srpů z hory Kletečná (706 m n.m.) v Českém středohoří. K votivním nálezům z vrcholů kopců a hor, Archeologické rozhledy 54, 791-810.*

- Šámal, Z. 2011: Archeologové na bojišti. Několik poznámek k detektorovému průzkumu rakovnického bojiště z roku 1620, sborník Bitva u Rakovníka 1620 (sborník příspěvků), 50-59.*
- Šedo, O. 2006: Archeologie, archeologové a detektory kovů. Poznámky k tématu aneb advocatus diaboli, Archeologické rozhledy 58, 291 – 301.*
- Škoda, Z. 1957: Hledač kovových předmětů. Pomůcka pro ženijní výcvik i pro školení radioamatérů – začátečníků, Amatérské rádio 8/VI, 229 – 232.*
- Šůla, J. 1967: Využití detektoru v numismatice. Drobné zprávy. Numismatické listy 22, 119.*
- Šůla, J. 1970: Nález stříbrných mincí v Máslojedech, Numismatický sborník 11, 192 – 195.*
- Šůla, J. 1976: Nález drobných slezských mincí na katastru obce Podkost, okr. Jičín, Numismatický sborník 14, str. 217 – 227.*
- Švejda, P. 2004: Zimní hlídka, Modelář 4/2004, 26 – 29.*
- Tuhý, B. - Šramar, J. 1990: Armády Rakouska, Saska a Pruska ve válce 1866, Fontes Musei Reginaehradensis 17.*
- Vencl, S. 1996: Poznámka na okraj nových objevů v letecké archeologii, Archeologické rozhledy 57, 251 – 252.*
- Vencl, S. 2000: Archeologie a etika, Archeologické rozhledy 52, 428 – 441.*
- Vích, D. 2006: Detektory kovů v archeologii: Úhel pohledu regionálního archeologa. Archeologické rozhledy 58, 301 – 306.*
- Wagner, E. 2005: Třicetiletá válka 1618 – 1648. Praha.*
- Waldhauser, J. 1995: Detektory získané nálezy z oppida u Stradonic. Předběžná zpráva o hromadném nálezu železných nástrojů, jednotlivých mincí a plastiky jelena, Archeologické rozhledy 47, 418 – 425.*
- Waldhauser, J. 2001: Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990 – 2000 detektory kovů (s příspěvky J. Frány a M. Slabiny), Archeologie ve středních Čechách 5/2, 441-458.*
- Wilhelm, R. 2003: Hledače kovů. Teorie – návrh – stavba – použití. HEL, Ostrava.*
- Winghart, S. 1999: Ochrona zabytków archeologicznych, poszukiwacze skarbów i handel dziełami sztuki: sytuacja w Bawarii, Wykrywacze metali a archeologia. Generalny Konserwator Zabytków Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 87-94.*
- Zanier, W. 2001: Metallsonden – Fluch oder Segen für die Archäologie? Zur Situation der privaten Metallsucherei unter besonderer Berücksichtigung der Bayerischen Verhältnisse,*

Bericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 39/40 (1998/1999), 9-55.

Internetové stránky:

www.arup.cas.cz

www.detektorweb.cz

www.lovecpokladu.cz

www.komitet1866.cz

www.aukro.cz

Přílohy:

Adresát:
Obecní úřad Dalovice
Dalovice 94

V Mladé Boleslavi dne

Věc: ochrana archeologických lokalit před nelegálními výkopci
(prosíme o vyvěšení na veřejném místě v obci)

Vážený pane starosto / paní starostko a občané obce Dalovice,

V reakci na aktuální problém masového vykrádání archeologických lokalit pomocí detektorů kovů (mj. často prezentovaný médii jako neškodná zájmová činnost) si Vám tímto dovoluujeme připomenout, že se na katastru Vaší obce, anebo v blízkosti Vaší obce na katastru obce sousední, nachází významná archeologická nemovitá památka, která je nenahraditelným potencionálním zdrojem informací pro prehistorické a historické období. Jmenovitě se jedná o:

raně středověké hradiště v lokalitě s místním názvem „Hradisko“, které je zaneseno v soupisu archeologických nemovitých památek Mladoboleslavska pod č. 23.

Nelegální “průzkum“ detektorem kovů má velice negativní dopad nejen na stav zachování nemovitých památek, ale způsobuje také zcela zásadní úbytek movitých nálezů, informací z nálezových kontextů a konečně také výrazně snižuje možnost našeho poznání prehistorie a historie této země.

Při této činnosti je mj. porušován zákon č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o státní památkové péči, který jasně definuje, kdo je oprávněn provádět archeologický výzkum (do nějž je zahrnuta i prospekce s využitím detektorů kovů), specifikuje archeologický nález, jeho vlastnictví a uložení.

V případě zjištění porušení tohoto zákona (pohyb osob z detektorem kovů na ploše nemovité památky, narušení povrchu památky výkopem) informujte prosím neprodleně archeologické oddělení Muzea Mladoboleslavska (tel. 737 829 326; 326 325 616), nebo přímo Policii ČR (tel.158; 974 877 111).

Prosíme, abyste pomohli chránit naše společné nenahraditelné a neopakovatelné kulturní dědictví!

Bc. Filip Krásný
arch. odd. Muzea Mladoboleslavska

PhDr. Luděk Beneš
ředitel Muzea Mladoboleslavska

Příloha I.: Dopis, informující starosty obcí o problematice vykrádání lokalit (viz Podkap. 7.2.).

Výzkum:	
Popis artefaktu:	Číslo nálezů:
Katastr:	Okres:
Lokalizace:	
Souřadnice GPS: N°'; E°'	Přesnost: m
Povrch: pole - louka - les – cesta - výkop - jiný	Stav povrchu:
Hloubka: cm	Poloha artefaktu:
Další nálezové okolnosti:	
Detektor:	Nastavení detektoru:
Nálezce:	Datum:
Poznámky:	Inv. číslo:

Manuál k Formuláři nálezových okolností – detektor kovů.

Popis artefaktu: uvedeme stručný popis nálezů („spona bez jehly“)

Číslo nálezů: pořadové číslo; slouží jako pracovní číslo pro snadnější identifikaci v souboru a pro zpětné vyhledání údajů v GPS.

Katastr: nejsme-li si jisti (což uvedeme do poznámky), vyplníme nejbližší obec

Lokalizace: uvedeme přesnější lokalizaci („Řepov – pole u hřbitova, u S zdi hřbitova)

Souřadnice GPS, Přesnost: máme-li tuto možnost, opíšeme údaje dle GPS

Povrch: zaškrtneme; je-li „jiný“, uvedeme v poznámce jaký

Stav povrchu: např. pole - uvláčené, strniště...; les – jehličí apod.

Hloubka: nejlépe změřit metrem

Poloha artefaktu: např. šipka hrotem dolů apod.

Další nálezové okolnosti: např. v černé vrstvě; v těsném okolí střepy apod.

Detektor, Nastavení detektoru: není nezbytně nutné

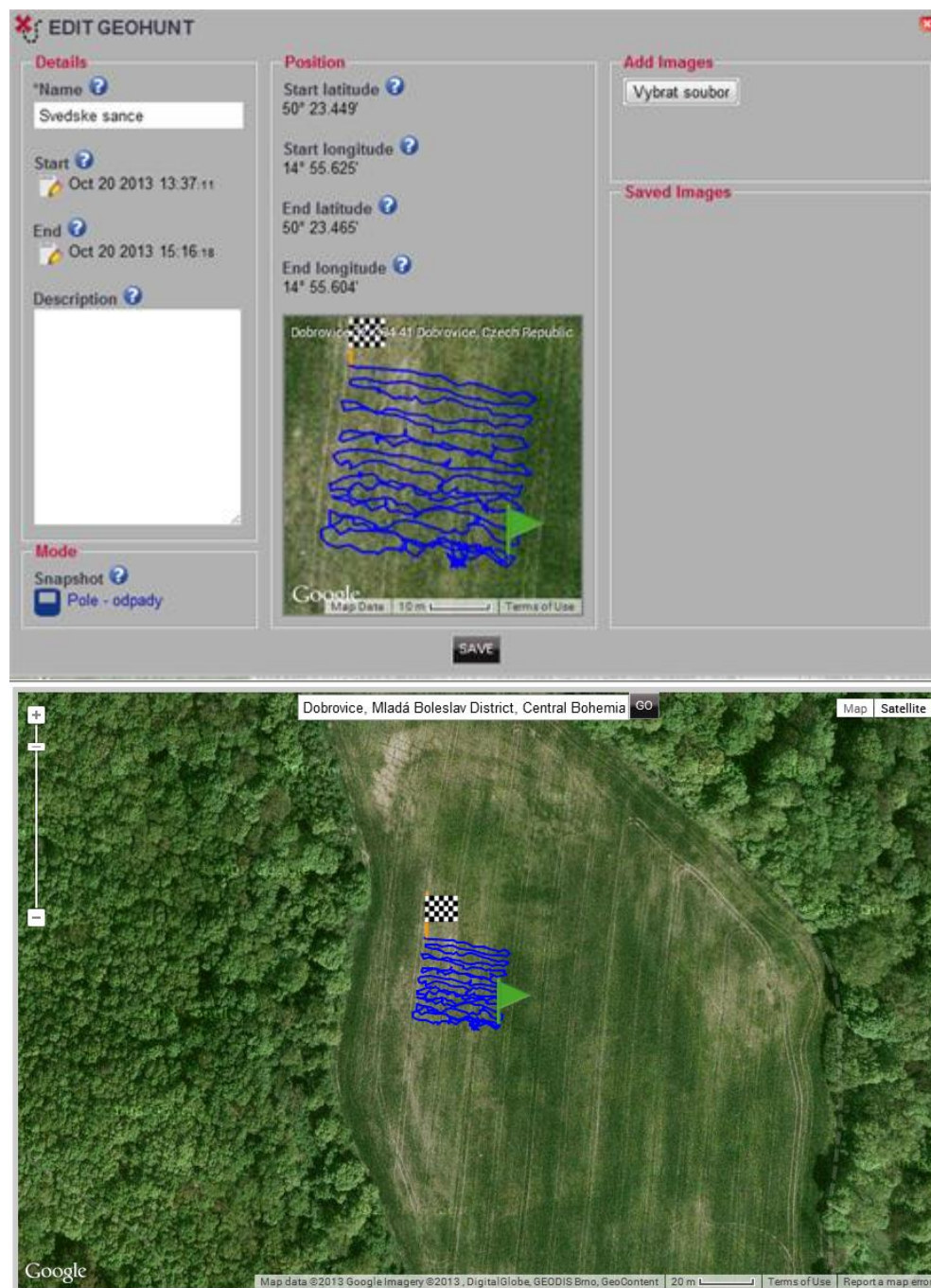
Nálezce, Datum: jméno nálezce (-ců), datum vč. letopočtu

Poznámky: pro jakákoliv další pozorování, související s nálezem

Inv. číslo: ...je inventární číslo – vyplňuje instituce.

Příloha II.: Varianta formuláře, používaného pro průzkum detektory kovů.

Obrázky:

Obr. 1: Moderní detektory zaznamenávají GPS souřadnice a další informace přímo v terénu. Následně je možno získaná data zpracovávat v počítači (Podkap. 3.4.; archiv autora).

Obr. II. Použití detektorů. VLEVO NAHOŘE: Použití detektorů v armádě (k Podkap. 3.3.). VPRAVO NAHOŘE: Zřejmě nejstarší detektorář u nás, pan Vratislav Rudolf (roč. 1930) z Mladé Boleslavi, předvádí detektor, vyrobený podle návodu z roku 1957. DOLE: Zahájení terénní části průzkumu hradiště Mužský – Hrada (MB; Podkap. 7.7.; archiv autora).

Obr. III: Příklady nezákonného nakládání s artefakty. **NAHOŘE:** Depot mincí, nabízený na internetovém aukčním portálu. **DOLE:** Čtveřice fotografií artefaktů, ilegálně vykopaných českým občanem na území Rumunska (viz Odd. 5.1.8., foto archiv autora).

